

International Conference

Security, Peace, and Sustainable Development in a Troubled World

September 12, 2024 @AAB College
Pristina, Republic of Kosovo

BOOK OF PROCEEDINGS

Organized by: The Faculty of Public Administration, The Faculty of Law & The
Faculty of Economics

AAB College, Prishtina, Kosovo

In partnership with:

University of Southeast Europe – North Macedonia

University of Vlora "Ismail Qemali" - Albania

Keynote Speaker:

Edward P Joseph School of Advanced International Studies, Johns Hopkins
University

<https://aab-edu.net/en/conference/security-peace-and-sustainable-development-in-a-troubled-world/>

International Conference

Security, Peace, and Sustainable Development in a Troubled World

September 12, 2024 @AAB College
Pristina, Republic of Kosovo

BOOK OF PROCEEDINGS

Organized by: The Faculty of Public Administration, The Faculty of Law & The
Faculty of Economics

AAB College, Prishtina, Kosovo

In partnership with:

University of Southeast Europe – North Macedonia

University of Vlora “Ismail Qemali” - Albania

Keynote Speaker:

Edward P Joseph School of Advanced International Studies, Johns Hopkins
University

<https://aab-edu.net/en/conference/security-peace-and-sustainable-development-in-a-troubled-world/>

SECURITY, PEACE, AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN A TROUBLED WORLD

Advertorial

Russia's aggression in Ukraine, in addition to bringing war back to Europe, has once again highlighted the impotence of UN peacekeeping and raised fear and uncertainty among Ukraine's neighboring countries, some of which are NATO members. This aggression has also demonstrated that Europe no longer fears the "Red Army," but rather the Russian nuclear threat. In addition to the violation of international law, with Russia's occupation of significant parts of a sovereign state's territory, the Russian aggression against Ukraine should be considered one of the most recent and relevant examples of the far-reaching effects of armed conflicts on global economies and financial markets (Pisera et al., 2024). Due to the Russian military actions, Western Europe imposed sanctions. However, these sanctions revealed the West's unpreparedness in securing energy resources, especially gas. The Visegrad countries (Czech Republic, Hungary, Poland, and Slovakia), deeply dependent on Russian energy, reassessed their geopolitical and energy positions (Zuk et al., 2023). Meanwhile, Germany, which had enjoyed Russian energy benefits for decades, found itself facing a situation widely perceived as a "Zeitenwende," a significant moment of distrust towards German foreign policy and security concerning Russia (Bunde, 2022).

The economy, however, faced its most significant financial crisis with a rapid increase in inflation, leading to soaring prices across all products, reduced welfare, and a higher cost of living. Russian aggression in Ukraine prompted states to adopt more aggressive geopolitical and economic strategies to safeguard their systemically important industries and reduce dependence on third countries (Goghie, 2024). This aggression has also significantly impacted the countries of the Western Balkans, despite their underdeveloped economies. Citizen welfare now carries a prohibitive cost, necessitating these countries' governments to implement stringent anti-inflationary measures to achieve financial and budgetary stability. The administrations of European countries have played an important role in coping with the crisis caused by Russian aggression. They have been essential in implementing economic sanctions and coordinating joint responses with international partners. The Israel-Gaza war, on the other hand, has affected the conscience of students in Europe and the USA. Meanwhile, Israel is challenging the calls and decisions of the International Criminal Court (ICC), which demands the arrest of the leader of Hamas and the Prime Minister of Israel, as well as the arrest of Putin for crimes in Ukraine. Several European countries have recognized the state of Palestine, while the challenge of international justice remains concerning when those accused of crimes will be able to appear before international justice courts.

Meanwhile, the Balkan region in Europe remains troubled, with authoritarian leader Dodik threatening the Dayton Peace Agreement and Serbia reluctant to reach an agreement with Kosovo. The United Nations General Assembly has approved a resolution declaring July 11 as the International Day of Remembrance for the Victims of Genocide in Srebrenica, thus recognizing the crimes committed by Serbs in Bosnia. Furthermore, authoritarianism is on the rise in the Western Balkans (Bieber, 2020), while Moscow continues to vie for influence in the region (Panagiotou, 2021). Serbia, the sole country in the region yet to impose

sanctions on Russia for its aggression against Ukraine, has strengthened its strategic ties with Moscow. According to the Russian Council on International Affairs, the main principles of Russian foreign policy are to prevent as much as possible the expansion of NATO in the Balkans, keep the region as a bargaining chip for negotiations with Brussels, and maintain the notion of Slavic brotherhood and religious unity (Entina & Pivovarenko, 2019; Panagiotou, 2021).

The disputes in the Balkans remain unresolved. Kosovo and Serbia continue fruitless negotiations, while North Macedonia remains stagnant due to internal identity tensions concerning Bulgaria. The government and the new president of North Macedonia, emerging from the last elections, have declaratively challenged the agreements with Greece and expressed rigidity regarding the conclusion of the dispute with Bulgaria in the EU rapprochement process.

Kosovo, which is still not recognized by all EU countries, now has visa-free travel but remains far from EU integration, partly due to Serbian obstacles.

Therefore, the purpose of this conference is to bring together researchers, policymakers, and professionals from international relations, international law, economics, and related fields to analyze the challenges of security, justice, and economic sustainability in a troubled world.

In this respect, we invite those interested to submit an abstract addressing the above issues and the following topics, but not limited to them:

- International justice in a conflictual world;
- Crimes against humanity in the 21st century, challenges and specifics;
- Inflation and the difficulty of well-being after the Russian aggression;
- Challenges of sustainable economic development in the region;
- Government measures to mitigate inflation;
- The importance of budget reserves in times of crisis;
- North Macedonia amid the identity crisis, neighborhood problems, and the EU;
- Albania and Kosovo as a stability factor in the region;
- Challenges with the workforce in the Balkans after the lifting of visas;
- Disinformation and hybrid warfare;
- Emerging technologies and security implications;
- Geostrategic changes and global security;
- Dynamics of regional security;
- International Criminal Law and responsibility;
- Reconceptualization of collective security in Europe;
- Security or Justice, the prevailing relationship, as a reflection of the war in Ukraine;
- Peace negotiations and conflict resolution;
- Political dynamics and ideological changes in Europe;
- Peace and mediation in domestic and international conflicts
- Immigration policies and their impact on regional stability;
- Reform in justice systems to ensure equality and social justice;
- Security challenges cybernetic;
- Peace and security in the Balkan region;

- Reconciliation and peacebuilding after conflicts: practices and experiences of public administrations
- Public administration and the challenges of Euroscepticism in the Western Balkans

Scientific Committee

- Prof. Asst. Dr. Mentor Lecaj, AAB College, Kosovo
- Prof. Asst. Dr. Vrullim Buja, AAB College, Kosovo
- Prof. Asst. Dr. Medain Hashani, AAB College, Kosovo
- Erjon Hitaj, PhD, University of Vlora "Ismail Qemali", Albania
- Prof. Assoc. Dr. Hasan Saliu, AAB College, Kosovo
- Albana Metaj-Stojanova PhD, (docent), South East European University, North Macedonia
- Prof. Assoc. Dr. Bashkim Rrahmani, AAB College, Kosovo
- Prof. Assoc. Dr. Besime Ziberi, AAB College, Kosovo

The organizing committee

- Prof. Assoc. Dr. Hasan Saliu, AAB College, Kosovo
- Prof. Asst. Dr. Mentor Lecaj, AAB College, Kosovo
- Prof. Asst. Dr. Vrullim Buja, AAB College, Kosovo
- Prof. Asst. Dr. Medain Hashani, AAB College, Kosovo
- Albulena Brestovci, PhD Cand., AAB College, Kosovo
- Qëndresa Kukaj, PhD Cand., AAB College, Kosovo

Gender equality in property rights: Reforming the legal framework in North Macedonia

Asst. Prof. Dr. Albana Metaj-Stojanova

South East European University, Faculty of Law, North Macedonia

Email: a.metaj@seeu.edu.mk

Abstract

The pursuit of gender equality in property rights remains a critical issue in North Macedonia, where traditional legal frameworks have historically disadvantaged women. This paper examines the current legal provisions governing property rights and inheritance laws, highlighting the disparities faced by women. Through a comprehensive review of legal texts and statistical data, the study identifies key areas needing reform to enhance gender equality. The findings reveal significant gaps in the recognition and enforcement of women's property rights, particularly in rural areas where customary practices often prevail over statutory law. Despite constitutional guarantees of equality, practical challenges hinder the realization of these rights. The paper advocates for comprehensive legal reforms, including the implementation of gender-sensitive legislation, improved access to legal resources for women, and public awareness campaigns to shift societal attitudes. The proposed reforms aim to align North Macedonia's legal framework with international human rights standards, ensuring that women can fully exercise their property rights. By addressing the legal and cultural barriers to gender equality in property rights, North Macedonia can make significant strides towards empowering women and promoting equitable development. This study contributes to the broader discourse on gender equality in property rights, offering insights and recommendations for policymakers, legal practitioners, and scholars engaged in this field.

Keywords: gender equality, property rights, inheritance rights, legal reform

1. Introduction

Gender equality in property rights is essential for ensuring women's autonomy, economic independence, and full participation in society. In North Macedonia, as in many countries in the Western Balkans, property rights have historically been dominated by men. Despite constitutional guarantees, women continue to face significant challenges in accessing and exercising these rights, particularly due to the persistence of patriarchal norms and limited access to legal resources (Metaj-Stojanova, 2023).

The legal framework of North Macedonia, though reformed in some areas, remains insufficient in addressing these deep-rooted inequalities. The 2001 Law on Ownership and Other Real Rights (LOORR) introduced provisions aimed at promoting equality in property relations between spouses, but its implementation has been inconsistent, especially regarding the recognition of women's indirect contributions, such as homemaking and

caregiving. Furthermore, reforms in inheritance law have not fully aligned with international human rights standards, leaving many women vulnerable to economic insecurity (INJECT, Mandro-Balili, et al., 2021).

Achieving gender equality in property rights requires more than legal reform; it demands a broader societal shift. While modern legislation provides formal guarantees of equality, deeply entrenched customary practices – especially in rural areas – continue to marginalize women, restricting their ability to own and inherit property. Patriarchal attitudes and societal pressures often compel women to renounce their legal rights in favor of male family members, perpetuating cycles of economic dependence and disenfranchisement.

This paper examines the legal framework and cultural barriers that sustain these inequalities, exploring the intersection of legal provisions, customary practices, and gender dynamics in North Macedonia. By analyzing both historical and contemporary challenges, it highlights the gaps that must be addressed to close the gender gap in property rights. Legal reforms alone are insufficient without efforts to raise public awareness, improve women's access to legal resources, and challenge deeply rooted patriarchal attitudes.

The historical trajectory of gender inequality in property ownership reflects a broader global pattern of exclusion. For centuries, patriarchal structures dominated property rights, relegating women to subordinate roles within family and society. Property ownership and control over resources were predominantly reserved for men, leaving women with minimal rights or access. These deeply entrenched imbalances have long-lasting effects, limiting women's autonomy and economic empowerment (Lerner, 1986; Stretton & Kesselring, 2004).

To promote gender equality and sustainable economic development, North Macedonia must adopt gender-sensitive legal reforms that align with international human rights standards. This paper offers recommendations for such reforms, emphasizing the need for comprehensive strategies that empower women economically and contribute to a more just and equitable society.

2. Historical context of gender inequality in property rights

2.1. Ancient civilizations and their influence on contemporary law

Throughout history, patriarchal systems have shaped property laws, consistently relegating women to subordinate positions. In ancient civilizations such as Mesopotamia, Egypt, Greece, and Rome, property ownership was predominantly reserved for men, with women seen as dependents – first under their fathers and later their husbands. Women were often treated as property themselves, with little to no autonomy over land, inheritance, or financial assets. Their legal rights were either highly restricted or nonexistent, creating a system in which wealth and resources were controlled almost entirely by men (Lerner, 1986).

In ancient Rome, for example, women were placed under the guardianship of male relatives, limiting their ability to manage property independently. Although some wealthy or noble women had exceptions, such instances were rare and did not alter the broader legal framework. Similarly, in ancient Greece, property ownership was tightly controlled by male family members, with inheritance typically following the male lineage. These historical precedents not only entrenched gender inequality but also laid the foundation for legal systems that continue to marginalize women in matters of property ownership (Tilly & Scott, 1987).

2.2. Feudalism and gendered inheritance systems

During the Middle Ages, feudalism in Europe further entrenched gender inequalities. Feudal laws and customary practices, particularly those favoring male heirs, reinforced the subordination of women in matters of inheritance and property ownership. The doctrine of coverture, which emerged during this period, merged a married woman's legal identity with that of her husband, stripping her of independent property rights and making her economically and socially dependent on men (Stretton & Kesselring, 2004).

These gendered inheritance systems were not unique to Western Europe but were also reflected in the Balkan region. North Macedonia, as part of the Ottoman Empire for centuries, was influenced by Ottoman laws, which similarly privileged male heirs in matters of inheritance. Even after the dissolution of the empire and the country's subsequent national independence, many of these patriarchal norms remained embedded in local legal systems and societal practices. Additionally, among the Albanian population in North Macedonia, Albanian customary law further reinforced these gender imbalances, often prioritizing male heirs and limiting women's property rights (Metaj-Stojanova, 2017a).

2.3. Albanian customary law

The roots of inequality in property rights between men and women within the Albanian population can be traced back to Albanian customary law, which continues to resonate in contemporary society. According to the Canon of Lek Dukagjini, "*the family is a collection of members who live under one roof; the purpose of all of them is to increase the number of children through marriage and to contribute to their growth in stature, mind, and sense. To marry according to the Canon means to establish a household, add an extra person to the family, with the sole purpose of increasing the workforce as well as the number of children.*" (Canon of Lek Dukagjini, n.d., Chapter 2, Article 18 & Article 28). The definition of family in the Canon of Lek Dukagjini reveals a patriarchal framework that significantly influences women's roles within both the family and society. The statement emphasizes that the family exists primarily to increase the number of children through marriage, positioning women mainly as mothers and caregivers. This reflects the view that a woman's value is largely tied to her reproductive capabilities and domestic responsibilities. Moreover, the definition suggests that marrying

is primarily about establishing a household and increasing the workforce, reinforcing the idea that women's contributions are economically driven and limited to domestic spheres.

In the Albanian patriarchal family, joint ownership of movable and immovable property belonged to men over the age of 15, who were co-owners of the family property. Women, considered "*incoming*" and girls labeled as "*foreign doors*," did not have a share in the common property. Under Albanian customary law, women had a limited capacity to act, which they acquired through marriage. This capacity was restricted to the use of personal items, which varied by region. In the North, it included ornaments, salami, gifts, and earnings from manual labor, while in the South, it primarily consisted of dowry items. Women were stripped of ownership rights to jointly owned items, both in their parents' families and in their husbands' families. They could only dispose of items that served their personal needs, and even for this, they required their husband's consent (Metaj-Stojanova, 2017a).

In terms of women's inheritance, the Canon of Lek Dukagjini states, "*The Albanian woman has no inheritance at all from her parents, neither in possessions nor in the house; the canon refers to the woman as "surplus" in the household*" (Canon of Lek Dukagjini, n.d., Chapter 3, Article 20). These customs dictate that property is passed down through the male line, effectively marginalizing women's property rights.

2.4. Feminist movements and the reform of property rights

The early modern period brought gradual changes, particularly in Western societies, but these advancements were uneven and often limited. The rise of capitalism and new legal frameworks began to pave the way for improvements in women's property rights, yet significant barriers persisted. It was not until the feminist movements of the 19th and 20th centuries that these issues were addressed more comprehensively. Feminists actively challenged the legal and social structures that perpetuated gender inequality, advocating for reforms like the Married Women's Property Acts in England and similar laws across Europe and North America. These reforms were crucial milestones, allowing married women to own and manage their property independently from their husbands, marking a decisive shift toward greater economic empowerment for women (Tilly & Scott, 1987).

While Western Europe saw substantial legal reforms during this period, progress was slower in the Balkans. North Macedonia, under Yugoslav rule for much of the 20th century, experienced a mix of socialist legal reforms that promoted gender equality in theory. However, patriarchal norms continued to dominate property relations, particularly in rural areas. Despite global shifts toward gender equality, North Macedonia, like many Western Balkan countries, still grapples with entrenched inequalities in property rights. Customary law often prevails over statutory law, especially in rural regions, where societal expectations and cultural pressures undermine women's ability to assert their legal rights to property and inheritance. Women, particularly in ethnic minority communities, are frequently

compelled to renounce their property rights in favor of male family members, perpetuating cycles of economic dependence and disenfranchisement (Metaj-Stojanova, 2023).

As a result, the comprehensive changes seen in Western Europe have been slower to manifest in North Macedonia, where traditional practices and patriarchal structures remain deeply embedded, limiting women's access to economic autonomy and perpetuating gender inequality.

3. The realities of women's property rights and the legal framework in North Macedonia

The realization of women's rights is closely linked to the level of democratic development in a country. North Macedonia is a transitional society influenced by various factors and cultures, ranging from customary law to religious, ideological, and contemporary practices. The issue of women's property rights and inheritance rights is particularly relevant worldwide, as it is estimated that globally, less than 20% of all registered land is owned by women (World Bank, 2023).

According to the Annual Report for 2019 from the Real Estate Cadastre Agency of North Macedonia regarding the advancement of equal opportunities for men and women, *“reforms in education, public awareness, especially among women, the role of notaries in the transfer of ownership of real estate, and greater information for contracting parties, as well as the gradual replacement of traditional and customary norms with legal norms, have increased the percentage of women registered as real estate owners in North Macedonia”*. However, men still own over 72.73% of real estate. It is important to note that real estate is not categorized by specific types of property, so there is no available data on the ownership of apartments, business premises, construction land, agricultural land, etc. (Metaj-Stojanova, 2023, pp. 186-187).

According to the Ministry of Labor and Social Policy's 'Annual Report on the Activities Undertaken and the Progress Achieved in Establishing Equal Opportunities for Women and Men in the Republic of North Macedonia in 2021,' *“In 2021, 28.52% of properties in the Republic of North Macedonia were owned by women, while men owned 71.48%.. The situation in rural areas shows that a very small percentage of women own property rights; specifically, 4.07% of women are property owners, compared to 95.9% of men, with 21.96% of women having parents who are property owners. In terms of land ownership, 12.01% of women are landowners, while 87.99% of landowners are men.”* (Ministry of Labor and Social Policy, 2021, p.11)

3.1. The Constitution of North Macedonia

While North Macedonia's positive legislation guarantees *de jure* equality between the property rights of men and women, the implementation of these laws and the realization of *de facto* equality remain ongoing challenges. Articles 9, 30, and 54, paragraph 3, of the Constitution, establish a comprehensive legal framework aimed at ensuring property rights equality. Article 9 affirms that all citizens are equal in rights regardless of gender, reinforcing the notion that women should have the same property rights as men. This principle is crucial

for dismantling the historical barriers that have limited women's access to property ownership. Article 30 explicitly guarantees the right to ownership and inheritance, reinforcing the idea that these rights are fundamental and should benefit both individuals and the community, thereby ensuring that women's ownership and inheritance rights are legally protected. Furthermore, Article 54, paragraph 3, emphasizes that any restrictions on freedoms and rights cannot be discriminatory, thereby solidifying the constitutional mandate that gender cannot be a basis for denying property rights. Together, these articles reflect a commitment to gender equality in property rights and establish a foundation for legal recourse against discrimination, aligning with international human rights standards (Constitution of the Republic of Macedonia, 1991).

3.2. The Family Law Act

The Family Law Act enshrines the principle of equal treatment between men and women, ensuring that both spouses enjoy the same rights and responsibilities in all aspects of family life, including property relations, marital obligations, and the protection of their children's best interests. Article 3 establishes the core principles governing family relations, emphasizing equality, mutual respect, and mutual assistance between spouses. These principles imply that men and women, within a marriage, are to be treated as equals in all aspects, including property rights. By positioning equality as a foundational value, Article 3 suggests that both spouses should have equal claims to the acquisition, use, and division of marital property, reinforcing gender parity in this domain. Article 6 builds on these values by defining marriage as a union based on the free will of both partners, grounded in equality, mutual respect, and support. This explicitly affirms the equal legal standing of men and women within the marriage, ensuring that neither spouse holds a superior position in terms of property rights or decision-making. The recognition of equality between spouses further supports the notion that both have identical rights and obligations concerning property acquired during the marriage (Family Law Act of North Macedonia, 1992).

In North Macedonia, the lack of legal regulation concerning the family home significantly affects women's property rights, exacerbating the existing *de facto* inequality between men and women. Since Macedonian legislation treats the family home like any other marital asset, it does not account for the unique social and familial functions it serves. In cases where the family home is categorized as the separate property of the husband, he retains full control, often leaving the wife and children without adequate protection upon divorce. This lack of special legal status means that women, who frequently take on caregiving roles and may have less financial contribution to the family home, face significant disadvantages. As a result, they are often forced to leave the family home, even when they are awarded custody of minor children, undermining their property rights and perpetuating gender inequality (Metaj-Stojanova, 2017b).

3.3. The 2001 Law on Ownership and Other Real Rights

The regulation of women's property rights in North Macedonia is significantly influenced by the **Law on Ownership and Other Real Rights (LOORR)** of 2001. This law redefined the legal framework of property ownership between spouses, marking a shift from family law into civil law. The **LOORR** is built on the principles of **equality and solidarity**, ensuring that both spouses have equal rights to property acquired during marriage. One of the novelties of the **LOORR** was the **equality of the extramarital community with the marital one**, particularly concerning property created in the community. This means that marital and non-marital spouses are treated equally in terms of their property relations, which is a crucial step towards promoting gender equality. According to the **LOORR**, joint property is defined as any **movable or immovable property acquired through work during the marriage**, regardless of which spouse generated the income or directly acquired the asset. This framework guarantees that both spouses have equal ownership rights, thereby promoting gender equality in property relations. The law acknowledges not only the **direct financial contributions** of each spouse but also the **indirect contributions**, such as household work and child-rearing, traditionally roles occupied by women. This recognition of the economic value of unpaid labor significantly impacts the well-being and financial stability of the family (Metaj-Stojanova, 2023; INJECT, Mandro-Balili, et al., 2021).

The law explicitly prohibits either spouse from unilaterally disposing of or burdening joint property without the consent of the other spouse, reflecting a balanced approach to property management during the marriage. Furthermore, Article 69 of the **LOORR** states that *"the right of ownership over real estate acquired from jointly owned assets is registered in the public book in the name of both spouses, as their joint ownership."* Paragraph 2 of the same article clarifies that *"it will be considered that the registration was made in the name of both spouses, even when in the public book, as the owner of real estate, only one of the spouses will be registered"*. While this provision aims to establish joint ownership, it does not guarantee that both spouses are recognized as joint owners in practice. To enhance legal certainty and protect women's property interests, the legislator should mandate that both spouses be registered as owners of real estate that is jointly owned. This change would address the historical imbalance where men held formal ownership despite women's contributions to property acquisition, ensuring that women have documented claims to real estate.

In cases of **divorce or dissolution of the marital union**, the **division of joint property** is governed by the principle of equal division unless one spouse can prove a significantly greater contribution to the acquisition of the property, which can lead to an unequal split. This provision acknowledges the possibility of disparities in contribution but seeks to maintain fairness by factoring in non-monetary contributions, such as caregiving and household management, which are often performed by women (INJECT, Mandro-Balili, et al., 2021).

Despite these legal provisions, challenges remain in the practical implementation of these rights, particularly in rural areas and among ethnic communities where patriarchal norms persist. For example, research indicates that Albanian women often renounce their

inheritance and joint property rights in favor of male relatives, driven by societal pressure and economic dependence (Metaj-Stojanova, 2023). This reality undermines the formal legal equality provided by the LOORR and highlights the need for further public awareness and legal reforms to ensure that women's property rights are fully realized in practice. The realization of these rights relies not only on legal provisions but also on societal shifts that recognize and enforce women's economic independence and contributions.

3.4. The Law on Inheritance

Inheritance is closely linked to property rights as it determines the transfer of ownership of assets, such as land, real estate, and personal property, from one generation to the next. Through inheritance laws, individuals can legally claim ownership of property left by deceased family members, ensuring that property remains within a family or community. These laws play a crucial role in shaping wealth distribution and economic stability, particularly in societies where property ownership is a key source of financial security. In many regions, inheritance rights have historically favored men, limiting women's access to property and perpetuating gender inequality. Modern legal reforms aim to balance these rights, ensuring equitable access to property for both men and women, which strengthens economic independence and gender equality.

Article 3 of the Law on Inheritance of North Macedonia (1996) establishes a clear principle of equality, stating that all citizens inherit under the same conditions, without discrimination. This article ensures that both men and women have equal legal rights to inheritance, promoting gender equality in property rights and access to wealth. By affirming equal treatment in inheritance, this provision is a key step toward addressing historical gender disparities in property ownership.

Article 12 outlines the hierarchy of heirs entitled to inherit, including descendants, adopted children, spouses, parents, siblings, and grandparents. This broad inclusion reinforces gender equality by explicitly recognizing women as rightful heirs, whether as daughters, wives, or other family members. The article ensures that women have the same legal standing as men in inheriting property, breaking down the traditional gender biases that often favored male heirs.

Article 13 further solidifies the commitment to equality by specifying that the deceased's property is inherited equally by his children and spouse, with no distinction between male and female heirs. The provision for equal shares guarantees that women, whether as daughters or wives, receive the same portion of the estate as men, ensuring fair distribution of property. This article directly addresses and eliminates the gender-based inequalities in inheritance that have historically disadvantaged women.

Together, these articles create a strong legal framework that upholds the principle of gender equality in inheritance and property rights. By ensuring equal treatment and fair

distribution, the law promotes women's financial independence and contributes to broader gender equality in society.

Although the legal framework guarantees equal inheritance rights for women, many choose to renounce their inheritance in favor of their brothers or other male relatives. This practice is deeply rooted in traditional patriarchal norms, particularly those found in Albanian customary law, which have historically governed societal expectations surrounding property and inheritance.

Women are often viewed as outsiders once they marry and join their husband's households, leading to social pressure to forfeit their inheritance in favor of male relatives to support family unity and preserve male lineage. Renouncing inheritance is often seen as a sign of respect for male relatives and an affirmation of family honor. Additionally, women who assert their inheritance rights may face cultural stigma, being labeled as selfish or disloyal. Consequently, despite their legal entitlements, entrenched cultural norms perpetuate gender inequality in property ownership, leaving women financially dependent and less empowered compared to men (Metaj-Stojanova, 2023).

4. Alignment of North Macedonia's legislation with international human rights standards

North Macedonia is a signatory to several international human rights treaties that call for gender equality in property and inheritance rights, including the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW) and the European Convention on Human Rights (ECHR). These treaties establish clear standards for ensuring that women have equal rights to own and inherit property

The intersection of international law and gender perspectives on women's property and inheritance rights underscores the critical need for legal frameworks that promote equality and protect individual rights. A review of key international instruments reveals a strong commitment to gender equality and the protection of property rights.

The Universal Declaration on Human Rights (UDHR) serves as a cornerstone for promoting human rights globally. Article 2 asserts that everyone is entitled to all rights and freedoms without distinction of any kind, thereby ensuring that women are afforded the same rights as men concerning property ownership and inheritance. Furthermore, Article 17 explicitly states that everyone has the right to own property, both individually and in association with others. This provision emphasizes the importance of recognizing women as equal participants in property ownership, challenging traditional norms that often place women in subordinate roles. Additionally, Article 25, paragraph one, articulates the right to an adequate standard of living, encompassing housing, medical care, and social services. This article reinforces the notion that property rights are essential for achieving economic security and independence for women, which is vital for their overall well-being and empowerment.

ECHR further strengthens these principles. Article 1 of Protocol 1 protects the right to property, stating that no one shall be deprived of their possessions except in the public interest and under legal conditions. This provision is particularly critical for women, as it establishes a legal basis for their claims to property ownership, countering any discriminatory practices that may arise within national legal systems. Moreover, Article 5 of Protocol 7 emphasizes equality between spouses in their personal relations and mandates that the law ensure equal rights in the field of property. This reinforces the need for legal reforms in North Macedonia to ensure that women have equal access to property rights, dismantling any existing legal barriers.

The International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) also plays a vital role in promoting gender equality. Article 3 obligates state parties to ensure equal rights for men and women in the enjoyment of civil and political rights, which is pivotal in advancing women's rights to property. Furthermore, Article 24 highlights the right of every child to family protection, indicating that states are responsible for protecting women's rights, especially concerning inheritance, as it directly impacts future generations.

CEDAW is instrumental in advocating for women's rights and provides a critical framework for addressing gender inequality in property rights. CEDAW, in particular, obliges state parties to take all appropriate measures to eliminate discrimination against women in all matters relating to family and property relations. Article 5(a) calls on state parties to modify social and cultural patterns that reinforce discrimination against women, a necessary step in addressing cultural norms that hinder women's access to property rights and inheritance. Additionally, Article 15 asserts that women should have the same legal capacity as men in all areas, including property and inheritance rights (United Nations, 1979).

In conclusion, while North Macedonia's legal framework for women's property and inheritance rights aligns with international standards, implementing these laws remains a significant challenge. Many discriminatory practices persist, often rooted in cultural norms and societal attitudes that undermine women's rights. To truly promote gender equality, it is essential for North Macedonia to focus on enforcing existing laws effectively and addressing the social barriers that prevent women from fully exercising their property rights. By bridging the gap between legal provisions and practical application, the country can empower women economically and socially, fostering an environment of equality and inclusivity.

Conclusions

Achieving gender equality in property rights in North Macedonia remains an essential step toward promoting social justice, human rights, and overall social development. While legal reforms have been introduced, significant challenges persist in the practical realization of women's property and inheritance rights. Traditional and patriarchal norms continue to undermine these rights, particularly in rural and ethnic communities, where women often

forgo their inheritance in favor of male relatives. This renunciation is not only a way to avoid "shocking" family relations but also to maintain ties with their family of origin, reflecting deep-rooted cultural barriers that need to be addressed.

The registration of real estate jointly owned by spouses must be made mandatory to ensure both spouses' property rights are recognized and protected. Additionally, the family home should receive special legal treatment, distinct from other common assets, to prioritize the best interests of children in cases of divorce or inheritance disputes. This legal distinction would provide better protection for women and children, who are often at a disadvantage when the family home is treated as a regular marital asset.

Despite constitutional guarantees, many women continue to face obstacles such as procedural delays in the execution of court decisions, which cause them to lose motivation in claiming their legitimate rights to inheritance. Moreover, the objection that inherited property may transfer to another family through marriage also plays a role in denying women's property rights.

Raising awareness among women and girls about their property and inheritance rights is crucial. Gender equality in property ownership is not only a matter of social justice but also central to eliminating poverty and fostering social development. Overcoming the social barriers that prevent women from inheriting and owning property will improve not only their personal situation but also contribute to the well-being of their families and society as a whole.

The empowerment of women creates a ripple effect of positive outcomes, benefiting not just women but also men, families, and the broader community. Conversely, inequality negatively impacts everyone. Gender equality promotes a chain reaction of well-being, while the effects of inequality extend from individual family members to society at large. Empowering women, therefore, is empowering society, and ensuring gender equality will lead to a more equitable and prosperous future for all.

References

Constitution of the Republic of North Macedonia. *Official Gazette of the Republic of Macedonia* (No. 52/1991). <https://www.sobranie.mk/ustav-na-rm.nspix>

Council of Europe. (1950). *European convention on human rights*. https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf

Family Law Act of the Republic of North Macedonia (Official Gazette of Republic of Macedonia, n. 80/92, 9/96, 38/2004, 33/06, 84/08, 157/08, 67/10, 39/12, 44/12).

Kanuni i Lek Dukagjinit. (n.d.). <https://kanuni.org/pub/documents/c20b1073/kanuni.pdf>

Law on Inheritance of North Macedonia. Official Gazette of the Republic of Macedonia (No. 47/96).

Law on ownership and other real rights, Official Gazette of the Republic of Macedonia (No. 18/2001).

Lerner, G. (1986). *The creation of patriarchy*. Oxford University Press.

Lerner, G. (1986). *The creation of patriarchy*. Oxford University Press.

Mandro-Balili, A., Dedushaj, A., Metaj-Stojanova, A., Vasić, M., Aliu, L., & Aliaj, L. (2021). *Apportionment of joint property and financial maintenance: Law and case law in Albania, Kosovo, Montenegro, North Macedonia and Serbia*. INJECT.

Metaj-Stojanova, A. (2017a). Women's property rights in medieval Albania: Canons vs. city statutes. *PESA International Journal of Social Studies*, 3(4), [12-16].
<https://dergipark.org.tr/en/pub/pesausad/issue/36306/413398>

Metaj-Stojanova, A. (2017b). A comparative view on the legal protection of family home and the current situation in RM. In *Proceedings of the 11th Annual South-East European Doctoral Student Conference: Infusing Research and Knowledge in South-East Europe* (pp. 109-119). South-East European Research Centre.
<https://www.seerc.org/yrw/2017/files/DSC2017-Proceedings.pdf>

Metaj-Stojanova, A. (2023). A comparative overview of women's property rights in the Western Balkan countries. In *Book of Proceedings of the Fourth International Scientific Conference on Legal Sciences (ISCLS '23): Rule of Law and Good Governance: Contemporary Aspects of Legal Doctrine and Interpretation – Challenges and Perspectives* (pp. 180-202). South East European University.
https://drive.google.com/file/d/1K_7B89vFIYIqXvoPI-7_dTboG7aS1j4D/view

Ministry of Labor and Social Policy. (2021). *Annual report on the activities undertaken and the progress achieved in establishing equal opportunities for women and men in the Republic of North Macedonia in 2021*. <https://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspix>

Stretton, T., & Kesselring, K. J. (Eds.). (2004). *Married women and the law: Coverture in England and the common law world*. McGill-Queen's University Press.

Tilly, L. A., & Scott, J. W. (1987). Women, work, and family. *American Sociological Review*, 52(4), 524-533.

United Nations. (1948). *Universal declaration of human rights*.
<https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

United Nations. (1966). *International covenant on civil and political rights*.
<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>

United Nations. (1979). *Convention on the elimination of all forms of discrimination against women*. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women>

World Bank. (2023). *Women, business, and the law 2023*. <https://wbl.worldbank.org/en/reports>

The Role of Child Alimony in Post-Divorce: Legal Perspectives and Practical Challenges

PhD (Cand.) Ermonda Zogiani

South East European University, Faculty of Law, Tetovo, North Macedonia

Email: ez32359@seeu.edu.mk

Abstract

Alimony is a fundamental institution in the context of family law, which produces legal consequences following the dissolution of the marriage. When married parents divorce or separate, the court may order the parent with whom the minor children do not live to pay a certain amount of money for them, known in legal terms such as child alimony. This institution plays a crucial role in ensuring that children's needs are met despite changes in family structure and contributes significantly to their overall well-being. As a legal and moral responsibility of parents to support their children after divorce, it faces several challenges that impact its effectiveness, financial stability and the well-being of children.

This paper explores these challenges that arise from the legal frameworks, socio-economic implications, and enforcement challenges associated with child alimony after divorce, with a particular focus on the context of Kosovo. By addressing the complexities and challenges inherent in determining and enforcing child alimony, the paper aims to inform future legislative developments and judicial practices in Kosovo and similar socio-legal contexts.

Keywords: *child alimony, dissolution of the marriage, parent's responsibility, child welfare, divorce.*

Introduction

Child Alimony is one of the most significant legal mechanisms in family law, ensuring that parents are legally obligated to pay support if they do not live with their child upon divorce. Based on Roman legislation in the event of divorce, children typically became part of their father's household as members of his family. However, there were cases of disputes where the mother could gain custody of the children. Even in these situations, the father retained his authority (*potestas*) and was required to provide financial support for their upkeep. (Vuolanto, 26 February 2018). The children had the right to be educated and cared for by their father, they were entitled to a dowry or a special marriage gift upon the occasion of marriage, and they could request the declaration of their father as a prodigal if the children's inheritance was at risk after the father's death.

Later, in post-classical Roman law, the legal position of the mother evolved in terms of parental rights. Thus, under Justinian's law, the mother was almost equal to the father in these matters. (Bilalli & Bahtiri, 2015). In the 20th century, with the rise of divorce and the growing awareness of children's rights, child support laws were codified in many countries. The U.S., for instance, saw significant legal reforms in the 1970s, including the Child Support

Enforcement Act of 1975, which established mechanisms for enforcing child support payments. (Child Support Enforcement: Program Basics, 19 July, 2023). *“Child support means the amount of money one parent pays to another to support their child financially after a separation or divorce. It is also sometimes called “maintenance.”* (The Federal Child Support Guidelines: Step-by-Step, 2022). According to Kosovo legislation, it is also referred to as “child alimony”.

European countries followed suit, introducing guidelines that required both parents, regardless of gender, to contribute financially to their children's upbringing. Today, child support is a universal legal concept that emphasizes the rights of the child and the shared financial responsibility of both parents, even after the dissolution of a marriage or partnership. In Kosovo, the alimony obligations of parents towards their children after divorce are regulated through the Family Law of Kosovo.

Parents are under the obligation to provide financial maintenance for their minor children. If the child has not completed schooling until majority, parents are under the obligation to provide all necessary support to ensure schooling, respectively education at a faculty, the latest until the child is 26 years of age”. (Law No. 2004/32 on Family of Kosovo, article 330, 2006)¹.

Under these provisions, both parents, whether father or mother, are obligated to provide support for their minor children, as well as for adult children who are unable to work and lack the means for self-support for a certain period. Child support obligations arise in two situations: 1. When the minor child does not reside with one of the parents, and 2. When the child is over 18 years old but is unable to work and has no property to support themselves. (Thi My Nguyen et al., 2023).

The duty to support the child after divorce is a fundamental provision and a key element of family law. This is a financial obligation that a parent has towards their minor children, and in exceptional cases, towards their adult children, which should normally be fulfilled voluntarily by the parents. Both children born within marriage and those born outside of marriage are entitled to this right to support. (Podvorica, 2011). However, the Family Law of Kosovo still requires improvements in its child alimony provisions, especially in cases where both parents are financially unable to provide support. This paper assesses the practical application of the current legal framework, highlights its shortcomings, and seeks to recommend changes to child support laws to better protect children's rights following parental divorce.

In this paper, we will attempt to answer the following questions:

1. How effective are the current child alimony laws in Kosovo in ensuring the financial well-being of children after divorce?
  2. What are the challenges faced by parents in fulfilling child alimony obligations, and how do these affect children?
  3. How does the enforcement of child alimony in Kosovo compare to that in other countries with similar legal systems?
-

4. How do socioeconomic factors affect the payment and receipt of child alimony in Kosovo?
5. What legal reforms could enhance the enforcement of child alimony and better protect children's rights?

By addressing these questions, this paper aims to explore the effectiveness and potential improvements in the child alimony system within Kosovo.

2. Literature Review

The literature review provides a comparative analysis of child support laws across various jurisdictions, highlighting their primary goal of safeguarding children's rights and ensuring their well-being. The paper examines judicial practices in the implementation of child support laws, with a focus on how courts determine payment amounts, enforce obligations, and resolve disputes through family courts.

A notable part of the literature addresses the practical challenges associated with enforcing child support payments and their impact on the post-divorce quality of life for children. The review also highlights recurring recommendations for improving child support systems, such as the need for clearer legal guidelines, more robust enforcement mechanisms, and enhanced support services for custodial parents.

3. Methodology

This study employs a multifaceted approach to analyze child support laws and their practical application across different jurisdictions. The following methodologies have been utilized:

- **Historical Methodology:** A review of the historical development of child support laws was conducted to trace the evolution of legal frameworks and parental responsibilities over time. This method provided context for understanding how current legal systems were shaped and how societal views on child support have evolved.
- **Comparative Analysis:** A comparative approach was applied to examine child support laws across multiple jurisdictions. This enabled a detailed exploration of differences and similarities in legal provisions, judicial practices, and enforcement mechanisms, highlighting best practices and areas for improvement.
- **Case Study Analysis:** Specific case studies were used to illustrate real-world application of child support laws. These cases provided insight into how courts interpret and enforce child support obligations in diverse situations, allowing for a practical understanding of how laws function in practice.
- **Legislation Review:** A comprehensive analysis of relevant child support legislation was conducted, focusing on specific legal provisions, amendments, and reforms. This approach helped assess the adequacy of current laws in addressing the needs of children and ensuring parental accountability post-divorce.

4. The role of child alimony in post – divorce

The disruption of marital relationships in recent times has led to a significant increase in divorces between spouses. The primary impact of this phenomenon has largely fallen on children from these marriages. The financial well-being of children after their parents' divorce is often called into question, depending on how strained the parents' relationship is following the separation. Nevertheless, despite the difficulties between former spouses, financial support for children is guaranteed by both international instruments and domestic laws. The UN Convention on the Rights of the Child addresses financial support, which outlines the child's right to an adequate standard of living. “ *The parent(s) or others responsible for the child have the primary responsibility to secure, within their abilities and financial capacities, the conditions of living necessary for the child's development.*” (The UN Convention on the Rights of the Child, article 27 par.2 n.d.).

This article emphasises the role of both parents and others in ensuring children's financial well-being. In legal contexts, particularly in family law, "child alimony" or "child support" refers to the financial assistance that the non-custodial parent is required to provide the custodial parent to cover the child's living expenses after the dissolution of marriage. We can conclude that parents are responsible for raising and caring for their children, whether or not they are married. So, when a father and mother get a divorce, they still must take care of and raise their children. Parents, regardless of whether they live together or have dissolved their marriage through divorce or annulment, must support their children. (Zendeli et al., 2020). Child alimony typically comes into play after the dissolution of marriage, and according to judicial practice in Kosovo, the court may decide that the parent who is economically weaker and has gained custody of the children can request the other parent to pay a certain amount as a support obligation. (Podvorica, E drejta familjare, 2011). In divorce proceedings where the rights of minor children are affected, and in exceptional cases, the rights of adult children, the court plays an active role, supported by other institutions with the aim of providing the best possible protection of children's rights. Parents are obligated to provide financial support for their minor children regardless of their financial situation. This obligation extends even when they are not employed but have other sources of income. “ *The obligation to provide financial maintenance or alimony is determined in proportion to all means of the defendant and within the limits of the needs of the claimant*”. (Law No. 2004/32 on Family of Kosovo, article 330 , 2006). It is essential to consider the parents' actual capabilities, including any earnings they may have from sources other than employment. Therefore, as long as they have means of subsistence for themselves, it is understood that they must also ensure financial resources for their children. (Gashi et al., 2012).

In the decision C.nr.3120/18 of the Basic Court of Pristina, the court dissolved the marriage of the petitioners, who had agreed that their marriage should be ended as their marital life had become unbearable and there was no possibility of reconciliation. They had submitted an agreement regarding the custody, care, and education of their minor children, agreeing that the children would be entrusted to their mother, while the father had pledged to pay

child alimony for the children, and that contact with him would remain unrestricted. Thus, the court approved these agreements, obliging the petitioner A.N. to pay the amount of € 200 per month in child alimony for the minor children O.N. and G.N. This amount is to be paid personally to the petitioner or her bank account, as long as the legal conditions exist. (2019).

In another decision C.nr.743/15 of Basic Court of Prizren, this court had partly approved the claim of the plaintiff through which G. G. had requested that the minor B. G. reduce the amount of alimony because he could not afford a lot, while for the other child Z. G., the alimony should be stopped, since the same has arrived of adulthood and has completed the faculty. The court partially approved this request, reducing the amount of alimony from 75 euros per month for each child to 50 euros, taking into account his economic situation.

The court estimated that the sum of 75 euros per month for each of the two children is unaffordable for the plaintiff since the same affects the well-being of other members of the plaintiff's family, and especially the well-being and education of the minor children that the plaintiff has from the second marriage. Such a situation is foreseen by the Family Law of Kosovo *“ The court, upon the request of the claimants or the obliged persons may increase, decrease, end or change financial maintenance or alimony which has been determined by a previous court decision, if circumstances on which the decision was based have changed”*. (Law No. 2004/32 on Family of Kosovo, article 330 , 2006).

While the other part of the claim of the plaintiff G. G., with which he requested to stop the payment of alimony - for his adult child Z. G., the court rejected it completely as unfounded. Because his child Z. G., even though she has reached the age of 23 and the same has finished the faculty and is now in a master's degree in Turkey, this fact was also important to the court since the parents must contribute to the education and nutrition of the children even after the age of 18 if they continue their education, but always based on the possibilities and conditions of the party paying the alimony. (2016). Such a situation is foreseen by the Family Law of Kosovo *“ If the child has not completed schooling until majority, parents are under the obligation to provide all necessary support to ensure schooling, respectively education at a faculty, the latest until the child is 26 years of age”*. (Law No. 2004/32 on Family of Kosovo, article 330 , 2006).

5. Practical challenges in child alimony enforcement

The most common challenges in practice that the judicial system faces in this area relate to the fact that, in some cases, parents try to avoid paying child support by falsely declaring and inaccurately reporting their financial information, which they possess and earn. This includes closing bank accounts, transferring movable and immovable property, avoiding receiving money through bank accounts by preferring cash payments, and other forms of avoiding the responsibility of the liable party to pay child support by attempting to convince the court that their financial capacity to contribute to the maintenance of the children is increasingly limited.

The same situation exists in all cases where enforcement procedures are initiated based on an enforceable document, which constitutes an executive title. The liable party avoids the obligation to pay child support by avoiding communication with the court, thus attempting to delay the procedure. Given the significant social importance of child maintenance and the responsibility of those who are obligated to provide it, the Criminal Code of the Republic of Kosovo includes several criminal offences related to this issue. Unfortunately, it is rare for any criminal procedure to be initiated, despite the frequent occurrence of these offences.

The Ministry of Justice has undertaken a reform initiative, and within the framework of changes to the draft Civil Code, it has planned to regulate child alimony in cases where parents are unable to fulfil this obligation. Consequently, to ensure child alimony, the Ministry of Justice has initiated the regulation of child alimony and its provision through the state budget (the state assumes this responsibility) in cases where parents are unable to cover child support. This does not mean that the obligor parent is released from this obligation, as they are required to reimburse the state budget with the appropriate funds once they have the financial means available. (Zëri).

The Court of Appeal, in the case of the proceedings of the cases in the procedure according to the appeal, in some cases, has found that the courts of first instance do not open a review about the facts of contested decisions regarding the determination of financial retention, and that: What are the financial possibilities of the litigants for fulfilling the obligation to their joint children for financial maintenance, what are those needs and the cost of them, so, in this case, the courts must use all the evidence for full and fair ascertainment of decisive facts, as a legal condition for fair enforcement of material law and legal and fair decision-making in resolving disputes such, not excluding the possibility even with taking evidence with the finding and the opinion of the competent expert. (Llulluni et al., 2019).

The role of the court in this family-related dispute is active, unlike other types of disputes where the role is passive. Therefore, it is worth noting that we should never be satisfied only with issuing a good and fair decision, as is often the case, but this is not enough. The recognition of child support on paper alone is insufficient, as the process does not end there. We must also look at the implementation of this decision. Hence, there is a need for inter-institutional cooperation, specifically an efficient state apparatus for the implementation and enforcement of legal norms in practical life.

6. Determinants of child alimony

Parents' Income: When determining the amount of child support, courts assess both parents' incomes to calculate fair payments. The higher their earning capacity, the higher the child support will be. In judicial practice in Kosovo, fathers are most often the non-custodial parent obligated to pay monthly child support for the shared children.

Accordinging provision of Kosovo Family Law,

The obligation to provide financial support or child support is determined in proportion to all of the defendant's means and within the limits of the claimant's needs. The court must take into account the financial situation of the defendant, the ability to work, the actual employment opportunities, health conditions, personal needs, legal obligations, and all other relevant conditions. When child support is requested for a child, the court considers the child's age and all educational and schooling needs. (Law No. 2004/32 on Family of Kosovo, article 330 , 2006).

Children's Needs: Courts consider factors such as healthcare, education, clothing, and extracurricular activities when determining support amounts.

Custody Agreements: In Kosovo, following divorce, if there is no custody agreement between former spouses, custody is granted to only one parent, while the non-custodial parent is obligated to pay child support. Based on this premise, one could conclude that joint custody might reduce child support payments, while sole custody places a higher financial burden on the non-custodial parent. Sole custody generally results in higher child support payments, whereas joint custody may reduce the required payment due to financial contributions from both parents.

Other Factors (e.g., remarriage of parents, special needs of the child): For example, a non-custodial parent who has remarried and has children from multiple marriages, for whom they are also required to pay child support. As a result, supporting children from multiple marriages complicates the calculation and fulfilment of child support obligations.

7. Comparative perspective on child support in different legal systems

Republic of Kosovo	United States	United Kingdom
<p>Compared to the U.S. and the U.K., enforcement mechanisms in Kosovo are less structured and sometimes inefficient, as the legal system may face delays in enforcement. These cases should be treated with priority and timeliness due to the sensitivity and potential risk to the child's well-being. The U.S. and the U.K. have more developed infrastructures for enforcing child support in comparison to Kosovo.</p>	<p>Regarding the legal framework of the United States in terms of child financial support, it is primarily governed by federal laws such as the Child Support Enforcement Act (1975). (Title IV-D of the Social Security Act: Child Support Enforcement Program, 1975). This act provides states with guidelines to ensure financial support for children after separation or divorce. Child support payments are calculated based on the non-custodial parent's income, the number of children, and the time they spend with each parent. (DivorceNet). If a parent fails to pay, the court orders their employer to withhold wages to meet the financial obligations of the child. Additional sanctions can include suspension of professional and driver's licenses, and even imprisonment.</p>	<p>In the United Kingdom, child support is managed through the Child Maintenance Service (CMS), which helps calculate payments based on income and the number of children. (Child Maintenance Service). The amount is determined using the non-resident parent's gross weekly income. If the parent's income exceeds a certain threshold, a percentage of their income is allocated for child maintenance. This service can enforce payments if a parent fails to comply. Enforcement methods include wage deductions, bank account garnishments, and even legal actions for asset seizure. Similar to the U.S., the U.K. has strict measures for non-compliance, but imprisonment is a last resort.</p>

Conclusions

This paper contributes to the broader understanding of child alimony's role in promoting child welfare post-divorce. It emphasises the need for powerful legal and social frameworks to protect the rights and interests of children. Matters related to child custody, visitation, and alimony must be handled with urgency. Given the sensitivity of these cases, judges should ensure they are resolved promptly, treating them with the same priority as other cases specified by relevant legislation. Delays in addressing such issues can negatively affect the family, disrupt children's education and well-being, and have broader societal consequences. These impacts are often irreparable, making it crucial for these cases to be handled within a reasonable time frame and with high priority.

A fair and effective judicial system concerning the procedures for realizing and enforcing child support is essential for protecting children's rights and ensuring their well-being. It is necessary, through reforms in the Family Law, to detail legal norms that would provide clearer guidelines for the calculation of child support, making the process more transparent and equitable.

- There is a need to simplify legal procedures to reduce delays in realizing child support. There is a need to establish automatic child support payment systems.

- Harsher punitive measures for non-payers of child support, including the loss of privileges such as the driver's license, professional license, etc.
- Immediate handling of complaints from custodial parents seeking the enforcement of child support for their children.
- The need for the inclusion of mediators who would contribute to resolving conflicts and reducing disputes by helping parents reach agreements on child support without the need to address the same in court.

References

- Bilalli, A., & Bahtiri, B. (2015). *E drejta romake*. Prishtinë: Universiteti i Prishtinës " Hasan Prishtina".
- Child Maintenance Service. (n.d.). Retrieved 10 07, 2024, from <https://www.gov.uk/child-maintenance-service>
- Child Support Enforcement: Program Basics. (19 July, 2023). Congressional Research Service. Retrieved 09 06, 2024, from <https://sgp.fas.org/crs/misc/RS22380.pdf>
- C.nr.743/15 (Basic Court of Prizren 06 06, 2016). Retrieved 10 06, 2024, from https://prizren.gjyqesori-rks.org/wp-content/uploads/verdicts/PZ_C_743_15_SQ.pdf
- C.nr.3120/18 (Basic Court of Prishtina 01 31, 2019). Retrieved 10 06, 2024, from https://prishtine.gjyqesori-rks.org/wp-content/uploads/verdicts/PR_C_3120_2018_SQ.pdf
- DivorceNet. (n.d.). Child Support: How Judges Decide the Amount. Retrieved 10 07, 2024, from <https://www.divorcenet.com/resources/child-support/child-support-basics/child-support-how-judges-deci>
- Gashi, H., Aliu, A., & Vokshi, A. (2012). *Komentar i Ligjit Nr.2004/32 për familjen i Kosovës*. Prishtinë: GIZ.
- Law No. 2004/32 on Family of Kosovo, article 330 . (2006). <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=2410>
- Llulluni, G., Hysenaj, R., Zogaj, A., Pasuli, K., Saliuka, M., Llazic, N., Avdiu, G., Kelmendi, I., Ademaj, Q., Haxhaj, R., Shala, H., Rexhepi, F., Shala, I., Tutuli, M., Kuqi R., & Namani, R. (2019). *Praktika e Gjykatës së Apelit e fokusuar në çështjet e kthyerë në rishqyrtim*. Prishtinë: Akademia e Drejtësisë.
- Podvorica, H. (2011). *E drejta familjare*. Prishtinë: Universiteti i Prishtinës " Hasan Prishtina".
- Title IV-D of the Social Security Act: Child Support Enforcement Program. (1975, 06 26). Retrieved 10 7, 2024, from <https://www.acf.hhs.gov/archive/css/policy-guidance/final-rule-title-iv-d-social-security-act-child-support-enforcement>

Thi My Nguyen, L., Thi Truc Huynh, G., & Khac Tran, Q. (2023). A legal perspective on child support obligation after divorce: The Vietnamese case. *CTU Journal of Innovation and Sustainable Development*.

The Federal Child Support Guidelines: Step-by-Step. (2022, 12 21). Government of Canada. Retrieved from <https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/fl-lf/child-enfant/guide/glos.html>

The UN Convention on the Rights of the Child, article 27 par.2. (n.d). <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>

Vuolanto, V. (26 February 2018). Children in Roman Law. *Oxford Clasiscal Dictionary*, 4. Retrieved from <https://oxfordre.com/classics/display/10.1093/acrefore/9780199381135.001.0001/acrefore-9780199381135-e-8200?print=pdf>

Zendeli, E., Selmani - Bakiu, A., Mickoviq, D., & Ristov, A. (2020). *E drejta familjare*. Tetovë: Litera Grup.

Zëri, G. (n.d.). Alimentacioni i papaguar, vendimet e gjykatave rrallë zbatohen. Prishtinë. Retrieved 10 6, 2024, from <https://zeri.info/aktuale/527964/alimentacioni-i-papaguar-vendimet-e-gjykatave-rralle-zbatohen/>

Strategic Psychological Adjustment in Islam: A Pathway to Sustaining International Stability

Muhammed Rashid Al Jalaly

Kerala, India

Email: rashimon9846@gmail.com

Abstract

A Scottish historian of Islam, Montgomery Watt writes: "The Treaty of Hudaibiyyah is a clear example of Muhammad's preference for peaceful negotiation over warfare. His willingness to engage in treaties with former adversaries shows a remarkable dedication to peace." Adjustment is a forgotten word in developed countries before the vain ego and selfishness. They compete with each other in a way that is not beneficial for the subjects; at the same time, they talk about peace and justice like in America, Russia, and European countries. The face of a new troubled world is the exact example of that. But why are they not ready for any kind of adjustments, and why have organisations like the UN constantly failed to maintain the diplomatic process of the world where we hear only the mouth practice for the ceasefires and slogans 'stop to war'? Here is the place where Islam is different from others. The best example of what is good about Islam is the way it treats the attitude about a troubled world, injustice, and aggression, especially with the norms of adjustments and playing with the opponents minds. Plenty of examples through the historical elements show its importance for the serene lifestyle of man and the world. This paper will go through Islamic concepts to sustain a wonderful world. It shows how Islam and prophet understand and solve the problems. The social emotions that change the minds of opponents and how Islam gives much importance to the needs of opponents. How it balances the schedules among different countries.

Keywords: Adjustment, mind game, aggression, peace and Islam

Introduction

In a world marked by geopolitical tensions, economic competition, and ideological clashes, nations often seek effective strategies to maintain peace and stability. While many modern approaches to international diplomacy focus on military power or economic sanctions when Islam presents an alternative perspective one rooted in ethical principles, strategic patience, and psychological resilience. The concept of "mind game" in Islamic thought refers to the use of wisdom, diplomacy, and moral endurance to navigate conflicts and foster long-lasting peace.

Historically, Islamic leaders, particularly the Prophet Muhammad, demonstrated the power of these principles by engaging in negotiations, forming treaties, and employing non-violent solutions even when tensions were high from high profile followers like Umar. For instance, the Treaty of Hudaibiyyah serves as a pivotal example of how compromises can lead to

strategic victories. As derived from the Quran and Hadith, Islamic teachings emphasise the importance of fairness, justice, and ethical conduct, encouraging believers to adopt psychological and spiritual adjustments that promote harmony within and between nations. These strategies are not merely ancient relics of Islamic history but are highly relevant to today's global context. In an era where international relations often face breakdowns due to rigid stances and power struggles, Islam offers a flexible, ethical framework for peacekeeping. By focusing on psychological adjustments such as promoting forgiveness and patience.

Islam's emphasis on ethical mind games and psychological adjustment provides a strategic and viable pathway for sustaining international stability. It will explore how these principles can be applied in the modern geopolitical landscape, offering insights into how nations can navigate complex conflicts while maintaining moral integrity. Through a blend of historical examples and contemporary applications, this study aims to show that Islam's strategic approaches, when properly understood and implemented, have the potential to foster peace and justice in an increasingly interconnected world.

Literature Review

The study of Islamic principles related to psychological resilience, diplomacy, and their role in international stability has been explored by numerous modern scholars. These works provide a fresh understanding of how Islamic strategies, particularly in the realm of psychological adjustment, contribute to maintaining global peace and stability.

Islamic Diplomacy and Strategic Patience: Modern research has increasingly focused on the role of strategic patience in Islamic diplomacy, particularly how psychological resilience aligns with the goals of long-term stability. For instance, *The Prophet's Diplomacy: A Framework for Peace* (Muslih, 2021) explores the Prophet Muhammad's approach to resolving conflicts through patient negotiation and psychological insight. The Treaty of Hudaibiyyah is often cited as a key example of how short-term concessions can lead to long term stability and strategic success, illustrating the Islamic emphasis on wisdom and foresight in diplomatic relations. This work contributes to modern understandings of Islamic diplomacy by showing how psychological adjustments and strategic patience remain relevant in modern international relations, especially in protracted conflicts.

Psychological Resilience in Islamic Thought: Recent studies also highlight the role of psychological resilience, patience, and ethical conduct in Islamic teachings. In "Prophet Muhammad's diplomacy: a beacon for contemporary international system" (Kadir, 2019), the author examines how Islamic leaders have historically relied on inner strength and psychological adjustments to navigate crises. It portrays that resilience in Islam is not merely an individual trait but a key component of governance and conflict resolution, encouraging leaders to adopt psychological strategies that prevent impulsive actions and lead to sustainable peace. This work draws parallels between Islamic psychological principles and modern theories of leadership in crisis management, providing a contemporary lens through which to view Islamic strategies.

Peace and the Misinterpretation of Islamic Teachings: The misuse of Islamic teachings by extremist groups remains a critical issue in both academic and geopolitical discussions and promoting global peace. Modern scholarship increasingly emphasises the significance of Islamic principles in fostering international relations and promoting global peace. Kamali (2015) highlights that the core teachings of Islam advocate for peace, justice, and coexistence, contrasting sharply with the narratives propagated by extremist groups that distort these values. He argues that a true understanding of Islam reveals its commitment to non-violence and conflict resolution, essential for maintaining stability in international relations. Similarly, Boase (2005) discusses the importance of religious pluralism and dialogue in achieving peace, noting that Islam encourages these values as vital components of harmonious interactions among nations. By examining concepts such as Dar al-Sulh (the Abode of Peace), both scholars underscore the necessity of engaging with Islamic teachings to foster mutual respect and cooperation in a diverse world. Their work collectively affirms that integrating Islamic principles into diplomatic efforts can provide practical solutions for contemporary geopolitical challenges, highlighting the potential for Islamic teachings to contribute positively to global peace and stability.

Modern scholarship demonstrates that Islamic principles of psychological resilience, conflict resolution, and diplomacy remain highly relevant in contemporary discussions on international stability. The works of (Muslih, 2021), Boase (2005), Kamali (2015) provide insights into how Islamic strategies of patience, negotiation, and ethical conduct can address global conflicts and crises. As contemporary scholars continue to build on these foundations, the strategic psychological adjustments advocated by Islam offer a unique pathway to fostering global peace and sustainability.

Methodology

This research utilised a qualitative, analytical approach to explore Islamic principles in governance, diplomacy, economics, and international relations. The methodology involved an in-depth review of primary Islamic sources, such as the Quran and Hadith, as well as secondary historical and scholarly texts, to examine key events, practices, and teachings relevant to the study.

1. **Primary Sources:** The Quran and the Hadith were central to this analysis, providing direct evidence of Islamic teachings on justice, diplomacy, conflict resolution, and economic strategies. Quranic verses were carefully selected and analysed in context to highlight Islam's emphasis on peace, fairness, and ethical governance. For example, verses related to justice (Quran 16:90) and the sanctity of life (Quran 17:33) were examined to understand their impact on governance and international relations. The Hadith provided further insights into the Prophet Muhammad's diplomatic strategies, such as his treaties with neighbouring empires and his role as a mediator in conflicts.
2. **Secondary Sources:** A wide range of scholarly texts, including historical biographies, legal commentaries, and academic analyses, were reviewed to support the historical context and interpretation of Islamic teachings. Works by scholars such as Martin Lings, Khaled

Abou El Fadl, and John Esposito were consulted to provide a nuanced understanding of the Prophet Muhammad's leadership, the application of Islamic legal principles, and the misrepresentation of Islam by extremist groups. These texts helped bridge the historical application of Islamic principles to contemporary challenges in governance and international relations.

3. **Historical Case Studies:** Key historical events, such as the Treaty of Hudaibiyyah and the Constitution of Medina, were used as case studies to demonstrate the practical application of Islamic principles in governance and diplomacy. These case studies allowed for a deeper exploration of how Islamic teachings on conflict resolution and minority protection were implemented in practice. The analysis of Caliph Ali's leadership and Caliph Abu Bakr's enforcement of obligatory charities provided further examples of how Islamic governance promoted justice and economic stability.

4. **Comparative Analysis:** A comparative analysis was employed to contrast Islamic principles with modern international relations and governance frameworks. By examining Islamic concepts like peaceful relations with non-Muslim states alongside contemporary diplomatic practices, this research highlights the relevance and applicability of Islamic teachings in today's global context. The study also explored the divergence between the peaceful values of Islam and the violent actions of extremist groups, using scholarly critiques to clarify these distinctions.

This qualitative methodology allowed for a thorough exploration of Islamic teachings, supported by historical evidence and scholarly interpretation. It ensured that the analysis was grounded in both primary religious texts and secondary academic perspectives, offering a balanced and comprehensive examination of Islamic principles in diplomacy, governance, and conflict resolution.

The Concept of Mind Game in Islamic Diplomacy

Islamic diplomacy is built on a framework of ethical manoeuvres, where strategic patience and psychological insight play crucial roles in maintaining fairness and stability in international relations. The concept of the "mind game" refers to a psychological tactic used to manipulate or intimidate while in Islamic diplomacy refers to the use of wisdom, ethical adjustments, and strategic thinking to achieve long term objectives without resorting to aggression or unnecessary conflict. The life of the Prophet Muhammad provides key examples of this approach, demonstrating how diplomacy rooted in patience, moral integrity, and strategic foresight can yield lasting peace.

Islamic principles emphasise patience and strategic thinking, as reflected in the Prophet Muhammad's diplomatic treaties. One notable example is the Treaty of Hudaibiyyah, an agreement between the Muslims and the Quraysh tribe. Initially, the terms of the treaty appeared unfavourable to the Muslims, as they were forced to delay their pilgrimage to Makkah and accept terms that seemed to benefit the Quraysh more. However, the Prophet Muhammad foresaw the long-term benefits of avoiding immediate conflict, and this treaty ultimately allowed Muslims the time and opportunity to consolidate power, form alliances,

and spread Islam peacefully throughout the region. This aligns with the Quranic teaching: "Indeed, with hardship [will be] ease" (Quran 94:6) (Ali, 2001). The strategic patience shown here reflects Islam's emphasis on long-term diplomacy over short-term gains, avoiding conflict where possible.

Islamic diplomacy also stresses the importance of ethical adjustments to ensure fairness and stability in dealing with allies and adversaries alike. This is evident in non-aggression pacts made between the Prophet Muhammad and various tribes, including Christian tribes in the Arabian Peninsula. For instance, a treaty with these Christian tribes ensured mutual protection and peaceful coexistence, underscoring Islam's commitment to maintaining peace with those willing to engage peacefully. The Quran encourages this approach with the verse: "And if they incline to peace, then incline to it [also] and rely upon Allah" (Quran 8:61) (Ali, 2001). This example shows that Islamic diplomacy consistently prioritizes peace and mutual respect over conflict, embodying the Quran's teachings on justice and fairness in international relations.

Negotiation tactics in Islamic governance emphasise mutual benefit and avoiding unnecessary conflict, as exemplified by the second Caliph, Umar ibn al-Khattab. During the conquest of Jerusalem, Caliph Umar employed a diplomatic approach that prioritized coexistence and respect for other faiths. Rather than imposing harsh conditions, Umar allowed the Christian population to continue practicing their religion and guaranteed the protection of their holy sites. This action reflects the Quranic guidance to consult others and make decisions with wisdom: "Consult them in the matter. And when you have decided, then rely upon Allah" (Quran 3:159) (Ali, 2001). Umar's approach demonstrates how Islamic governance seeks peaceful resolutions and mutual benefit, which prevents unnecessary conflict and promotes long-term stability.

The concept of ethical mind games is deeply embedded in Islamic diplomacy, where fairness, strategic patience, and moral integrity guide interactions. From treaties like Hudaibiyyah to the fair treatment of conquered peoples, Islamic diplomacy offers a strategic framework that prioritizes long-term peace and stability. These principles remain relevant today, providing a model for resolving conflicts without the need for aggression or unjust practices.

Psychological Adjustment for Peacebuilding

Islam's approach to peacebuilding highlights the importance of psychological resilience and adaptability in resolving conflicts. The concept of patience is central to this teaching which forms the foundation of internal spiritual adjustments aimed at maintaining peace. The patience means the ability to wait, or to continue doing something despite difficulties, or to suffer without complaining or becoming annoyed. The Quran emphasises this in the verse: "And seek help through patience and prayer" (Quran 2:45) (Ali, 2001), underscoring the need for a calm, patient approach in times of adversity. This concept of patience is not passive but involves active engagement in self-restraint and spiritual reflection to prevent the escalation of conflicts. Islamic history provides numerous examples where the practice of patience

facilitated conflict resolution. For instance, during the conquest of Mecca, the Prophet and Muslims were willing to compromise and endure perceived setbacks in their life in Mecca, understanding that patience would lead to a more favourable outcome in the long run. Another illustration come up with this incident as it mentioned in the writings of profound Islamic scholar Omar Sulaiman and he writes “Abu Sufyân (ra) –now a Muslim– rides ahead to Mecca and encourages his people to surrender, reassuring them that whoever enters his house will not be harmed. The Muslims ride into Mecca, led by the Prophet ﷺ, who kept his head lowered out of humility for Allah to the point that his beard almost touched his saddle. It reached him ﷺ that some were saying, “O Abu Sufyân, today is the day of [your people’s] slaughter. Today, the Ka’ba is not a sanctuary.” In response, he ﷺ announced, “Rather, this is the day in which Allah will glorify the Ka’ba, and the day when the Ka’ba will be garbed.” In another narration: “Today is the day of mercy. Today Allah will honour Quraysh.” After securing the city, everyone gathered before the Prophet ﷺ at the Ka’ba, and he asked them tenderly, “O gathering of Quraysh, what do you think I will do to you?” They said, “Only good, [O] noble brother, son of a noble brother.” Ending the moment of suspense, he ﷺ declared, “I will only say to you what Joseph said to his brothers, ‘No blame will there be upon you today’ [Yousef (12): 92]. Go, for you are unbound.” The Prophet ﷺ rose above it all, immortalizing himself with this grace in one of the most remarkable events in human history.

Even the Ansâr marvelled at this profound benevolence, to the point that some said, “This man has been overcome by his hopefulness for [returning to] his town, and by compassion for his kin.” Abu Hurayra (ra) said, “And then revelation came, and when he ﷺ was receiving revelation, it was not hidden from us. When it came, none of us would dare raise our eyes to the Messenger of Allah ﷺ until the revelation finished. When the revelation concluded, the Messenger of Allah ﷺ said, ‘O gathering of Ansar!’ They said, ‘At your service, O Messenger of Allah.’ He said, ‘You have said that this man has been overcome by his hopefulness for his town?’ They said, ‘Yes, this took place.’ He said, ‘Never! I am the slave of Allah, and I am His Messenger; I migrated to Allah and towards you. [My] living is with you and [my] dying is with you.’ They (the Ansar) turned towards him in tears, and said, ‘By Allah, we only said what we said because of how protective we are of Allah and His Messenger.’ The Messenger of Allah ﷺ said, ‘Indeed, Allah and His Messenger believe you, and excuse you.’ What had just happened with Quraysh was beyond comprehension, even for the Ansar’s beautiful hearts. He ﷺ understood that comprehending this action of complete forgiveness was difficult, and thus he said, “...and excuse you” (Elshinawy & Suleiman, 2017).

In addition to patience, Islam teaches that mercy and forgiveness are essential tools for fostering peace, both personally and internationally. Prophet Muhammad’s example of previous mentioned one stands as a significant illustration of this principle. Despite years of persecution by the Quraysh, upon gaining victory, the Prophet forgave the Meccans and granted them amnesty, ensuring that bloodshed was avoided and peace was maintained (Lings, 1983). This act is in line with the Quranic instruction: "There is no compulsion in religion" (Quran 2:256) (Ali, 2001), which emphasises the importance of voluntary

acceptance and forgiveness, rather than forced submission. The renowned classical commentator of the Qur'an, Ismā'īl ibn Kathīr, said that this passage means, "Do not force anyone to become Muslim, for Islam is plain and clear, and its proofs and evidence are plain and clear. Therefore, there is no need to force anyone to embrace Islam" (Ibn Kathīr, 2003). Muslims have a mutual duty to share the message of Islam, but in the good way to do this has been clearly described in the Qur'an: "Invite all to the Way of your Lord with wisdom and kind advice, and only debate with them in the best manner" (16:125) (Ali, 2001). The psychological adjustment from seeking revenge to offering forgiveness is a profound demonstration of Islamic values aimed at long-term peace. In Islamic sanctioned wars, Muslim armies were required to offer non-Muslims three options: conversion to Islam, payment of the jizya tax and acceptance of protected status, or engaging in battle. If non-Muslims chose battle and were defeated, they could face expropriation, slavery, or death. However, even in such cases, forced conversion to Islam was strictly prohibited, in accordance with Islamic teachings (Bonner, 2006).

Furthermore, Islamic jurisprudence has consistently upheld the principles of peaceful coexistence with non-Muslim communities, fostering mutual respect and understanding. This is particularly evident in the concept of Ahl al-Kitab (People of the Book), which refers to Jews and Christians, and reflects Islam's recognition of shared religious values and its commitment to tolerance. One of the earliest examples of this principle in practice was the Prophet Muhammad's constitution with the Jews of Medina, known as the Constitution of Medina. This document ensured mutual rights and obligations between the Muslim and non-Muslim communities, promoting peaceful coexistence and cooperation within the city (Watt, 1956). The Quran also reinforces this attitude of religious harmony with the verse: "To you be your religion, and to me my religion" (Quran 109:6) (Ali, 2001), underscoring Islam's respect for religious diversity (Ramadan, 2007).

Alkiek (2017) argues that "this treaty (known as Medina Charter) was discussed in the news in 2016 when the group of scholars met in Morocco to discuss the treatment of religious minorities in the Muslim world. The conclusion reached at this conference was that current Muslim leaders need to be held accountable and that the treatment of minorities today must reflect the justice and ethics designed by the Prophet ﷺ in the Charter of Medina. In any case, to sum up, this treaty serves as our starting point for interreligious relationships; in essence, it allowed Jews to continue their lives without interference while obligating them to help defend the city if necessary – an expectation of all people participating in the treaty and not particularly limited to the Jews."

Islam's psychological strategies, which include the practices of patience, forgiveness, and mutual respect, provide valuable insights into maintaining internal stability and fostering peace, making them as relevant today as they were in the past. By promoting psychological resilience and adaptability, Islam offers a comprehensive framework for peaceful conflict resolution that transcends individual and international levels.

Strategic Approaches in Islamic Governance for Stability

The statement of there is not God but Allah doesn't refute the harmonica characters of Islam for human integrity while Islamic governance places a strong emphasis on justice as the foundation for global peace and stability. The Quran underscores the central role of justice in governance and conflict prevention, stating: "Allah commands justice, the doing of good" (Quran 16:90) (Ali, 2001). Justice means the maintenance or administration of what is just especially by the impartial adjustment of conflicting claims or the assignment of merited rewards or punishments (Merriam-Webster, n.d.), is not only a personal virtue but a social and political obligation that Islamic leaders are expected to uphold. Caliph Ali ibn Abi Talib, for example, consistently stressed the importance of justice in his leadership, ensuring fairness even in times of civil strife. His commitment to equity and impartiality, especially during the First Fitna, remains a powerful example of how Islamic governance prioritizes justice to prevent societal collapse and maintain stability (Ali ibn Abi Talib, as cited in Sharif Razi, 10th century/1985)

Moreover, Islamic governance strategically focuses on building alliances and treaties to ensure long-term stability. The Prophet Muhammad exemplified this approach through agreements with various tribes and empires, securing peace and mutual cooperation. One notable example is the peace treaty established between the Muslims and the Byzantine Empire, which enabled peaceful coexistence and fostered security in the region. The Quran encourages this cooperative spirit, saying: "Help one another in righteousness and piety" (Quran 5:2) (Ali, 2001). These alliances not only safeguarded Muslim territories but also created a network of peaceful relations that contributed to long-term regional stability (Esposito, 2010). The nature of treaties and pacts done by not only Prophet Muhammed but also the Caliphs not only for the protection or benefits of Islam but also for the allied parties also.

In addition to establishing alliances, Islamic governance advocates for gradual reform over abrupt changes, recognizing the importance of sustainable peace through incremental progress. This is evident in the gradual approach to abolishing slavery in Islamic societies. Instead of outright abolition, the Quran introduced a series of reforms aimed at improving the welfare of slaves and encouraging emancipation, reflecting a strategic method for achieving social change. Quranic verses like, "But if they cease [fighting], then there is to be no aggression..." (Quran 2:193) (Ali, 2001), guided this slow and steady reform process, ensuring that changes were absorbed peacefully within the community without creating chaos or instability (Hamidullah, 1941).

For example, in "Slavery and Islam Part One: The Problem of Slavery" Jonathan Brown (2017) challenges the modern understanding of slavery by highlighting the limitations of current definitions, especially when applied to non-Western contexts. Jonathan Brown emphasises that the term "slavery" is often a reflection of cultural assumptions, particularly those rooted in the American historical experience, which do not adequately capture the diversity of practices labelled as slavery throughout time. Brown uses historical examples, such as slavery in Mecca, the Ottoman Empire, and even industrial England, to illustrate

how the conditions and social status of individuals considered slaves varied widely. In Islamic civilization, for instance, slaves like Sokollu Mehmet Pasha could hold significant power and wealth, complicating simplistic notions of slaves as powerless and dehumanized. This challenges the typical Western association of slavery with brutal physical domination, forced labour, and racial exploitation. Instead, Brown argues for focusing on the realities of extreme exploitation and domination, rather than being confined by rigid terminologies like "slave."

Islamic governance, with its emphasis on justice, strategic alliances, and gradual reform, offers a robust framework for maintaining long term stability. These approaches highlight the foresight embedded in Islamic principles, which prioritize peace and sustainable growth in both internal governance and international relations.

Islamic Economic Strategies for Sustaining Global Stability

Islamic economics promotes a balanced approach to wealth distribution, which is crucial for ensuring long-term stability in both local and global contexts. At the core of Islamic economic principles is the prohibition of usury, which prevents exploitation and unjust enrichment. The Quran unambiguously states: "Allah has permitted trade and has forbidden interest" (Quran 2:275) (Ali, 2001). By forbidding usury, Islam seeks to prevent the concentration of wealth in the hands of a few, which can destabilise societies by exacerbating economic inequality. The Islamic economic model emphasises ethical transactions and encourages profit-sharing and joint ventures, which ensure that both parties share the risks and benefits of business activities. This model stands in stark contrast to systems based on interest-bearing loans, where one party profits regardless of the other's success or failure. Islamic finance, therefore, promotes fairness by aligning the interests of all parties involved, fostering a more stable and inclusive economic environment (Chapra, 1992).

In addition to prohibiting usury, obligatory charity plays a fundamental role in Islamic economics by ensuring wealth redistribution. The concept of charity is deeply embedded in the Quran and Hadith, where it is considered both a religious duty and a social responsibility. Charity is not merely an act of just aid but an institutionalised mechanism to reduce poverty and economic inequality. Historically, it has been instrumental in alleviating poverty in Islamic societies, serving as a safety net for the less fortunate. Under the leadership of Caliph Abu Bakr, for example, the refusal of certain tribes to pay this was met with firm resistance, as the caliph understood that this system of wealth redistribution was essential for social stability (Watt, 1956). By mandating that a portion of an individual's wealth be given to the poor, charity not only addresses the immediate needs of the underprivileged but also reduces the wealth gap, which can lead to social unrest if left unchecked. This system ensures that economic prosperity is shared and that the basic needs of all citizens are met, contributing to long-term peace and stability.

Moreover, Islamic teachings place a strong emphasis on sustainable economic practices and responsible resource management. The Quran encourages moderation and condemns wastefulness and unnecessary expenditures, urging individuals and societies to use

resources wisely. This principle is particularly important in contemporary discussions on environmental sustainability and economic development. Prophet Muhammad's teachings also advocate for prudent resource management, stressing the need to avoid extravagance even in times of abundance. As the Quran warns: "Indeed, the wasteful are brothers of the devils..." (Quran 17:27) (Ali, 2001), the focus on moderation helps to prevent both overconsumption and the depletion of natural resources. In today's context, where environmental degradation and unsustainable consumption patterns are global concerns, Islamic principles offer valuable guidance for developing sustainable economies. By advocating for resource conservation and responsible stewardship, Islam promotes a balanced approach to economic growth that does not compromise the well-being of future generations (Ramadan, 2005).

Umarji (2021) discusses that "Islam holistically addresses the spiritual and economic needs of individuals and societies. Amongst the foremost objectives of Islamic law is the preservation and development of the wealth of society. Additionally, the obligation of zakat as an economic pillar of worship highlights how wealth and worship cannot be separated. Furthermore, numerous hadith and verses of the Qur'an address how wealth should be acquired, spent, and invested. Regarding the acquisition of wealth, Prophet Muhammad ﷺ was reported to have said, "Seeking lawful [wealth] is an obligation upon every Muslim." After demonstrating valuable proofs by illustrating Prophetic traditions, he says that "Thus, a cursory glance at the Sunnah clearly demonstrates that financial matters were given substantial attention by the Prophet ﷺ. However, the scope of financial guidance was not limited to legal directives about permissible and impermissible transactions. Rather, the Qur'an and Sunnah heavily focused on the psychology of wealth, which is a prerequisite to making appropriate economic choices. Additionally, through focusing on the psychology of wealth and reframing key economic concepts, Islamic guidance seeks to correct the cognitive and spiritual biases pertaining to wealth that lead to suboptimal and oftentimes harmful economic choices. However, before going into the Islamic perspective on wealth, we need to understand the economic culture that dominates our society today."

Islamic economic principles provide a comprehensive and sustainable framework for fostering global stability. The prohibition of usury ensures that wealth is not unjustly concentrated, while the system of obligatory charity redistributes wealth to reduce inequality and support the less fortunate. Additionally, the emphasis on moderation and sustainable practices highlights the importance of responsible resource management. These principles promote fairness, equity, and long term economic stability, demonstrating that Islamic economic strategies are not only ethical but also highly effective in addressing contemporary global challenges.

Conflict Resolution through Islamic Mediation Techniques

Islam emphasises peaceful mediation as a primary method for resolving conflicts, rooted in its ethical and spiritual framework. The Prophet Muhammad played a crucial role as a mediator in various tribal conflicts, demonstrating the importance of non-violent resolution. One of the most well-known examples of his mediation efforts is the arbitration in the

dispute over the placement of the Black Stone in the Kaaba. Faced with rising tensions among the Quraysh tribes, each claiming the honour of placing the stone, the Prophet suggested that all tribal leaders collectively raise the stone on a cloth and place it together (Lings, 1983). This act of wisdom not only resolved the immediate conflict but also restored harmony among the tribes. This example aligns with the Quranic instruction: "And if two factions among the believers should fight, then make settlement between the two..." (Quran 49:9) (Ali, 2001). Through peaceful mediation, the Prophet established a lasting precedent for resolving disputes in a manner that promotes unity and prevents violence (Watt, 1956).

Islamic teachings on reconciliation further emphasize the importance of forgiveness and compromise in resolving conflicts. In the broader Islamic legal system, reconciliation is promoted as a key tool for peaceful settlement through negotiation, especially in family and community disputes (Kamali, 2008). Reconciliation, when done in a spirit of compromise, is seen as a divine act that strengthens the social fabric of communities. The Prophet Muhammad's teachings support this approach, often encouraging disputing parties to forgive one another and reach an amicable solution. For instance, in disputes between family members, the Prophet advised parties to seek reconciliation and restore relations, reflecting the Quranic guidance: "The reward of goodness is nothing but goodness" (Quran 55:60) (Ali, 2001). This ethos of reconciliation underscores the value of goodwill and mutual respect, which are critical to maintaining social harmony and preventing further discord (Esposito, 2010).

The Prophet's guidance also extended to preventing conflicts before they could escalate into wars or violent confrontations. His diplomatic strategies during the early years of Islam exemplify this approach. One notable example is his diplomacy with the Quraysh in the years leading up to the Treaty of Hudaibiyyah. Rather than seeking immediate confrontation, the Prophet engaged in dialogue and negotiation, even accepting terms that appeared unfavourable at the time to prevent bloodshed and secure long-term peace (Lings, 1983). His method of conflict prevention through early intervention reflects the Quranic injunction: "The believers are but brothers, so make settlement between your brothers" (Quran 49:10). By encouraging dialogue and peaceful negotiation, the Prophet not only diffused potentially violent situations but also laid the foundation for a peaceful coexistence with former adversaries (Hamidullah, 1941).

Islamic mediation techniques focus on peaceful conflict resolution, maintaining harmony, and avoiding unnecessary violence. By encouraging forgiveness, compromise, and early intervention, the Islamic model of conflict resolution provides a holistic approach to dispute settlement that prioritises long-term peace and societal unity. This method, deeply rooted in Islamic teachings and the practices of the Prophet, offers valuable insights for contemporary conflict resolution strategies, emphasising non-violence and reconciliation as key to maintaining global and communal stability.

The Role of International Relations in Islam

Islamic foreign policy is founded on principles of peace, mutual respect, and justice, as reflected in both the Quran and historical Islamic governance. These principles are essential for global harmony and coexistence. The concept of Dar al-Sulh (the Abode of Peace) serves as a cornerstone for Islamic international relations, emphasising the importance of diplomatic efforts, peace treaties, and cooperative relationships with non-Muslim states. This approach to foreign relations aims to prevent conflict and promote diplomacy, fostering a world order where diverse cultures and religions can thrive peacefully.

Historically, Islam's engagement in diplomacy is exemplified in its interactions with powerful empires like the Roman and Byzantine Empires. Despite their ideological differences, early Islamic leadership recognised the importance of maintaining diplomatic relations and mutual respect with these powers. Even in the Quranic text it contained the name and small portion of history of Roman Empire (Quran 30:2-4) (Ali, 2001). This pragmatic approach illustrates the flexibility within Islamic foreign policy, aiming not to impose religious domination but to establish peaceful coexistence. This principle is reflected in the Quranic verse: "O mankind, indeed We have created you from male and female and made you peoples and tribes that you may know one another" (Quran 49:13) (Ali, 2001), which underscores the importance of cultural and religious diversity as a basis for mutual understanding and cooperation (Hamidullah, 1941).

There are several fundamental aspect of Islamic international relations to maintain and sustain the peacekeeping relations among them, the key aspects as following;

Diplomacy and Peace as Central Tenets: Reza Simbar discusses in "the changing role of Islam in international relations", asserting that peace is a foundational concept within Islamic ideology, which directly rejects the notion of perpetual conflict. According to him, Islam promotes diplomatic engagement over armed conflict, encouraging peaceful cohabitation and the resolution of disputes through negotiation and treaties. Islam's perspective on international relations, he argues, is based on justice, non-aggression, and the commitment to honouring agreements (Simbar, 2008).

Simbar further emphasises that the concept of perpetual jihad, often espoused by extremist groups, is a distortion of Islamic teachings. Islam's foundational principle in foreign relations is peace, and war is only permissible in self-defence or to prevent oppression. This principle can be found in several Quranic verses, including: "And if they incline to peace, then incline to it [also] and rely upon Allah. Indeed, it is He who is the Hearing, the Knowing" (Quran 8:61) (Ali, 2001). Therefore, Islam's approach to war and conflict is strictly regulated, and peace is always the preferred outcome (Simbar, 2008).

Diplomatic Protection and the Treatment of Minorities: Another fundamental aspect of Islamic international relations is the protection of minorities and the respect for diplomatic envoys. In Islamic history, the Prophet Muhammad set an enduring precedent for the protection of foreign dignitaries and ambassadors. This is a reflection of the Quranic principle of honouring agreements and ensuring the safety of individuals, regardless of their

religion or nationality. The Prophet's respectful treatment of emissaries from the Byzantine and Persian empires demonstrated the importance of maintaining peaceful relations and diplomatic etiquette. These interactions highlight Islam's commitment to safeguarding the rights and dignity of non-Muslim diplomats, even during times of war (Chowdhury, 2018).

This principle extends to the protection of religious minorities under Islamic rule. Non-Muslims, particularly Ahl al-Kitab (People of the Book, i.e., Jews and Christians), were granted protection and allowed to practice their religion freely in Islamic states. This system, known as *dhimmi*, ensured that non-Muslims were treated justly and were exempt from military service in exchange for paying the mandatory tax. While some critics, like Bat Ye'or, have argued that this system was a form of religious compulsion, many scholars, including Bernard Lewis, have countered this view by emphasising that the protected system was in line with the customs of medieval societies and was far more humane than the treatment of religious minorities in pre-modern Europe (Alkiek, 2017).

The Importance of Fulfilling Treaties in Islam: The Quranic principle of honouring treaties is fundamental to Islamic governance. The verse: "And fulfil the covenant. Indeed, the covenant is ever [that about which one will be] questioned" (Quran 17:34) (Ali, 2001) highlights the moral and legal obligation of Muslim leaders to honour their agreements. This includes treaties with non-Muslim states, which were considered binding unless broken by the other party. The Prophet Muhammad's leadership emphasised the importance of fulfilling treaties, as seen in his dealings with both Muslim and non-Muslim communities especially in the pact of Hudaibiyya (Alkiek, 2017).

Simbar's work also discusses the legal frameworks within Islamic law that govern international relations, such as the prohibition of forced conversions and the protection of civilians during conflicts. He highlights the importance of non-interference in the internal affairs of other states and cooperation for the common good, as instructed in the Quran (Quran 5:2). These principles demonstrate that Islamic foreign policy is not centered on domination or expansion, but rather on justice, fairness, and mutual benefit (Simbar, 2008).

Islam and the Promotion of Global Peace: Islam encourages the formation of alliances based on mutual benefit and global peace. The Prophet Muhammad's diplomatic outreach to neighbouring empires serves as a testament to Islam's proactive approach to diplomacy. His letters to leaders like the Byzantine Emperor Heraclius and the Persian King Khosrow were both invitations to explore the message of Islam and strategic moves to establish peaceful relations. These letters emphasized Islam's peaceful intentions and sought to avoid unnecessary conflict. The Prophet's diplomacy with the Abyssinian king, for example, resulted in the protection of early Muslim emigrants, demonstrating how diplomacy could ensure the safety of Muslim communities.

In the modern context, Islamic teachings continue to advocate for peaceful engagement with other nations. The Organization of Islamic Cooperation (OIC) is a contemporary example of how Islamic nations can collaborate to promote peace, security, and mutual cooperation on the international stage. The OIC has been instrumental in addressing conflicts in the Muslim

world and fostering diplomatic solutions that align with Islamic principles of justice and fairness even if it's facing a lot of disadvantages.

The Role of Islam in Contemporary International Relations: The role of Islam in international relations continues to be significant, particularly in regions where Islam is the dominant religion. As Simbar (2008) notes, Islam has become a globalising force, with a growing presence in both Muslim-majority and non-Muslim countries. This demographic shift has contributed to the rise of Islamic political movements that seek to influence international relations and address global issues such as social justice, human rights, and economic development. While some political groups have misused Islamic rhetoric to justify violence and extremism, the majority of Muslim scholars and leaders advocate for peaceful solutions to international conflicts. The rise of religious resurgence in many Islamic countries reflects a desire to return to the original principles of Islam, which emphasise peace, justice, and cooperation. This resurgence of Islamic values in international relations challenges the dominant Western narrative of Islam as a violent or aggressive force and highlights the potential for Islam to contribute to global peace and stability.

In nutshell, Islamic concerns on international relations are deeply rooted in the principles of peace, diplomacy, and justice. Through historical examples and modern applications, it is clear that Islam encourages peaceful coexistence, the protection of minorities, and the honouring of treaties. The Prophet Muhammad's diplomatic efforts set a precedent for engaging with non-Muslim states in a manner that prioritises mutual respect and understanding. Contemporary Islamic organizations, such as the OIC, continue to uphold these values in their efforts to address global challenges and promote peace. By adhering to these principles, Islamic diplomacy offers a model for international relations that seeks to build bridges, foster mutual respect, and contribute to long-term global stability. Moreover, it is crucial to differentiate between the core tenets of Islam and the actions of extremist groups that claim to represent it. The avoidable activities of these terrorist groups, which distort and misuse Islamic teachings, have no legitimate connection to the faith itself. Islam unequivocally promotes peace, compassion, and justice, as highlighted in numerous Quranic verses that call for the protection of life and the importance of peaceful coexistence (Esposito, 2010).

Conclusion

Islamic principles across diplomacy, governance, economics, conflict resolution, and international relations provide a robust and ethical framework for fostering global peace, justice, and stability. Historical evidence, such as the Treaty of Hudaibiyyah, demonstrates Islam's emphasis on strategic patience and peaceful conflict resolution. Despite appearing disadvantageous at first, the treaty allowed the Muslim community to strengthen through non-violent means, showing that diplomacy rooted in compromise and foresight can lead to long-term stability (Lings, 1983). Similarly, Islamic governance prioritizes justice as the foundation of peace, with Caliph Ali's leadership illustrating the commitment to fairness in decision-making, even during internal conflicts (Nasr, 2006). The Quranic command, "Allah commands justice, the doing of good" (Quran 16:90), further supports this principle,

emphasizing that governance should be based on ethical standards to prevent oppression and maintain harmony.

Islamic economic strategies also play a crucial role in promoting social and economic stability. The prohibition of usury ensures that wealth distribution remains fair, preventing exploitation and the excessive accumulation of resources by a few. Islamic finance, through practices like profit-sharing, encourages risk-sharing and equitable transactions (Chapra, 1992). Additionally, the system of obligatory charity acts as a wealth redistribution mechanism, reducing inequality and fostering economic stability by supporting the poor and needy (Watt, 1956). Historical examples, such as Caliph Abu Bakr's enforcement of charity, highlight its importance in maintaining social order and economic justice. Furthermore, the emphasis on resource conservation and moderation, as seen in the Quranic verse, "Indeed, the wasteful are brothers of the devils" (Quran 17:27) (Ali, 2001), demonstrates Islam's commitment to sustainability and responsible consumption, aligning with modern concerns about environmental protection (Ramadan, 2005).

Islamic teachings on international relations promote peaceful coexistence and respect for diversity, as exemplified by the concept of Dar al-Sulh (the Abode of Peace). The Prophet Muhammad's diplomatic outreach, including his letters to Byzantine and Persian leaders, underscores the importance of mutual respect and alliance-building for global peace (Hamidullah, 1941). Furthermore, Islamic law protects the rights of minorities and diplomatic envoys, with historical practices like the Constitution of Medina ensuring the security and freedom of religious minorities living under Islamic rule (Peters, 2015). These principles directly contradict the actions of extremist groups that misuse Islamic teachings to justify violence. Islam unambiguously condemns such acts, as the Quran asserts, "And do not kill the soul which Allah has forbidden, except by right" (Quran 17:33) (Ali, 2001). Scholars such as Abou El Fadl (2005) and Esposito (2010) affirm that extremist actions are a distortion of Islamic values, which fundamentally promote peace and justice.

Last but not least, Islamic principles offer a comprehensive and ethical approach to governance, economics, and international relations, prioritising fairness, justice, and peaceful coexistence. While extremist groups may seek to distort these teachings, their actions are in direct contradiction to Islam's core values. Further research is needed to explore how Islamic conflict resolution strategies and diplomatic practices can be applied to contemporary global challenges, offering valuable insights for fostering long-term peace and stability in today's interconnected world.

References

- Abdul Hak, N., & Khan, H. (2013, August). The application of Sulh in resolving community disputes. In *1st World Congress on Integration and Islamicisation of Acquired Human Knowledge (FWCII-2013)*, Prince Hotel & Residence, Kuala Lumpur.

- Abdulkadir, A. (2019). Prophet Muhammad's diplomacy: A beacon for contemporary international system. *E-Proceeding*, 32.
- Abou El Fadl, K. (2005). *The great theft: Wrestling Islam from the extremists*. HarperOne.
- Ali, A. ibn A. (10th century/1985). *Nahj al-Balagha: Sermons, letters, and sayings* (S. Razi, Comp.). Islamic Seminary Publications.
- Ali, A. Y. (2001). *The meaning of the Holy Quran*. Amana Publications.
- Alkiek, T. (2017). *Religious minorities under Muslim rule*. Yaqeen Institute.
<https://yaqeeninstitute.org/wp-content/uploads/2017/02/Religious-Minorities-Under-Muslim-Rule.pdf>
- Boase, R. (2005). Islam and global dialogue: Religious pluralism and the pursuit of peace. *Milel ve Nihal*, 6(2), 358-366.
- Bonner, M. (2006). *Jihad in Islamic history: Doctrines and practice*. Princeton University Press.
- Brown, J., & Ali, A. H. (2017). *Slavery and Islam: Part one – The problem of slavery*. Yaqeen Institute. <https://yaqeeninstitute.org/wp-content/uploads/2017/02/Slavery-and-Islam-Part-One-The-Problem-of-Slavery.pdf>
- Cambridge Dictionary. (n.d.). Patience. In *Cambridge Dictionary*. Retrieved October 1, 2024, from <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/patience>
- Chapra, M. U. (1992). *Islam and the economic challenge*. Islamic Foundation.
- Elshinawy, M., & Suleiman, A. (2017). Islam and Terrorism: The Distortion of a Faith. *The Islamic Quarterly*, 61(1), 5-23.
- Esposito, J. L. (2010). *Islam: The straight path* (4th ed.). Oxford University Press.
- Hamidullah, M. (1941). *The first written constitution in the world: An important document of the time of the Holy Prophet*. Shaikh Muhammad Ashraf.
- Hassan, A., & Choudhury, M. (2019). *Islamic economics: Theory and practice*. Taylor & Francis.
- Ibn Kathir, I. (2003). *Tafsir Ibn Kathir* (Vol. 2). Darussalam Publishers.
- Kamali, M. H. (2008). *Shari'ah law: An introduction*. Oneworld Publications.
- Lings, M. (1983). *Muhammad: His life based on the earliest sources*. Islamic Texts Society.
- Merriam-Webster. (n.d.). Justice. In *Merriam-Webster.com Dictionary*. Retrieved September 30, 2024, from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/justice>

- Merriam-Webster. (n.d.). Mind game. In *Merriam-Webster.com Dictionary*. Retrieved September 30, 2024, from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/mind%20game>
- Muslih, M. (2021). Ethical aspect of diplomacy of Prophet Muhammad (Basic principle). *Jurnal Al-Dustur*, 4(2), 147-179.
- Nasr, S. V. R. (2006). *The Shia revival: How conflicts within Islam will shape the future*. W. W. Norton & Company.
- Peters, R. (2015). *Islamic law and human rights: The Muslim framework*. Oxford University Press.
- Ramadan, T. (2005). *Islam: The essentials*. Oxford University Press.
- Ramadan, T. (2007). *In the footsteps of the Prophet: Lessons from the life of Muhammad*. Oxford University Press.
- Simbar, R. (2008). The changing role of Islam in international relations. *Journal of International and Area Studies*, 55-68. Institute of International Affairs Graduate School of International Studies, Seoul National University.
- Umarji, O. (2021, July 1). Psychology of wealth: An Islamic perspective on personal finance. Retrieved July 30, 2024, from <https://yaqeeninstitute.org/read/paper/psychology-of-wealth-an-islamic-perspective-on-personal-finance>
- Watt, W. M. (1956). *Abu Bakr: The first caliph*. Oxford University Press.
- Watt, W. M. (1956). *Muhammad at Medina*. Oxford University Press.
- Yılmaz, M. S. (2014). The comprehension of the concept of Fath (Conquest) in the light of Fath Al-Makkah. *Journal of Social Science Research*, 4(1), 408-412.

A comparative analysis of corporate governance in Public Enterprises in Kosovo - the difference between Central and Local Public Enterprises

Albrim Badallaj

Makerspace Innovation Center Prizren

albrim.badallaj@gmail.com

Donat Rexha

AAB College, Kosovo

donat.rexha@universitetiaab.com

Abstract

The purpose of this paper is to analyze and evaluate the implementation of OECD principles and practices for Corporate Governance in Public Enterprises in Kosovo, as well as to present the divergences of Corporate Governance between Central Public Enterprises and Local Public Enterprises. The study is based on primary and secondary data, where the latter are findings from overviews and reports of international organizations. Was used qualitative research methods, through interviews and the comparison method in order to identify the advantages and disadvantages of the CG in Public Enterprises with different ownership. The findings and results show that in Kosovo there is a low application of the OECD principles and there is a marked lack of entrepreneurs in the leadership of Public Enterprises. The legal loopholes and large debts of Enterprises to TAK have been identified as the main weaknesses of the CG. Public Enterprises in Kosovo are important for the local economy as they number about 10,152 employees or about 3.1% of the total employees in Kosovo. The only success we can mention is the separation of ownership from control, as among the fundamental issues of the CG. The study concludes that the differences between Central and Local PEs lie in the reporting and monitoring process, where Central PEs are monitored by Unit for Monitoring Public Enterprises and report to the Assembly of Kosovo, while Local PEs de facto have no monitoring, but only report to the Municipal Shareholders.

Keywords: *Corporate Governance, CG, OECD, Public Enterprises, PE .*

Introduction

Corporate governance refers to the structures and mechanisms through which the enterprise is governed: its governing bodies, the rights and obligations of these bodies, the treatment of shareholders and the relationship between management and various actors. As for Corporate Governance, we can say that it is one of the most controversial topics in the contemporary period of the free market, and which has received great focus both in developed countries and in developing countries such as Kosovo. .

The word governance derives from the Greek language "governare", which means direction or to direct, in the sense of leadership and management. The name corporation derives from the Latin language, from the word "corpus", which means body, which represents a group of people. (Llaci & Tabaku, 2009)

The main bases of Corporate Governance according to international standards are the applications of OECD principles, based on which the law on Public Enterprises, Corporate Governance Codes and Statutes are harmonized.

Corporate Governance in Public Enterprises in Kosovo began to be implemented at the beginning of 2006 and as a concept is relatively new, even though Corporate Governance has been addressed in discussions and debates of the post-war period as part of analyzes related to privatization policy, this concept has not been the focal point of the debate and has mainly been used to highlight some of the consequences of alternative privatization methods (Riinvest, 2004).

The corporatization of Public Enterprises in Kosovo has its beginnings in the period of 2004, when the Kosovo Trust Agency developed a program towards the corporatization of Enterprises in two phases. In the first phase, the existing Public Enterprises were transformed into Joint Stock Companies. Until, in the second phase, "spin-off" was used to create new enterprises in the form of JSC.

In Kosovo, Public Enterprises numbered about 10,152 employees or about 3.1% of the total number of employees in the Republic of Kosovo in the same year, having an important role in the employment of citizens, but also in the provision of services. Of the number of employees, approximately 19% have a high, superior qualification, over 60% have a secondary school qualification, and 21% only have a lower school qualification. (NJPMNP, 2016)

Based on the statistics of the Unit for Policy and Monitoring of Public Enterprises (NJPMNP) in Kosovo, there are 17 central PEs and 55 local PEs. (GAP, 2015)

Although the Law on Public Enterprises recognizes 56 local enterprises, KRM Higjiena in Gjilan, since July of 2013 operates as a public-private partnership (PPP) enterprise with 51% of the shares owned by the private shareholder as the owner and according to the law on Public Enterprises, this enterprise is no longer considered public, but operates on the basis of the special Law No. 04/L-045 For Public Private Partnership.

Literature review

As a basis for the literature review in this paper are the OECD reports, the books of Llaci & Tabaku, the law on public enterprise in Kosovo, and the analyzes of organizations such as GAP, World Bank, IFC, RIINVEST, ISA and NJPMNP were analyzed.

These authors and reports highlighted the problems and rise of Corporate Governance in analyzing various theories of eminent authors, the role of governance in corporate

performance and (failure) success, profitability, interest groups, advantages and disadvantages, governance models and development over the years of the CG.

Also, the international principles of the OECD, the Code of Ethics and Corporate Governance, ownership and management, standards and comparison of different models were also addressed in the focus of this paper.

There are several definitions and definitions regarding Corporate Governance, from different authors, on the basis of which comparisons or even the suitability of the definitions can be made. Monks & Minow (2001), define Corporate Governance as "relationship between different participants such as shareholders, board of directors and managers". Shleifer and Vishny (1997), define Corporate Governance as the way in which financial investors ensure themselves, to get a return on their investment. (OECD, 2015)

Corporate Governance has been put in focus, especially after the financial crisis of 2008, where the problems and malfunctions in the relationship between the owners, the board and the managers have appeared, in which case the problems like that of the principal-agent have arisen.

Typically, the authors analyze three approaches or theoretical thoughts of Corporate Governance, comparing them among themselves as: Agency Theory (principal-agent), Stakeholders Theory and Stewardship Theory.

Also, the three governance models were analyzed, from which the Governing Boards are derived, and as such they are also applied in Kosovo: the Anglo-American model, the Japanese model and the German model. The author has worked on statistical and graphic analysis regarding these divisions and their application in practice.

As a topic, it is minor or almost not treated in Kosovo; therefore, the literature review has been complex, except for the credible reports of high-level organizations.

Corporate governance in Kosovo

Kosovo, as part of the former RSFJ (Federal Socialist Republic of Yugoslavia) for nearly 45 years was based on the planned economy of the socialist-self-government system, being shunned by the free market economy. The entire economic organization was oriented to state ownership, and then to social ownership, where as a result of this approach, the concept of Corporate Governance has been missing in Kosovo. It was only in the early 90s that the establishment of private enterprises was allowed, organized into SH.P.K (Limited Liability Companies) and SH.A (Joint Stock Companies). (Llaci, 2012)

All PEs in Kosovo must be organized as Joint Stock Companies in accordance with the law in force on Commercial Companies and all ownership interests in a PE are represented by shares. The division of PE is based on the Law on Public Enterprises and classifies them into two types: Central PE and Local PE. The main shareholder in the Central PE is the Government of the Republic of Kosovo, while in the Local ones it is the Municipality (Municipalities, when the PE extends to more than one Municipality). If an PE provides

services to less than three (3) municipalities in the field of waste collection, that enterprise is a Local PE, otherwise it will be a Central PE. If this Local PE provides services to more than one municipality, each municipality's percentage ownership (shares) will be equal to the percentage of registered customers of this Local PE in that municipality.

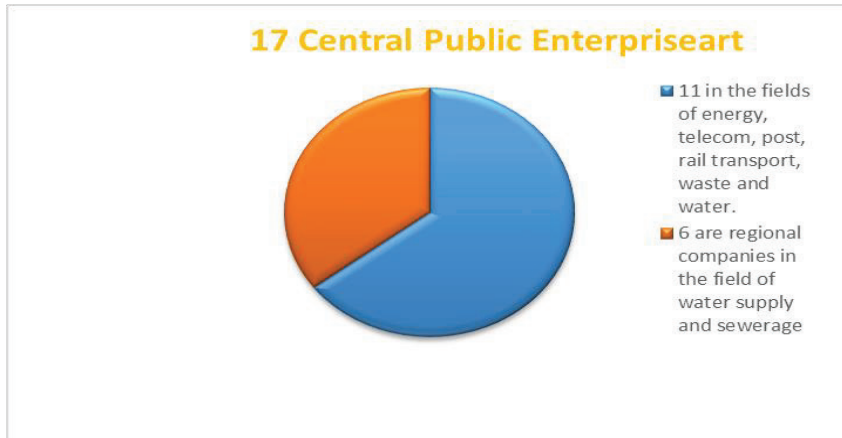

Fig.1. Sorting of Central Public Enterprises based on the nature of service provision

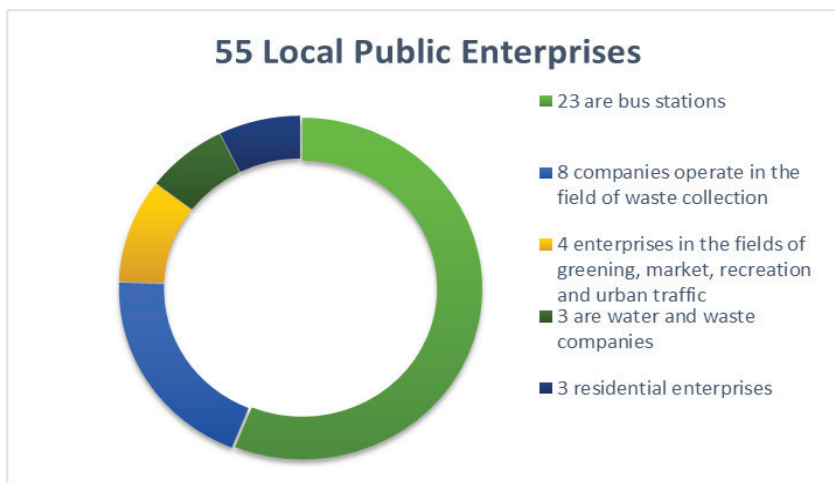
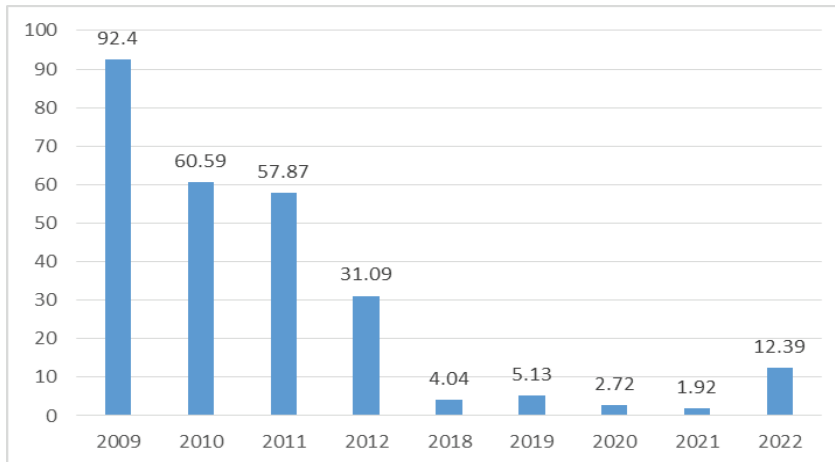

Fig.2. Sorting of Local Public Enterprises based on the nature of service provision

Source: Author's research based on Law No. 03/L-087 For Public Enterprises, Assembly of the Republic of Kosovo, June 2008. Article 3 (3.1)

Public enterprises in Kosovo perform with high rates of bad debts, small collection, commercial losses and technical problems. Taking into account these indications, we have a great impact on the lack of investments, which means non-advancement of services to customers, citizens. Many Public Enterprises are important for the state budget, since they do not have financial stability, thus obliging the government for subsidies and investments. (GAP, 2015)

The provision of these subsidies, defined in the Law on Budgetary Allocation through MZE, has supported Central and Local Public Enterprises with financial means with a total budget of 92.4 million in 2009, with a downward trend, when in 2012 it fell to 31.09 million euros. This trend of Government subsidies for PEs has had a linear decline, where in 2018 there were only 4.04 million euros or in 2021 only 1.92 million euros, and in 2022 to 12.39 million euros there was an enormous increase, compared to the previous years, especially with the year 2021 where the difference was 545%.

Fig.3. Government Subsidies for Public Enterprises in million €, during the period 2009-2022

Source: Ministry of Finance of the Republic of Kosovo <https://mf.rks-gov.net/page.aspx?id=1,29>

This tendency of reduction within the decade of subsidies of PEs is an indication that discipline has begun in the management of the own revenues of these Central and Local Public Enterprises.

This reduction of the subsidy from the Government is in harmony with the requirements of the Association Stabilization Agreement, as it recommends that the subsidy from the state be allowed only when there are general interests. Although this support from the state has existed, the investments in these enterprises have not increased, and at the same time the collection in relation to the services provided has remained low, especially in the water supply and waste cleaning sector, with about 65%.

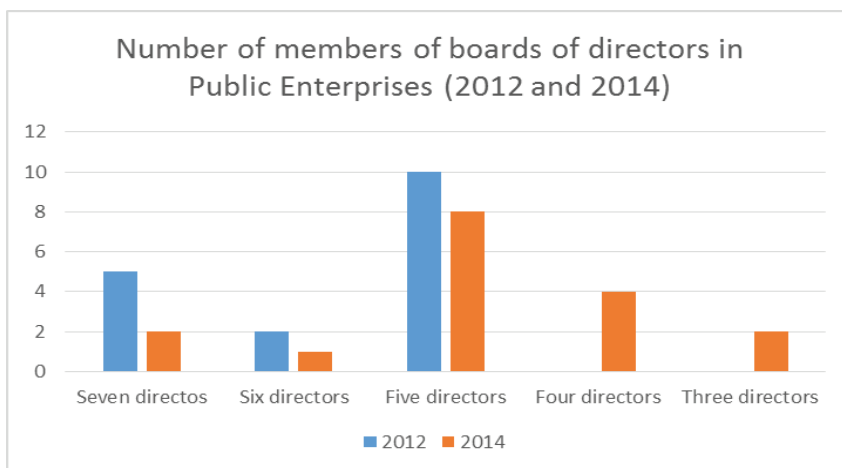
Appointment of Shareholders and selection of the Board of Directors

The Government of the Republic of Kosovo is the owner of the shares of Central Public Enterprises and through the establishment of a commission that includes the Ministry of Infrastructure, the Ministry of Finance, the Ministry of Trade, the Ministry of the Environment and the Ministry of Economic Development, it exercises its right. When a municipality is a shareholder in a Local PE, its shareholder rights will be exercised by a

Municipal Commission of Shareholders, which consists of (a) one member appointed by the Mayor of the Municipality and (b) two other members of appointed by the Municipal Assembly. This Municipal Commission has the right and responsibility to act on behalf of the Municipality, in accordance with the Law on Commercial Companies and the Law on Public Enterprises.

The right of shareholders is manifested through the election or appointment of a Board of Directors. The boards of PEs in Kosovo use the one-level board model, or the Anglo-American model, where the Board of Directors consists of 5 or 7 people and all directors, except one, will be elected by the Government. The other director will be the Chief Executive Officer of the PE who is elected by the Board and no member of the board, except the Chief Executive Officer (CEO), has executive powers. According to the practices of the OECD principles, the CEO cannot be the Chairman of the Board at the same time.

In Central Public Enterprises, Board members, the Government can only choose from the list recommended by the relevant Commission. During the selection process of Board members (directors), the Government of Kosovo is obliged to select at least two (2) directors who are technocrats or experts in the field, or who have knowledge of accounting. Other criteria are: political impartiality, professionalism, not to be criminally prosecuted, etc. (GZK, 2008)

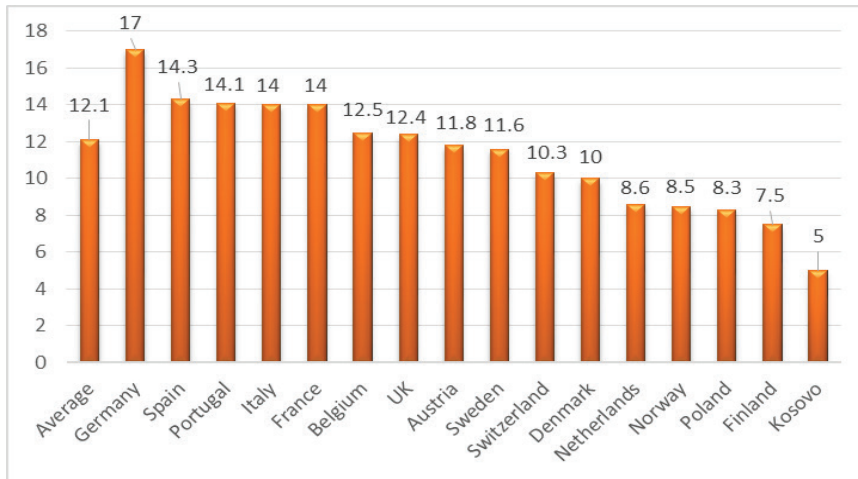

Fig.4. Number of members of boards of directors in Public Enterprises (2012 and 2014)

Source: NJPMNP 2013. *Annual performance report of PE, 2012*

In the Local PE, the right of the shareholder of the PE is exercised by the Municipal Shareholders' Committee, which consists of: (a) a member appointed by the Mayor of the Municipality; and (b) 2 other members who are elected by the Municipal Assembly. The Board of Directors of a Local PE will consist of five (5) directors, where four (4) directors are elected at a meeting of shareholders, while the other director is the EC of the Public Enterprise who is then elected by the Board of Directors. (GZK, 2008) The Commission selects the boards of the Local PE and reports to the Municipal Assembly on an annual basis on the performance of the Local PE.

In cases where one or more municipalities have shares in a Local PE, then each Municipal Shareholder Committee has the right to elect a director. The representation of each municipality in the Board of Directors is regulated by an Administrative Instruction.

Fig.5. Average number of board directors in several European countries.

Source: Heidrick & Struggles (2014: 19), *Towards Dynamic Governance 2014 – European Corporate Governance Report*.

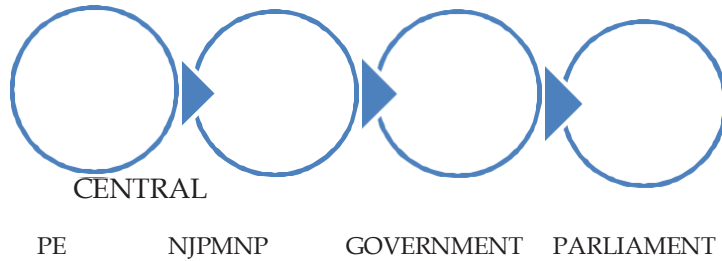
This tendency of the decrease within the decade of the subsidies of the PEs is an indicator that discipline has begun in terms of the management of own revenues, of these Central and Local Public Enterprises.

This reduction of the subsidy by the Government is in harmony with the requirements of the ASA, as it recommends that the subsidy from the state is allowed only when there are general interests. Although this support from the state has existed, the investments in these enterprises have not increased, and at the same time the collection in relation to the services provided has remained low, especially in the water supply and waste cleaning sector, with about 65%.

Monitoring and Transparency of Public Enterprises

Monitoring as a process of Central Public Enterprises is done by the Public Enterprises Monitoring Unit, which is a department within the Ministry of Development, while Local Enterprises are monitored by the Municipalities, namely the Municipal Assembly.

NJPMNP has the role of observer in the Central Public Enterprises, having the right to be part of the meetings of the Board of Directors and at the same time supports the Minister of Economic Development for the supervision and operation of the PEs. In addition to these responsibilities, this unit has an obligation for transparency and disclosure. (RIINVEST, 2012)

Fig.6. The cycle of reporting from public enterprises to Parliament

Source: NJPMNP 2013. *Annual performance report of PE, 2012.*

NJPMNP has managed to issue several important documents in the direction of advancing the Corporate Governance of PEs. This unit has drawn up and approved the Code of Ethics and Corporate Governance for PEs, as well as issued PE performance evaluation reports.

Data and methodology

The methodology used in this paper includes primary and secondary data. The primary data were obtained through interviews, carried out through an online questionnaire and physically, with open questions, in the Public Enterprises "Hidroregjioni Jugor" and "Eko Regjioni" with shareholders, members of the Board and Chief Executive Officers. The secondary data is the result of a review of a wide and contemporary literature on corporate governance. This literature has been provided by researching the reports of various organizations and primary and secondary legislation, including reports of NJPMNP, financial statements, reports of the National Auditor, reports of foreign organizations, etc.

In this study, the qualitative research method was used, since it enables us to collect data from interviews with the responsible persons. The comparison method was used in order to identify the advantages and disadvantages of the CG in Public Enterprises with different ownership, central and local, to highlight the legal and practical divergences.

The research on which this research paper was carried out is based on some of the following methods:

- Deductive method to analyze the historical retrospective, the background and the evidence from the legal-economic literature,
- The method of comparison between different ownership of Pes
- The analysis method for evaluating the implementation of OECD principles in the CG.

Conclusions and recommendations

The state of Corporate Governance in Kosovo, with special emphasis on Central and Local Public Enterprises, is on the way to improvement, but there is room for intervention, standardization and harmonization.

Public Enterprises in Kosovo do not have improvement indicators for the development of transparency, as a prerequisite for local and foreign investors for Public-Private Partnership, by not publishing the audited financial reports, operational reports and access to the resources of the Enterprise. This situation is more serious in Local and Regional PEs.

As a small achievement for the Government and Municipalities, we can point out the implementation of the Law on PEs, for the division of ownership over control, as among the fundamental issues of the "contemporary" CG, but the small interest of state shareholders, such as the Government of Kosovo for Central PEs and Municipalities for Regional (Local) PEs, on the performance and profitability of PEs represents a great concern since many PEs have performed with losses and debts, depending on subsidies and grants.

Knowing the rapid development of technology and European standards on machinery, these PEs find it difficult to survive as state monopolies, knowing the approach of Kosovo that has embraced the free market and capitalism as an economic philosophy.

The internal control system is one of the issues where a great focus should be shown, since it is a prevention of misuse. None of the analyzed PEs has a Risk Management Committee, separate from the Audit Committee.

Social responsibility is one of the points that increases the reputation of Public Enterprises, but in our study case they are unknown concepts in theory, but also inapplicable in practice. There is no example of the implementation of social responsibility in relation to the environment, customers or workers, even though it falls within the OECD principles.

NJPMNP has shown improvements in the monitoring process of Central PEs, but the small number of staff remains a challenge in itself.

Financially, the sustainability of PEs depends on CEO, as research examples have shown this in different periods of leadership. Inherited debts and millions of debts to TAK remain a problem, which can paralyze the PEs, in case the PEs' accounts are blocked through execution.

Based on the results of the research, we can establish a number of challenges and problems faced by Corporate Governance in Public Enterprises in Kosovo and which we can group into several points, as follows:

1. Implementation of good practices based on OECD principles
2. Strengthening the role of the Board of Directors
3. Protection of small shareholders (potentially private)
4. Transparency
5. Strengthening the internal control system and the division of commissions
6. Transparent reward system (remuneration)
7. Social responsibility of PEs

8. Principal-agent problem.

Recommendations

- To reduce the subsidy from the Ministry for the expenses of PEs and to increase it for capital investments.
- To increase the number of NJPMNP officials in monitoring the PEs.
- To adjust the accountability regarding Local PEs that receive subsidies from the Central Level (Government) but do not report to the Government.
- It should be introduced as a criterion that the CEO has managerial experience and adequate school preparation (not like the cases where the CEO is a former military superior or a former official in the administration).
- To initiate the establishment of the Institute for Corporate Governance in Kosovo.
- To organize more advanced trainings for Corporate Governance and Risk Management.
- To incorporate in the Law and Statutes the establishment of the Risk Management Commission, separate from the Audit Commission.
- The government should stimulate the Central and Local PEs with a profit of grands, based on performance
- To create a genuine system of the process of remuneration (remuneration) of directors and officials and supervision by shareholders
- To apply the social responsibility of PEs towards the environment and citizens
- To functionalize the Assembly of Shareholders, in Regional Companies (operating as Local Enterprises), which extend to more than one municipality, since they function only on the basis of Municipal Commissions of Shareholders, for each municipality.
- Municipalities and the Government to facilitate the procedures for PEs with PPP - Public-Private Partnership.
- To be applied in practice to Regional (Local) Enterprises, the right to vote for the preferential shareholder (for the Municipality that has more than 51% of the shares)
- To create mechanisms or committees at the PEs, to deal with the agency (principal-agent) problem

References

Djulić K & Kuzman T.(2015). “*Uvod u Korporativno upravljanje*” Korporativno upravljanje za članove uprave privrednog društva, Beograd, fq. 30. (“Hyrje në qeverisjen korporative” Qeverisja korporative

- për anëtarët e drejtorisë së shoqërisë tregtare. (*Përkthim i autorit*) OECD 2004, Corporate Governance: A Survey of OECD Countries.
- Talka, Q. & Kumbaro, M.(2010) Qeverisja e Korporatave
- Herbert B.Mayo (2006), Basic Finance – An introduction to Financial Institutions, Investments and Management.
- Llaci, Sh. (2012) Qeverisja e Korporatave
- Llaci,Sh. & Tabaku, J. (2009) Qeverisja e Korporatave
- Monks, R.A.G. & Minow, N., (2011), Corporate Governance, This edition first published in 2011, John Wiley & Sons: <http://www.amazon.com/Corporate-Governance-Robert-A-Monks/dp/0470972599>
- Shleifer, A. & R. Vishny (1997). 'A survey of corporate governance' Journal of Finance 52 (2) : 737-783.
- IFC, Katarina Djulic, Tanja Kuzman, 2013
<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/26119/112580-WP-ECA-Women-on-Boards-2013-PUBLIC.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Kaen, F. R., (2003): A Blueprint for Corporate Governance: Strategy, Accountability and Preservation Shareholder Value. New York: American Management Association.
<http://www.persianholdings.com/usersfiles/admin/files/bookfile/blueprintforcorporategovernanceastrategyaccountabilityandthepreservationofshareholdervalue.pdf>
- Shleifer, A., & Vishny, R. (1986). Large shareholders and corporate control. Journal of Political Economy, 94(3), 461-488. Available at <http://dx.doi.org/10.1086/261385>
- Shleifer, A., & Vishny, R., Lopez De Silanes, F., Laporta, R., (1997). Legal Determinations of External Finance. The Journal Of Finance Vol LII, No 3 July 1997. Scholar.Harvard.Edu
- Eisenhardt, K. (1989). "Agency theory: An assessment and review". Academy of Management Review, 1989, vol. 14, No. 1, pp. 57-74. JSTOR 258191.
<http://classwebs.spea.indiana.edu/kenricha/Oxford/Archives/Oxford%202006/Courses/Governance/Articles/Eisenhardt%20-%20Agency%20Theory.pdf>
- Jensen, M. & Murphy K., (1990), Performance pay and top management incentives, Journal of Political Economy 98, 225-263. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=94009
- Phillips, R.A., Freeman, R. E. & Wicks A., (2005). What Stakeholder Theory is Not, Business Ethics Quarterly, Volume 13, Issue 4, pp, 479-502;
http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=663703
- Mitchell, D.T., (2005), From Pluralism to Individualism: Berle and Means and 20th- Century American Legal Thought, George Washington University Law School.
http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1001749
- Freeman, R. E. & Phillips, R.A., (2002). "Libertarian Stakeholder Theory." Business Ethics Quarterly 12(3): 331-349.
https://noppa.aalto.fi/noppa/kurssi/51a00210/materiaali/51A00210_freeman_phillips_stakeholder_theory_a_libertarian_defense_2.pdf

- Davis, J. H., Schoorman, F. D., & Donaldson, L. (1997). Toward a stewardship theory of management. *Academy of Management Review*, vol. 22, no. 1, 20-47.
https://www.uhu.es/alfonso_vargas/archivos/stewardship%20theory.pdf
- Shehaj, E. & Hashi, I. (2007): The evolution of ownership structure, path dependency and enterprise performance using dynamic panel data models, *Enterprise in Transition*, Seventh International Conference on Enterprise in Transition, Proceedings Book of Extended Abstracts, CD ROM with full papers, University of Split, Faculty of Economics, Split, Croatia, 2007, pp. 191-209.
<http://www.efst.hr/eitconf/proceedings/SeventhInternationalConferenceEnterpriseInTransitionConferenceProceedings-bookmarked.pdf>
- Jungmann, C.M., (2006). The Effectiveness of Corporate Governance in One-Tier and Two-Tier Board Systems—Evidence from the UK and Germany, *European Company and Financial Law Review*. Vol. 3. No. 4.
http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=981407
- Davies, P.L., (2001). Board Structure in the UK and Germany: Convergence or Continuing Divergence?: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=262959
- Davis, J. H., Schoorman, F. D., & Donaldson, L. (1997). Toward a stewardship theory of management. *Academy of Management Review*, vol. 22, no. 1, 20-47.
https://www.uhu.es/alfonso_vargas/archivos/stewardship%20theory.pdf
- Braendle, U. C., Noll, J. (2004). The Power of Monitoring, *German Law Journal*, Vol. 05, No. 11.
http://www.germanlawjournal.com/pdfs/Vol05No11/PDF_Vol_05_No_11_1349-1371_Private_Braendle_Noll.pdf
- Maassen, G. F., (2002). An International Comparison of Corporate Governance Models - A Study on the Formal Independence and Convergence of One-tier and Two-tier Corporate Boards of Directors in the United States of America, the United Kingdom and the Netherlands, Spencer Stuart, Amsterdam.
http://repub.eur.nl/pub/8028/Maassen_9789090125916.pdf
- Tipurić Darko (2012), misija poduzeća i korporativnog upravljanje, Zagreb.
<http://web.efzg.hr/mwg-internal/de5fs23hu73ds/progress?id=xPlad/fcp0>
- Tipurić, D., (2013), Korporativno upravljanje, Zagreb.
<http://web.efzg.hr/dok/OIM/dtipuric/1-korporativno%20upravljanje-diplomski-2013.pdf>
- Tipurić, D., (2013). Mehanizmi korporativnog upravljanja, Zagreb. <http://web.efzg.hr/mwg-internal/de5fs23hu73ds/progress?id=VtPLqvw6v9>
- Heidrick & Struggles (2011), *European Corporate Governance Report 2011: Challenging board performance*, European Department Director, International Monetary Fund.
http://www.heidrick.com/~media/Publications%20and%20Reports/HS_EuropeanCorpGovRpt2011.pdf
- OECD, 2013; *Corporate Governance and Capital Markets in Eurasia: Two Decades of Reform*, OECD, Paris, 2013.
<http://www.oecd.org/daf/ca/CapMarketsEurasia2013English.pdf>
- OECD (2011), *Guidelines: State Owned Enterprise Governance Reform an Inventory of Recent Change 2011*. <http://www.oecd.org/dataoecd/43/4/48455108.pdf>
- OECD (2009), *Corporate Governance and the Financial Crisis, key findings and main messages*:
<http://www.oecd.org/daf/ca/corporategovernanceprinciples/43056196.pdf>
- OECD (2007), *Methodology for assessing the implementation of the OECD Principles of*

- Corporate Governance, Paris, 2007.
<http://www.oecd.org/corporate/ca/corporategovernanceprinciples/37776417.pdf>
- OECD (2005), OEC Guidelines on the Corporate Governance of State-Owned Enterprises, Paris: OECD(April). <http://www.oecd.org/corporate/ca/corporategovernanceofstate-ownedenterprises/34803211.pdf>
- OECD (2004), Corporate Governance: A Survey of OECD Countries.
<http://www.oecd.org/corporate/ca/corporategovernanceprinciples/21755678.pdf>
- OECD, (2004). OECD Principles of Corporate Governance, Paris.
<http://www.oecd.org/daf/ca/corporategovernanceprinciples/31557724.pdf>
- OECD (2003 b), White Paper on Corporate Governance in South East Europe, Paris:
<http://www.oecd.org/corporate/ca/corporategovernanceprinciples/20490351.pdf>
- OECD (2003 a), Privatising State-Owned Enterprises: An overview of Policies and practices in OECD countries.http://www.apec.org/au/docs/10_TP_PFI%204/Privatising%20SOEs.pdf.
- OECD, (2001). Codes of Corporate Conduct: Expanded Review of their Contents, OECD Working Papers on International Investment, 2001/06, OECD Publishing. May 2001.
<http://www.oecdilibrary.org/docserver/download/5lgsjhvj8v6h.pdf?expires=1416315733&id=id&ccname=guest&checksum=F63DD130C11E20FE9BEE9F97D9B2AD60>
- OECD, (1999). Principles of Corporate Governance, OECD, Paris.
http://www.csrhellas.org/portal/images/stories/files/1999_oecd_principles_of_corporate_governance.pdf
- Lang, W. W. & Jagtiani, J. A. (2010). The mortgage and financial crisis: The role of credit risk management and corporate governance. *Atlantic Economic Journal*, 38 (2), 295-316.
- Riinvest 2006, Qeverisja korporative në Kosovë 1. Riinvest, (2006), Përmirësimi i Kornizës së Qeverisjes Korporative dhe Transparencës në Ndërmarrjet Publike të Kosovës.
- IFC, (2014), (Korporata Financiare Ndërkombëtare):
http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/topics_ext_content/ifc_external_corporate_site/corporate+governance/publications/toolkits+and+manuals/corporate+governance+scorecards_ose;
<http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/a14257004aadce2a92cdfceec99f439e/CG+Fact+Sheet+3-10-14.pdf?MOD=AJPERES>
- IFC, (2012), Global Corporate Governance Forum, Focus 10, Corporate Governance and development— An Update.
http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/518e9e804a70d9ed942ad6e6e3180238/Focus10_CG%26Development.pdf?MOD=AJPERES
- IFC (2011), Korporativno upravljanje, Banja Luka;
<http://ef.unibl.org/mwg-internal/de5fs23hu73ds/progress?id=+gImwVfiY/>
- IFC, (2009), Qeverisja e korporatave, manual, Tiranë.
- Kodi i Etikës dhe Qeverisja Korporative për Ndërmarrjet Publike (2010) i ndryshuar dhe i ribotuar, Prishtinë, Kosovë, Korrik 2014.

Progresi i Administratës Publike dhe Mekanizmat e Kontrollit në Kosovë

PhD Cand. Shkodran Rexhaj,
Prof. Dr. Zemri Elezi
Universiteti i Evropës Juglindore (SEEU)
Email: sr32367@seeu.edu.mk

Abstrakt

Ky studim ofron një hulumtim të gjerë mbi zhvillimin historik të administratës publike në Kosovë dhe kontrollin ligjor gjatë tri periudhave kyçe: 1999-2000, 2000-2008 dhe 2008-2023. Paslufta dhe vendosja e UNMIK-ut si administratë e përkohshme paraqet një periudhë sfidash dhe ndryshimesh themelore për Kosovën. Pas konfliktit të armatosur, administrata publike nisi një proces intensiv të reformave dhe modernizimit në periudhën 2000-2008, duke përfshirë trajnime për personelin administrativ dhe rishikimin e legjislacionit për të përmirësuar efikasitetin e shërbimeve publike. Nga viti 2008 deri në 2023, strukturat administrative u konsoliduan dhe u përqendruan në përmirësimin e efikasitetit dhe kontrollit të administratës publike. Kontrolli ligjor ka luajtur një rol kyç në sigurimin e ligjshmërisë dhe transparencës në qeverisjen lokale në të gjitha këto periudha andaj ky studim ofron një panoramë të qartë mbi historinë dhe evoluimin e administratës publike në Kosovë, duke theksuar rëndësinë e ligjshmërisë dhe kontrollit të përhershëm si elemente kyçe për funksionimin efektiv dhe mbrojtjen e interesit publik. Në kontekstin e "Sfidave të zhvillimit të qëndrueshëm në rajon", ky studim shfaq përpjekjet dhe avancimet e administratës publike në Kosovë si një pjesë e përpjekjeve të gjithanshme për të përmbushur standardet e zhvillimit të qëndrueshëm në rajonin e Ballkanit.

Fjalë kyç: Zhvillimi historik, Administrata publike, Paslufta, Kontrolli ligjor, Qeverisja Lokale, Reformat, Modernizimi

Hyrje

Administrata publike luan një rol kyç në funksionimin e çdo shteti, duke siguruar shërbime dhe duke mbikëqyrur zbatimin e ligjeve dhe politikave publike. Në kontekstin e Kosovës, zhvillimi i administratës publike ka kaluar nëpër një proces të ngarkuar dhe transformues, i cili është ndikuar nga ngjarje historike dhe politike, siç janë lufta dhe periudha e pasluftës, ndërsa ka pasur përpjekje për të harmonizuar legjislacionin me standardet ndërkombëtare. Ky hulumtimshqyrton evoluimin e administratës publike në Kosovë gjatë tri periudhave kyçe: 1999-2000, 2000-2008 dhe 2008-2023, duke ofruar një analizë të thellë mbi sfidat dhe përparimet që janë bërë në këtë drejtim. Paslufta dhe vendosja e UNMIK-ut si administratë e përkohshme shënuan një fazë të rëndësishme për Kosovën, e cila kërkonte krijimin e strukturave administrative dhe vendosjen e mekanizmave të kontrollit ligjor. Periudha e dytë, nga 2000 në 2008, shënon një hap të

rëndësishëm në ndërtimin dhe modernizimin e administratës publike, përfshirë trajnimin e personelit dhe adoptimin e teknologjive të reja. Në fund, periudha nga 2008 deri në 2023 është shoqëruar me përpjekje të vazhdueshme për reformimin e administratës publike dhe adresimin e sfidave të politizimit dhe mungesës së profesionalizmit. Ky studim përfshin një analizë të hollësishme të kontrolleve ligjore mbi administratën publike dhe identifikon nevojat për përmirësime, duke ofruar rekomandime për krijimin e një Gjykate Administrative dhe ndryshime në Ligjin për Vetëqeverisje Lokale. Qëllimi i këtij punimi është të ofrojë një kuptim të qartë të zhvillimeve dhe sfidave në administratën publike në Kosovë, duke nxjerrë në pah rëndësinë e një sistemi të fortë dhe efikas të administratës publike për të siguruar transparencën dhe ligjshmërinë në qeverisjen lokale.

Metodologjia

Në këtë punim, kemi ndjekur një qasje analitike dhe kualitative për të shqyrtuar zhvillimin e administratës publike në Kosovë gjatë tre periudhave kyçe: 1999-2000, 2000-2008, dhe 2008- 2023. Metodologjia e përdorur përfshin disa komponentë thelbësorë:

- Qasja Kërkimore: Hulumtimi është fokusuar në një analizë historike dhe krahasuese, duke vlerësuar ndryshimet dhe përmirësimet në administratën publike në kontekstin e sfidave dhe mundësive që janë paraqitur në secilën periudhë.
- Burimet e të Dhënave: Për këtë studim janë përdorur burime të ndryshme, duke përfshirë dokumente ligjore, raporte vjetore nga Ministria e Administratës Publike, dhe literaturë akademike relevante. Këto burime kanë ndihmuar në krijimin e një baze të fortë për analizën e thelluar.
- Metoda e Analizës: Analiza Kualitative është përdorur për të interpretuar të dhënat dhe për të identifikuar temat kryesore, duke ndihmuar në identifikimin e tendencave dhe sfidave në administratën publike.
- Studimi i Rasteve - Rishikimi i rasteve specifike, duke përfshirë iniciativat dhe sfidat në administratën publike, ka ofruar një kontekst praktik dhe real për diskutimet teorike.
- Krahasimi: Krahasimi është realizuar në dy nivele:
  - Midis periudhave të ndryshme në Kosovë për të identifikuar transformimet dhe sfidatqë janë paraqitur gjatë secilës periudhë.
- Midis praktikave të administratës publike në Kosovë dhe vendeve fqinje, për të analizuar se si ato realizojnë kontrollin e administratës dhe për të nxjerrë mësim nga përvojat e tyre. Ky proces krahasues ka ndihmuar në nxjerrjen e konkluzioneve mbi përmirësimet e nevojshme dhe mundësitë për reformë.

Rekomandimet - Pas përfundimit të analizës, janë ofruar rekomandime të bazuara në gjetjet e hulumtimit.

1. Vështrimi historik i administratës publike në Kosovë

1.1 Problemet me legjislacion: faza 1999-2000, analizë e kushteve dhe sfidave në hartimin e strukturave dhe ligjeve administrative në Kosovë

Pas përfundimit të luftës dhe fillimit të një periudhe tranzicioni, Kosova u gjend në prag të njësfide të re, të një ndërtimi të një sistemi administrativ të ri që do të përcaktojë rrugën drejt një të ardhme të qëndrueshme. Periudha 1999-2000 është një kapitull shqetësues dhe emocionues në historinë e vendit, një kohë e pasluftës, por edhe një periudhë e sfidave të shumta dhe ndryshimeve thelbësore.

Në fillim të qershorit të vitit 1999, i dërguari i Bashkimit Europian, Z.Martti Ahtisaari, dhe i dërguari i Kryetarit të Federatës Ruse, z. Victor Chernomyrdin, ia dorëzuan një plan qeverisë jugosllave për zgjidhjen paqësore të konfliktit. Plani paqësor ishte përgatitur nga ministrat e punëve të jashtme të Grupit G-8 më 6 maj 1999 dhe parashikonte krijimin e administratës kalimtare për Kosovën nën përkujdesjen e Kombeve të Bashkuara. Më 2 qershor 1999, qeveria jugosllave e pranoi planin paqësor dhe gjithashtu u pajtua për ngritjen e pranisë ndërkombëtare civile dhe të sigurisë të Kombeve të Bashkuara në Kosovë. Rezoluta përfshinte planin paqësor dhe themeloi UNMIK-un si një mision paqëruajtës për të siguruar një administratë të përkohshme për Kosovën, në pritje të një procesi politik dhe zgjidhjes së statusit përfundimtar të Kosovës. (KIPRED, 2005).

Megjithëse nuk shprehët qartë në rezolutë, mandati për të siguruar një administratë të përkohshme për popullin e Kosovës nënkupton autorizimin për të nxjerrë ligje. Duke u mbështetur në rezolutë, Përfaqësuesi i Posaqëm i Sekretarit të Përgjithshëm (PPSP) në Kosovë në aktin e parë legjislativ të UNMIK-ut, Rregullorja Nr. 1999/1 e 25 korrikut 1999, përcaktoi që të gjitha autorizimet legjislative dhe ekzekutive në lidhje me Kosovën, duke përfshirë edhe administrimin e gjyqësisë, i jipen UNMIK-ut dhe ushtrohen nga PPSP. Në ushtrimin e detyrave të dhëna UNMIK-ut, PPSP do të nxjerrë akte legjislative në formë të rregulloreve (KIPRED, 2005)

Procesi i krijimit të strukturave dhe ligjeve administrative në Kosovë gjatë periudhës 1999 - 2000 u përball me një sërë kushtesh dhe sfidash tërheqëse, të cilat pasqyrojnë kompleksitetin dhe ndryshimet në këtë periudhë paslufte. Disa nga këto sfida do të përmendim në vijim siq janë: pasojat e luftës dhe ndërhyrja ndërkombëtare, diversiteti etnik dhe nevoja për pajtim dhe jetesë të përbashkët, kërkesat për finalizim të statusit të Kosovës dhe për një vetëqeverisje, nevoja për harmonizimin e ligjeve dhe rregulloreve me frymën evropiane në aspektin e mbrojtjes së të drejtave dhe lirive të njeriut. Këto ishin disa nga shumë sfidat, me të cilat qytetarët e Kosovës u përballën në këtë periudhë jashtëzakonisht të ndjeshme dhe të vështirë.

1.2 Zhvillimet dhe Arritjet në Fazën 2000-2008 në Administratën Publike të Kosovës

Përrjashtimi i shqiptarëve nga administrata publike gjatë fillimviteve të nëntëdhjeta e ndërpreudhe historinë e administratës kosovare. Mbi një dekadë, respektivisht deri në fund të konfliktit në vitin 1999, institucionet publike ia kthyen shpinën shumicës dërrmuese të qytetarëve. Rrjedhimisht, nuk është për t'u habitur se administrata, e cila pas konfliktit u rikthye në funksion, më tepër i detyrohet institucioneve ndërkombëtare sesa historisë së kaluar të vendit. Sipas Rezolutës 1244 të Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara (UNSC), detyrat dhe përgjegjësitë politike dhe administrative iu besuan Misionit të Administratës së Përkohshme të Kombeve të Bashkuara në Kosovë (UNMIK), që ishte përgjegjës për mbikëqyrjen e themelimit dhe për zhvillimin e institucioneve vetëqeverisëse, për zgjedhje dhe për transferim të përgjegjësive tek institucionet vendore. Gjatë kësaj periudhe fillestare të pas konfliktit, ndërkombëtarët e dominuan administratën, e vendorë kishte pak. (Group, 2020)

Kosova nga viti 2000 e tutje, pasi që u krijua baza ligjore për funksionimin e Administratës Publike, filloj procesin e krijimit dhe ndërtimit të strukturave administrative. Në kuadër të krijimit të strukturave hynin trajnimet e stafit dhe personelit si dhe ngritja e kapaciteteve profesionale, inkuadrimi i teknologjisë, si dhe krijimi i sistemeve të reja të cilat do e lehtësonin punën e shërbyesve publik. Gjithashtu ishte e nevojshme edhe rishikimi i ligjeve dhe rregulloreve dhe përshtatja e tyre me kohën dhe kontekstin lokal në të cilin do të implementoheshin. Ky është një vështrim i përgjithshëm i zhvillimeve të administratës publike në këtë periudhë, duke theksuar përpjekjet për rindërtim dhe modernizim për të përmirësuar funksionimin dhe shërbimet publike.

1.3 Konsolidimi dhe Modernizimi i Administratës Publike në Kosovë: Periudha 2008-2023

Sfidat e administratës publike vazhduan edhe pas shpalljes së pavarësisë së Kosovës. Në një nismë të përbashkët të OECD (Organizatës për Bashkëpunim dhe Zhvillim Ekonomik) dhe Bashkimit Evropian, SIGMA (Mbështetje për Përmirësimin e Qeverisjes dhe Menaxhimit) në vitin 2008, Administrata Publike në Kosovë përshkruhet me këto karakteristika: jo profesionalizëm, politizim i skajshëm, mospërputhje dhe legjislacion jo koherent, kapacitete të pamjaftueshme menagjuese dhe koordinuese. (Union, 2008)

Imazhi i administratës publike në Kosovë pas këtyre vlerësimeve të bëra, nuk ishte në momentumin më të mirë të mundshëm, andaj nevoja për ndryshime dhe avancime profesionale në shumë fusha të administratës publike ishte e domosdoshme.

Institucionet e Kosovës filluan që këto kritika të i marrin seriozisht dhe si kundërveprim krijuan "Strategjinë për Reforma në Administratë Publike 2008-2010" e cila fokusohet në disa fusha të administratës siq janë: burimet njerëzore, menagjimi i administratës publike, format e komunikimit me qytetarë, e-qeveria, financimi i administratës publike si dhe luftimin e korrupsionit. (Batalli, 2012).

Mirëpo zhvillimet të cilat ndodhën në vazhdim, siq ishte ajo e shpalljes së pavarësisë së Kosovës, ndryshuan shumë gjëra, njëra ndër to ishte implementimi i kësaj strategjie e cila mbeti në gjysmë dhe nuk u zbatua si e tillë. Pas shpalljes së pavarësisë u krijuan gjithashtu disa strategji në këtë fushë, ndër të cilat me kryesoret e të cilat vlen të përmenden, që janë aprovuar janë: Strategjia e Reformës së Administratës Publike (2007-2013), Strategjia e Reformës së Administratës Publike (2010-2013) dhe Strategjia e Modernizimit të Administratës Publike (2015-2020). Për më tepër, ka pasur plane të tjera strategjike të lëshuara, siç janë Strategjia për Përmirësimin e Planifikimit dhe Koordinimit të Politikave së bashku me Strategjinë e Rregullimit më të Mirë 2014 - 2020, Strategjia për Modernizimin e Administratës Publike 2015-2018; dhe Strategjia e Reformës së Menaxhimit të Financave Publike e cila ishte pjesë eShtyllës “Zhvillimi dhe Koordinimi i Politikave” brenda tre shtyllave të paketës strategjike tëReformës së Administratës Publike dhe është nën përgjegjësinë e Zyrës së Kryeministrit. (PIPS&FOL, 2021).

Strategjia e fundit e e krijuar sa i perket reformave në adminsitratën publike është e vitit 2022-2026.

Objektivat/ shtyllat kryesore që synohen të arrihen përmes zbatimit të Strategjisë së Reformës së Administratës Publike (SRAP) 2022-2026 janë;

1. Planifikimi dhe koordinimi i politikave
2. Shërbimi publik dhe menaxhimi i burimeve njerëzore
3. Llogaridhënia dhe transparenca
4. Ofrimi i shërbimeve (2022-2026)

2. Organizimi i administrates publike në nivel lokal në republikëne kosovës dhe format e kontrollit

2.1 Parimet e organizimit të vetëqeverisjes lokale

Parimet e organizimit të vetëqeverisjes lokale janë thelbësore për funksionimin e efektshëm dhe demokratik të një komune.

Andaj Kosova, duke u bazuar në parimet e vetëqeverisjes lokale të Kartës evropiane të vetëqeverisjes lokale dhe protokollet e saj, duke e marrë parasysh konventën kornizë për mbrojtjen e pakicave kombëtare dhe Kartën evropiane për gjuhët rajonale apo të pakicave dhe Konventën mbi bashkëpunimin ndërkufitar ndërmjet komuniteteve territoriale apo autoriteteve dhe protokolleve të saj, me qëllim të themelimit të një sistemi të qëndrueshëm të vetëqeverisjes lokale dhe të përmirësimit të efikasitetit të shërbimeve publike në Republikën e Kosovës, Kuvendi i Republikës së Kosovës, miraton Ligjin për Veteqeverisje Lokale, i cili është bazë për funksionimin e vetëqeverisjes lokale në Kosovë. (LIGJI PËR VETËQEVERISJE LOKALE, 2008)

2.2. Parimi i ligjshmërisë

Një ndër parimet kryesore të funksionimit të administratës publike është edhe parimi i

ligjshmërisë. Ky parim do të thotë " përrputhshmëri me ligjin", veprim i organeve kompetente të pushtetit shtetëror, në veprim dhe brendapërbrenda kufijve të kompetencave që me ligj i jepen organit kompetent. (Hajdari, 2019)

Nga aspekti i administratës publike, esencialisht do të thotë se administrata publike kompetencat e veta i kryejnë në pajtim me ligjin. Ky formulim i përgjithshëm përmban tri aspekte themelore: ligjshmërinë materiale, ligjshmërinë procedurale (formale) dhe aspektin e kompetencës ligjore. Administrata publike vendimet i sjellë duke zbatuar rregullat e përgjithshme juridike paanësisht dhe pavarësisht në raport me çdo individ për të cilën vlejnë ato rregulla. Organet e administratës, autorizimet e veta i marrin nga burimet juridike që i janë dhënë me ligj. Nga kjo, parimi i kompetences ligjore është ngushtë i lidhur me zbatimin e sundimit të së drejtës. (Berisha, 2019).

2.3. Format e Kontrollit të administratës publike në Kosovë

Kontrolli përfaqëson veprimtarinë permanente (të përhershme) njerëzore dhe, është e vjetër, aq sa është edhe shoqëria njerëzore, mirëpo nocioni, përmbajtja, format, llojet dhe bartësit e saj ndryshohen krahas me zhvillimin dhe ndryshimeve në shoqërinë njerëzore. Pikërisht për këtë, në shkallën e tanishme të zhvillimit të shoqërisë njerëzore kontrolli është shumë i zhvilluar, i ndërlikuar dhe veprimtari jashtëzakonisht e rëndësishme në realizimin e sistemit të qeverisjes në të gjitha nivelet dhe në të gjitha format e saj. (Stavileci, 2010)

Fakti që administrata publike ballafaqohet direkt me zbatimin e shumë politikave, dhe ndikimi i saj në jetën e qytetarëve është i drejtëpërdrejtë, e bënë të pashmangshme nevojën për një kontroll permanent dhe të vazhdueshëm.

Disa nga format e kontrollit që ushtrohen ndaj administratës publike janë: kontrolli teknik, politik dhe kontrolli juridik. (Stavileci, 2010)

Në kuadër të kontrollit të administratës publike, kemi kontrollin e mbrendshëm i cili realizohet në dy forma: institucional dhe hierarkik. Kontrolli institucional realizohet me shfrytëzimin e drejtës së ankesës nga pala e pakënaqur me vendimin e administratës, ndërsa kontrolli hierarkik ushtrohet ex officio-sipas detyrës zyrtare të organit që ushtron kontrollin.

Kontrolli i jashtëm përfshinë disa modele të kontrollit, disa nga këto janë: kontrolli politik, kontrolli gjyqësor si dhe kontrolli nga ombudsmeni ose avokati i popullit. Në kuadër të kontrollit të jashtëm, një rëndësi të veçantë e ka edhe kontrolli gjyqësor, si një instancë me një rëndësi të jashtëzakonshme, e i cili në pamjaftueshmëri të kontrollit të mbrendshëm, ka një rol të rëndësishëm në mbrojtjen e të drejtave dhe lirive të njeriut si dhe në mbrojtjen e institucionit. Në Republikën e Kosovës, forma e ushtrimit të këtij kontrolli realizohet në kuadër të gjykatës themelore të Prishtinës e cila ka në kuadër të saj, njësinë e veçantë për qështje administrative e cila shqyrton të gjitha rastet në Republikën e Kosovës. Mirëpo për shkak të shumë arsyeve të cilat do i cekim në vijim, Republika e Kosovës ka nevojë për krijimin e një institucioni të specializuar siq është ai i Gjykatës Administrative e cila do ta bënte më të lehtë edhe funksionimin e sistemit gjyqësor në

Kosovë mirëpo njëkohësisht do të kontribonte në mënyrë të drejtëpërdrejt në mbrojtjen e të drejtave dhe lirie të njeriut. Fakti që një masë e madhe e të drejtave dhe lirive të njeriut kanë raport të drejtëpërdrejtë me administratën, shton nevojën për një kontroll mbi punën e kësaj të fundit, dhe monitorim të zbatimit të njerit nga parimet me një rëndësi jashtëzakonisht të madhe siq është edhe parimi i ligjshmërisë e për të cilin do të flasim në vazhdim.

3. Themelimi i gjykatës administrative, dhe ndryshimet në ligjin për vetëqeverisje lokale

3.1 Ndikimi i tyre në zbatimin më efikas të parimit të ligjshmërisë, përmes së cilit synohet mbrojtja e të drejtave të njeriut dhe mbrojtja e interesit publik.

Kontrolli i administratës nuk është vetëm evidentimi thjeshtë i parregullësive, sepse me ushtrimin e kontrollit nuk konstatohet vetëm nëse puna e organit të caktuar ka qenë e ligjshme, por edhe nëse shërbimi si organizatë administrative funksionon sipas ligjit, nëse është drejte eventdosur, dhe e organizuar si dhe nëse njerzit e duhur ushtrojnë pozitën e duhur.

Në raportet e vlerësimit të ligjshmërisë të akteve të kuvendeve të komunave të vitit 2021 konstatohet që: *Nga raporti i shkeljeve për vitin 2021, janë evidentuar 29 shkelje të cilat nuk janë rishqyrtuar fare nga ana e 9 komunave si vijon : Prishtinë 12, Deçan 4, Prizren 3, Mitrovicë Veriore 4, Suharekë 2, Vushtrri 1, Mamushë 1, Gjilan 1, Pejë 1.*

Natyra e shkeljeve

Aktet e komunave që janë kthyer në rishqyrtim dominojnë ato të cilat kanë të bëjnë me dhëniene pronës komunale në shfrytëzim, si dhe rastet e dhënies së pronës komunale me negocim të kryetarit të komunës, rastet e këmbimit të pronës komunale, shpallja me interes të pronës, bartjen e pronës komunale ndërrimin e titullarit, dhëniene e pronës komunale për bashkësitë fetare, aktet që kanë të bëjnë me transparencën komunale, si dhe aktet që kanë të bëjnë me formimin e komiteteve obligative (KPF dhe KK) për barazinë gjinore si dhe përfaqësimin e subjekteve politike të dala nga zgjedhjet lokale të mbajtura më 2021.

Sa i përket akteve të dërguara në Ministrit e Linjës, MAPL në këto ministri ka përcjellë për vlerësim 636 akte e prej të cilave nga Ministritë e Linjës 538 akte janë konfirmuar si të ligjshme ndërsa 98 janë konstatuar të kundërligjshme. Për të gjitha shkeljet e konstatuara, nga Ministrit e linjës, përmes MAPL-së, ju është dërguar komunave kërkesat për rishqyrtim. Paspranimit të kërkesave për rishqyrtim, komunat kanë rishqyrtuar dhe harmonizuar 60 akte, 2 prej të cilave mbesin të pezulluara për shkak të mbajtjes së zgjedhjeve lokale (Prishtinë) konform kërkesës së Ministrive të Linjës, ndërsa nga 38 kërkesa që mbesin të pa harmonizuara.

Gjithashtu pa u rishqyrtuar fare janë 24 kërkesa nga ana e komunave konformë kërkesës së MAPL-së, 8 prej tyre janë dërguar në Ministri të Drejtësisë – Avokaturën Shtetërore

për t'u kundërshtuar në Gjykatë pas kalimit të afatit (Prishtinë, (3), Deçan (3), Mamushë (1) dhe Prizren (2).

Aktet e kthyer nga Ministritë e Linjës kanë të bëjnë me hartimin e planeve zhvillimore komunale, pastaj rregulloret për tarifa dhe gjoja komunale, vendime për caktimin e lokacioneve për ndërtimin e objekteve të ndryshme e të cilat nuk janë harmoni me planet zhvillimore, rregullore për grumbullimin e mbeturinave, Hartat zonale të komunave, ndërrimin e destinimit të tokës bujqësore në tokë ndërtimore, vendimet për emërtimin e rrugëve, planet për menaxhimin e mbeturinave, Planit Lokal për menaxhimin e mbeturinave, emërtimin e rrugëve, shesheve dhe lagjeve, shndërrimin e përhershëm të tokës bujqësore në tokë ndërtimore, pëlqimin mjedisore për raportin e vlerësimit strategjik mjedisor të PZHK-së, aktetqë kanë miratuar kuvendet e komunave për dhënien e autorizimit për huamarrje (kredi) nga Banka Evropiane për Rindërtim dhe Zhvillim(BERZH), Vendimin për fillimin e hartimit të planit të banimit për programe të veçanta të banimit, vendimet për shpalljen e interesit publik për shpronësim të paluajtshmerive, si dhe vendimet për caktimin e normave tatimore për tatimin në pronën e paluajtshme për vitin 2022 etj. (Lokal, Raporti i vlerësimit të ligjshmërisë së akteve të kuvendeve të komunave, janar- dhjetor, 2021).

Kategoria e Aktit	Numri i Aktit
Akte të miratuara nga Kuvendet e Komunave (2021)	1561
Rregullore të miratuara nga Kuvendet e Komunave (2021)	83
Vendime të miratuara nga Kuvendet e Komunave (2021)	1478
Akte të vlerësuara nga MAPL	925
Akte të dërguara në Ministritë e Linjës për vlerësim	636
Akte të konfirmuara si të ligjshme nga Ministritë e Linjës	538
Akte të konstatuara si të kundërligjshme nga Ministritë e Linjës	98
Akte të kthyer për rishqyrtim nga MAPL në komunat	61
Akte të rishqyrtuara dhe harmonizuara nga komunat	56
Akte që mbetën pa u rishqyrtuar nga komunat	5
Akte të dërguara në Ministri të Drejtësisë për kundërshtim në gjykatë	4

Në këtë tabelë janë paraqitur numri i vendimeve të cilat janë trajtuar nga MAPL si dhe numri i vendimeve të kthyer për rishqyrtim nga MAPL.

Gjithashtu edhe raporti i vitit 2022 pasqyron raste thuajse të natyrës së njejt me vitin 2021.

Numri i këtyre rasteve është i paraqitur në tabelen në vazhdim.

Lloji i vendimit	Numri i akteve/vendimeve	Shënime
Akte të dërguara për vlerësim nga Ministria e Linjës	1194 akte	Për vitin 2022
Akte të konfirmuara si të ligjshme	1084 akte	Këto janë konfirmuar si në përputhje me ligjin nga Ministria e Linjës
Akte të konstatuara si të kundërligjshme	110 akte	Akte që u konstatuan me shkelje dhe u dërguan për rishqyrtim
Akte të harmonizuara nga kuvendet e komunave	101 akte	Akte të cilat kuvendet e komunave i kanë rishikuar dhe harmonizuar
Akte që mbetën kërkesa për rishqyrtim (pa harmonizuar)	9 akte	Komuna e Fushë Kosovës (5 akte) dhe Komuna e Prishtinës (4 akte)
Akte të dërguara në Gjykatë për kundërligjshmëri	5 akte	Akte të dërguara në Gjykatë nga MAPL përmes Avokatit të Shtetit në lidhje me Komunën e Fushë Kosovës
Akte që mbetën pa harmonizuar dhe pa dërgim në gjykatë	4 akte	Këto akte i përkasin Komunës së Prishtinës

Në bazë të këtyre raporteve del se rëndësia e këtyre vendimeve është e madhe dhe mundësia eshaktimit të dëmeve, në rastin e fillimit të zbatimit të tyre, si vendime të kontestuara nga niveli qendror është e lartë, ne konstatojmë që krijimi i një institucioni të specializuar si Gjykata Administrative do të kishte këto përparësi:

- Rritja e besimit të qytetarëve mbi punën e administratës,
- Ngritja e profesionalizmit të gjyqtarëve të cilët merren me qështje administrative sepsetë njejtit do te kenë mundësin të profilizohen vetëm në qështje administrative, si dhe
- Rritja e efikasitetit të sistemit gjyqësor.

Gjykata në konfliktin administrativ vendos për ligjshmërinë e akteve përfundimtare administrative, me të cilat organet e administratës, në ushtrimin e autorizimeve publike, vendosin për të drejtat, detyrimet dhe interesat juridike të personave fizik dhe juridik në çështjet administrative. Të drejtë për të nisur konfliktin administrativ ka personi fizik dhe personi juridik, nëse vlerëson se me aktin administrativ përfundimtar në procedurën administrative, i është shkelur ndonjë e drejtë apo interes ligjor. (HAJDARI, 2019)

Konflikti administrativ mund të filloj vetëm kundër aktit administrativ të nxjerrë në procedurë administrative në shkallë të dytë. Konflikti administrativ mund të fillohet edhe kundër aktit administrativ të shkallës së parë, kundër të cilit në procedurën administrative ankimimi nuk është i lejuar. Konflikti administrativ mund të filloj edhe kur organi kompetent nuk ka nxjerrë akt përkatës administrativ sipas kërkesës së palës,

nën kushtet e parashikuara me këtë ligj (Hajdari, 2019).

Krijimi i gjykatës administrative, garanton që çështjet që i përkasin një fushe specifike të juridiksionit të gjykohen vetëm nga gjyqtarë të specializuar në këtë fushë. Duke u marrë shumë më shpesh me një gamë të kufizuar çështjesh, këta gjyqtarë mund të zhvillojnë dhe akumulojnë ekspertizën për të nxjerrë vendime me cilësi të lartë, që nuk do të kenë nevojë të ndryshohen nga shkallët më të larta, nëse kundër tyre bëhet ankim. Ato mund t'i gjykojnë këto mosmarrëveshje më me efikasitet dhe shpejtësi, pasi atyre u duhet më pak kohë për të hetuar dhe reflektuar mbi elementët themelore të çështjes; ato zhvillojnë praktika specifike për menaxhimin e çështjeve dhe ata mund t'i drejtojnë dhe orientojnë palët në fazat e para të gjykimit. Autoriteti i gjyqtarëve të specializuar ka mundësi më shumë të pranohet nga palët dhe avokatët, sidomos nëse ata vetë janë të specializuar apo me eksperiencë në fushën përkatëse (Gërgji, 2011).

Kështu që duke u bazuar në këto përparësi të krijimit të Gjykatës Administrative si institucion i specializuar, ne kontribuojmë në mënyrë të drejtëpërdrejtë në rritjen e efikasitetit të zgjidhjeve të konflikteve administrative, ofrimin sa më të shpejt dhe më profesional të përgjigjive për ankesat e qytetarëve si palë në procedurë administrative apo edhe zgjidhjen e proceseve kontestimore në mes dy institucioneve në procedurë administrative. Kjo ndikon në mënyrë të drejtëpërdrejtë në zbatimin e parimit të ligjshmërisë, e përmes së cilit mbrohen të drejtat e qytetarit dhe interesi publik në përgjithësi. Vonesat e mëdha të shkaktuara si pasojë e një numri të madh të lëndëve në një njësi të veçantë në kuadër të gjykates themelore të Prishtinës, e përpos kësaj edhe kthimi në rigjykim i shumë lëndëve nga gjykata e apelit e për shkak të kësaj të vijëderi tek parashkrimi i lëndëve dhe humbja e arsyeshmërisë së zgjidhjes së një qështje administrative, është një faktor kyç që na shtyn drejt procesit të krijimit sa më të shpejtë të Gjykatës Administrative si një institucion i cili do të zgjidhte këto probleme.

4 Aspektet krahasuese të vlerësimit të ligjshmërisë me shtetet në rajon

4.1. Republika e Shqipërisë – Aspektet Krahasuese

Gjykatat Administrative ne Republikën e Shqipërisë dhe ndër to Gjykata Administrative e Shkallës së Parë Tiranë, nisën funksionimin e tyre në datë 04.11.2013 sipas Dekretit të Presidentit të Republikës nr. 8349, datë 14.10.2013. Gjykatat Administrative përbëjnë një risinë organizimin e pushtetit gjyqësor në Shqipëri. Më parë, gjykimi administrativ zhvillohej në seksionet administrative të Gjykatave të Rretheve Gjyqësore (seksione të ngritura jo në çdo Gjykatë). Gjykimi administrativ konsiderohej si një nga gjykimet e posaçme të parashikuara në Kodin e Procedurës Civile (Titulli III, Kreu II, tanimë i shfuqizuar).

Funksioni kryesor i Gjykatave Administrative është dhënia e drejtësisë në mosmarrëveshjet që lindin nga zbatimi i akteve administrative individuale, akteve nënligjore normative (kjo kompetencë i takon Gjykatës Administrative të Apelit) dhe kontratave administrative, mosmarrëveshjet që lindin për shkak të ndërhyrjes së paligjshme ose të mosveprimit të organit publik, mosmarrëveshjet e kompetencave ndërmjet organeve të

ndryshme administrative, në rastet e parashikuara në ligj, mosmarrëveshjet në fushën e marrëdhënieve të punës, kur punëdhënësi është organ i administratës publike si dhe gjykimet për shqyrtimin e kundërvajtjeve administrative që dënohen me heqje lirie deri në 30 ditë apo kërkesat për zëvendësimin e këtij dënimi. Në Gjykatën Administrative të Shkallës së Parë Tiranë është instaluar Sistemi Elektronik i Menaxhimit të Çështjeve Gjyqësore (ICMIS) si dhe Sistemi RDA për regjistrimin audio të seancave gjyqësore. (Gjykata Administrative e Shkallës së Parë Tiranë, 2013).

4.2. Republika e Maqedonisë – aspektet krahasuese

Themelimi i kësaj gjykate paraqet inovacion në kuadër të sistemit juridik të Maqedonisë, ngafakti se ajo themelohet në vitin 2007. Ajo është themeluar me ligjin për Gjykatat (Gazeta Zyrtare e RM-së, nr 58/06) dhe nga data 05.12.2007 kjo gjykatë fillon me punë. Risi tjetër është formimi i Gjykses Administrative kompetente për zgjidhjen e ligjshmërisë së akteve të administratës publike me ç’rast erdhi deri tek shkarkimi apo lehtësimi i Gjykses Supreme nga lloje të tilla lëndësh. Kjo Gjykatë e ushtron pushtetin e saj në tërë territorin e Republikës së Maqedonisë, mirëpo selia e saj gjendet në Shkup. Ajo numëron 19 anëtarë, i cili numër mundtë rritet me vendim të Këshillit Gjyqësor, i cili njëherit zgjedh gjyqtarët dhe kryetarin e saj. Gjyqtarë në këtë gjykatë mund të zgjidhet personi që ka përvojë pune të dëshmuar në gjykatëprej së paku pesë vite ose tetë vite përvojë nga dhënia e provimit të judiktaturës poashtu edhe profesori universitar me thirrje shkencore doktor i shkencave juridike. Gjykata administrative është gjykatë e specializuar, kompetente për të vedosur në kontekste administrative për ligjshmërinë e akteve inndividuele të administratës publike dhe organeve të tjera dhe trupave të cilat kan autorizime publike dhe konteste të tjera në lidhje me zbatimin e të drejtës nga anae administrates publike. (Berisha, 2019)

Duke marrë parasysh përvojat pozitive të Shqipërisë dhe Maqedonisë së Veriut, Kosova mundtë përfitojë nga disa veprime praktike:

Specializimi i Gjykatave Administrative – Shqipëria ka krijuar një sistem të dedikuar për gjykatat administrative, të cilat trajtojnë mosmarrëveshjet që lindin nga aktet administrative individuale dhe marrëveshjet me administratën publike. Ky model i gjykatave të specializuara ndihmon në përmirësimin e drejtësisë administrative dhe siguron që këto çështje të trajtohen nga gjyqtarë të cilët kanë përvojë dhe ekspertizë në këtë fushë.

Lehtësimi i Gjykatave – Maqedonia e Veriut ka krijuar një Gjykatë Administrative të specializuar për të zgjidhur çështjet administrative, duke e lehtësuar barrën mbi Gjykatën Supreme. Ky hap ka sjellë rritjen e efikasitetit në sistemin gjyqësor dhe ka përsheptuar proceset administrative. Kosova mund të përfitojë duke krijuar një strukturë të ngjashme, në mënyrë që çështjet administrative të mos bllokojnë gjykatat më të larta.

5. Përfundimi

Përmbledhja dhe analiza e historisë dhe zhvillimit të administratës publike në Kosovë ofron një perspektivë të thellë mbi evoluimin e saj gjatë tre periudhave kyçe: 1999-2000, 2000- 2008 dhe 2008-2023. Paslufta dhe vendosja e UNMIK-ut si administratë e përkohshme shënjuan një fazë të vështirë dhe transformuese për Kosovën, ku sfidat kryesore përfshin krijimin e strukturave administrative dhe harmonizimin e legjislacionit me standardet ndërkombëtare dhe nevojat lokale.

Në periudhën 2000-2008, pas stabilizimit të situatës pas konfliktit, Kosova nisi një proces gradual të ndërtimit dhe modernizimit të administratës publike. Këtu përfshihen iniciativat për trajnimin e personelit, adoptimin e teknologjive të reja dhe rishikimin e legjislacionit përtë përshtatur me kushtet aktuale dhe standardet ndërkombëtare.

Nga viti 2008 deri në 2023, Kosova përjetoi një periudhë konsolidimi dhe përpjekjesh për reformë në administratën publike. Zhvillimi i strategjive dhe iniciativave për të përmirësuar efikasitetin dhe për të adresuar sfidat si politizimi dhe mungesa e profesionalizmit shënoi një angazhim të vazhdueshëm për të forcuar qeverisjen dhe transparencën në administratën publike.

Gjatë këtyre periudhave, kontrolli ligjor mbi administratën publike luajti një rol të rëndësishëm në sigurimin e ligjshmërisë dhe transparencës në qeverisjen lokale. Megjithatë, sfidat mbeten të qarta dhe nevoja për një përmirësim të vazhdueshëm të mekanizmave të kontrollit dhe funksionimit të administratës publike mbetet një prioritet kryesor për të ardhmen. Në kuadër të rekomandimeve sa i përket formave të kontrollit ligjor si dhe zbatimit më efikas të parimit të ligjshmërisë janë:

Rekomandimi për krijimin e Gjykatës Administrative. Gjatë analizës së raporteve vjetore të publikuara nga MAPL mbi ligjshmërinë e vendimeve të kuvendeve të komunave kemi evidentuar se një numër i konsiderueshëm i akteve komunale janë rikthyer për rishqyrtim nga MAPL dhe Ministritë e Linjës, duke shkaktuar mbingarkesë administrative dhe vonesa në zbatimin e ligjit. Pjesë e këtij problemi është edhe mungesa e efikasitetit në trajtimin e këtyre rasteve nga gjykatat e përgjithshme. Krijimi i një Gjykatë Administrative të specializuar do të mundësonte trajtimin më të shpejtë dhe efikas të këtyre çështjeve, i cili do të kontribuonte në mënyrë të drejtëpërdrejtë në mbrojtjen e të drejtave të njeriut sidhe mbrojtjen e interesit publik.

Rekomandimi për ndryshimet konkrete në ligjin për vetëqeverisje lokale. Në përputhje me gjetjet e raportit, MAPL aktualisht ka një rol të kufizuar në mbikëqyrjen dhe suspendimin e akteve të jashtëligjshme. Ndryshimi i Ligjit për Vetëqeverisje Lokale është i nevojshëm për të ofruar qartësi ligjore dhe për t'i dhënë MAPL-së fuqinë për të suspenduar përkohësisht aktet e jashtëligjshme derinë harmonizimin e tyre me ligjet në fuqi. Ky ndryshim do të përshpejtonte procesin e përmirësimit të ligjshmërisë dhe do të shmangte vonesat që hasen gjatë rishqyrtimit dhe harmonizimit. Kjo do të ndihmojë në garantimin që aktet e jashtëligjshme të mos jenë në fuqi për periudha të gjata dhe do të rrisë përgjegjshmërinë në qeverisjen lokale.

Referencat

- 2022-2026, s. E. (20.05.2022). Gjetur në <https://konsultimet.rks-gov.net/viewconsult.php?consultationid=41405>
- Batalli, m. (2012). *Reforma e administratës publike në Kosovë*. Prishtinë.
- Berisha, f. H. (2019). *Administrata publike dhe kontrolli i saj*. Pejë: shoqata e shkrimtarëve të pejës. Gërgji, i. P. (2011). *Domosdoshmëria e krijimit të gjykatave administrative*. Revista shqiptare për studime ligjore.
- Gjykata administrative e shkallës së parë tiranë*. (2013). Gjetur në <https://www.gjykata.gov.al/gjykata-administrative-e-shkall%c3%abs-s%c3%ab-par%c3%ab-tiran%c3%ab/gjykata-administrative-e-shkall%c3%abs-s%c3%ab-par%c3%ab-tiran%c3%ab/gjykata/rreth-gjykat%c3%abs/>
- Group, b. P. (2020). *Reforma e administratës publike në Kosovë - një përpjekje evazhdueshme*.
- Hajdari, f. B. (2019). *Administrata publike dhe kontrolli i saj*. Pejë. Hajdari, f. B. (2019). *Administrata publike dhe kontrolli i saj*. Pejë.
- Kipred. (2005). *Administrimi dhe qeverisja në Kosovë*. Prishtin/gjenevë: kipred. Ligji për vetëqeverisje lokale. (2008).
- Lokal, m. E. (2021). *Raporti i vlerësimit të ligjshmërisë së akteve të kuvendeve të komunave, janardhjetor*.
- Lokal, m. E. (2022). *Raporti i vlerësimit të ligjshmërisë së akteve të kuvendeve të komunave, janardhjetor*.
- Pips&fol. (2021). *Raport përmbledhës mbi reformën e administratës publike në Kosovë*. Prishtinë. Stavileci, e. S. (2010). *E drejta administrative*. Prishtinë: universiteti i prishtinës.
- Union, o. A. (2008). *Kosovo public service and the administrative framework assessment may 2008*.

Sfidat e parandalimit të kriminalitetit tek të miturit në sistemin penitenciar shqiptar

Esjurda Tallushi, PhD²,

Marinela Sota, Prof. Asoc. Dr.³

Abstrakt

Në Shqipëri, mbetet sfida pjesë e parandalimit të kriminalitetit tek të miturit e cila lidhet direkt me ndërveprimin e mekanizmave ndërinstitucionalë që kanë prioritet parandalimin e të miturve për t'u bërë pjesë e sistemit penitenciar. Qëllimi i këtij studimi është evidentimi i sfidave të parandalimit të kriminalitetit tek të miturit në sistemin penitenciar shqiptar.

Metoda e përdorur e kërkimit është ajo cilësore e bazuar në intervista me të gjithë profesionistët e zinxhirit institucional të institucioneve korrektuese: 15 subjekte të përzgjedhura përmes kampionimit me qëllim.

Disa nga gjetjet e studimit lidhen me: mungesën e kapaciteteve njerëzore në instancat e pushtetit lokal të cilat nuk merren vetëm me të miturit në konflikt me ligjin, por duhet të mbulojnë edhe shumë targete të tjera të miturish. Legjislacioni për të mitur nuk është shoqëruar me të gjitha strukturat e mirëfillta të koordinimit me shërbime konkrete, Mungesa e bashkëpunimit ndër-institucional, mbështetjes së familjeve me politika sociale konkrete mbetet një sfida për parandalimin e kriminalitetit tek të miturit..Ndërgjegjësimi në lidhje me veprat penale tek prindërit, por edhe vetë fëmijët të fillojë në cdo shkollë të vëndit që në ciklin e lartë të arsimit 9-vjecar.

Fjalë kyç: parandalim, sistem penitenciar, i mitur, sfida, kriminalitet.

Hyrje

Parandalimi i kriminalitetit tek të miturit mbetet një prioritet për sa kohë shifrat e përfshirjes direkt e indirekt të të miturve në vepra penale mbeten të larta. Legjislacioni ndërkombëtar i jep prioritet jo vetëm integritimit në shoqëri të të miturve në konflikt me ligjin përmes politikave sociale, por sidomos parandalimit të kriminalitetit tek të miturit.

Mosha 14-18 vjec mbetet një target grup vulnerabël edhe për shkak të vulnerabilitetit të familjes , shkollave por edhe moshës së fëmijëve në parandalimin e kriminalitetit tek ata.E rëndësishme është të theksohet edhe fokusi konkret apo mangësitë që mund të ketë puna

---

² Email: esjurda3tallushi@gmail.com Universiteti i Tiranës Shqipëri: Fakulteti i Shkencave Sociale, Departamenti i Punës dhe i Politikës Sociale

³Email: sotamarinela@yahoo.com Universiteti i Tiranës,Shqipëri: Fakulteti i Shkencave Sociale, Departamenti i Punës dhe i Politikës Sociale

në parandalimin e kriminalitetit në moshë të hershme tek të miturit nga këndvështrimi i profesionistëve.

Qëllimi i punimit: Qëllimi i këtij studimi është evidentimi i sfidave të parandalimit të kriminalitetit tek të miturit në sistemin penitenciar shqiptar.

Në Shqipëri, përveç përjasjeve ndërkombetare në kuadrin ligjor e në praktikat në interesin më të lartë të të miturve, mbetet sfidë pjesa e parandalimit të kriminalitetit tek të miturit. Kodi i Drejtësisë Penale për të Mitur, pavarësisht anëve pozitive u shoqërua edhe me efekte negative si recidivizmi tek të miturit si pasojë e Drejtësisë Miqësore me ta, shfrytëzimit nga të rriturit të të miturve për vepra penale, mungesën e qartësisë së interpretimit të masave shoqëruese edhe të të miturve nën 14 vjeç të cilët janë nën përgjegjësinë e prindërve. Për këtë kërkohet ndërveprimi i mekanizmave ndërinstitucionalë për ngritjen e mirëfunksionimit të strukturave të reja të cilat kanë si prioritet parandalimin e të miturve për t'u bërë pjesë e sistemit penitenciar.

Shqyrtimi i literaturës

Sipas Konventës së të Drejtave të Fëmijës, koncepti "i mitur" nënkupton personin që nuk ka mbushur ende moshën tetëmbëdhjetë vjeç. Në moshën 14 vjeçare fillon përgjegjësia penale. Por mosha nga 14-18 vjeç përkon me adoleshencën. Në këtë studim termat "i mitur" dhe "adoleshent" kanë të njëjtin kuptim. Sjellja devijante në këtë studim nuk nënkupton vetëm shmangien ndaj normave, sjelljen anti-sociale, por edhe mos zbatimin e aspektit juridik, pra i referohet edhe sjelljes delinkuente.

Kërkimet bëjnë të qartë se mbyllja e fëmijëve në institucione është një proces shumë i dhimbshëm për çdo fëmijë; ajo dëmton zhvillimin e fëmijës dhe jep efektin e kundërt në socializimin e tij/saj.⁴Gjithashtu, në përgjithësi, është pranuar që mohimi i lirisë rrallëherë është një masë efektive për sa i përket rehabilitimit, riintegritit dhe parandalimit të shkeljeve të mëtejshme. Fëmijëve shpesh u mohohet liria për shkelje të vogla jo të dhunshme ose edhe pa kryer asnjë shkelje.⁵

Sipas Konventës së të Drejtave të Fëmijëve, respektimi i të drejtave si arsimimi, kujdesi shëndetësor, mbrojtja nga abuzimi dhe shfrytëzimi, informacioni i përshtatshëm, një standard i duhur jetese dhe udhëheqja e përshtatshme morale ndihmon në mbajtjen e fëmijëve larg përfshirjes në krime dhe është thelbësor kur trajtohen ata që hyjnë në konflikt me ligjin.⁶

Studiuesit e sjelljes penale në moshat e reja, pohojnë se adoleshentët që përfshihen në dhunime të pronës apo sjellje të dhunshme shfaqin disa nga sjelljet e mëposhtme; kanë probleme të sjelljes që në moshën parashkollore kanë sjellje problematike si tendenca për të gënjyer dhe vjedhur: kanë sjellje hiperaktive dhe impulsive që në moshat e reja ; mungesa e

---

⁴ KSHH, (2009). Drejtimi Human i Burgjeve. Manual për drejtimin e lartë në burgje, f.16.

⁵ Sufaj, F., Sota, M., Gjoka, R., (2012). Manual trajnimi për profesionistët që punojnë me fëmijët në sistemin penitenciar, Save the Children, f.7

⁶ Konventa e të Drejtave të Fëmijëve, (1989), OKB.

ndjesisë së fajit, mungesa e empatisë; inteligjencë e ulët; natyrë depresive/sjellje e tërhequr; qëndrime pozitive ndaj sjelljeve problematike; frustracioni etj.⁷

Studimet tregojnë se adoleshentët e përfshirë në sjellje penale që shoqërohen me grupe problematike janë më të prirur të përfundojnë më shpejt në burg sesa ata që nuk janë pjesë e grupeve problematike.

Metodologjia

Metoda e përdorur e kërkimit është ajo cilësore e bazuar në intervista me pyetje të hapura me të gjithë punonjësit profesionistë të zinxhirit institucional të institucioneve korrektuese si Instituti i të Miturve në Konflikt me Ligjin që kanë trajtuar të mitur në konflikt me ligjin e mund të referojnë raste të barrierave për parandalimin e krimit tek të miturit, por edhe institucioneve me fokus komunitar, instancat e pushtetit lokal si Njësia e Mbrojtjes së Fëmijëve, Qendra e Parandalimit të Krimeve, Agjensia e Mbrojtjes së Fëmijëve, Komisaritetet e Policisë me përfaqësues të të Miturve si dhe përfaqësues të Organizatave Jofitimprurëse që kanë kontribut ndër vite me këtë fokus. Intervistat janë realizuar me 15 subjekte të përzgjedhura përmes kampionimit me qëllim nga këto institucione. Fokusi ka qenë tek profesionistët të cilët kanë 5-10 vite në profesion e në kontakt me të miturit në konflikt me ligjin duke i trajtuar e dhënë shërbimet përkatëse. Por edhe kjo ka qenë e vështirë për shkak të lëvizjeve të shpeshta të stafit rekrutues, ndaj edhe kampionimi i qëllimshëm në formë orteku ndihmoi në realizimin e intervistave. Transkriptimi i intervistave e citimet kryesore në lidhje me pyetjet e ngritura janë përdorur edhe si pjesë e analizës së të dhënave. Gjithashtu, pjesë e këtij studimi u bënë edhe të dhënat sekondare të cilat kanë patur rëndësi për të krahasuar qasjet gjatë diskutimeve, deri në gjetjet përfundimtare të këtij punimi.

Pyetjet kërkimore

Studimi përmban pyetje kërkimore për të cilat jep edhe përgjigjet përkatëse gjatë gjetjeve. Konkretisht ato janë:

- 1- Cilat janë sfidat praktike në përfshirjen e profesionistëve në parandalimin e kriminalitetit tek të rinjtë?
- 2- Cilat do të ishin instrumentet për të përmirësuar nivelet ndërdisiplinare të bashkëpunimit në ndërhyrjes në nivel makro?
- 3- Cilat do të ishin perspektivat e një qasje të re e gjithëpërfshirëse për parandalimin e kriminalitetit tek të miturit?

Kufizimet e studimit

Disa nga kufizimet e këtij studimi janë:

Ky kampion nuk mund të jetë i konsiderueshëm mjaftueshëm për sa i përket numrit të subjekteve sa që të arrijmë në përgjithësime të sakta. Nëpërmjet pyetjeve të hapura, subjektet

---

⁷ CRCA, (2010) Kriminaliteti i të miturve në Shqipëri- Analizë e shkaqeve dhe faktorëve të kriminalitetit tek të miturit në Shqipëri, Komisioni Europian, f.36.

mund të kenë dhënë mendimin e tyre i cili kurrsesi nuk mund të përgjithësojë mënyrën e këndvështrimit e eksperiencën e secilit profesionist (që mund të ketë informacione specifike). Fakti që intervistat janë realizuar më së shumti me profesionistë pjesë të Bashkisë Tiranë përsa i përket Njësisë së Mbrojtjes së Fëmijëve, Shërbimin e Provës, bën që këndvështrimi i tyre të lidhet vetëm me realitetin në këtë zonë të Shqipërisë duke mos marrë parasysh mundësinë e infrastrukturën e shërbimeve sociale në qytete të tjera për parandalimin e kriminalitetit. Këtë tendencë e kanë thyer disa profesionistët të cilët punojnë në Institutin e Re-integrimit të Miturve në konflikt me Ligjin në Kavajë dhe profesionistët e Qendrës së Parandalimit të Krimeve për të Miturit dhe të Rinjtë, të cilët kanë në fokus të tyre si institucione të vetme në Shqipëri të gjithë të miturit nga krahanina të ndryshme të Shqipërisë. Institucionet e korrektimit, organizatat e shoqërisë civile nuk janë të vetmit kontribues sidomos kur bëhet fjalë për ndërhyrje në nivel makro, por zakonisht janë vendimarrësit pjesë e institucioneve të pushtetit lokal e qëndror që kanë përgjegjësi në hartimin e politikave adekuateve e mekanizmave institucionalë për zbatimin në praktikë të këtyre instrumentave.

Gjetjet e studimit

Disa nga gjetjet e studimit përsa i përket sfidave në sistemin penitenciar mbi parandalimin e kriminalitetit tek të miturit lidhen me: mungesën e kapaciteteve njerëzore në instancat e pushtetit lokal të cilat nuk merren vetëm me të miturit në konflikt me ligjin, por duhet të mbulojnë edhe shumë targete të tjera në situatë rruge, fëmijë të neglizhuar, dhunuar e abuzuar, fëmijë të pastrehë dhe me aftësi të kufizuara. Legjislacioni për të mitur nuk është shoqëruar me të gjitha strukturat e mirëfillta të koordinimit me shërbime konkrete, por ka trajtuar edhe specifika në legjislacion që nuk lidhen me praktikën ndër-institucionale.

Punonjësja e Njësisë së Mbrojtjes së Fëmijëve ndër të tjera citon: *“Shpeshherë kam hasur barrier në bashkëpunimin e drejtorive të shkollave në Njësinë Administrative ku jam, kjo sepse nuk raportohen fëmijët braktisës të shkollave. Ne e dimë që ky është hapi i parë i cili mund të bëjë që fëmijët të jenë pre e kriminalitetit... fillon nga braktisja, neglizhenca e shkollës, e prindërve, etj”* Një tjetër punonjëse e mbrotjes së fëmijëve pjesë e Njësisë së Mbrojtjes së Fëmijëve në Tiranë shprehet: *“Nuk e keni idenë se sa është numri i prindërve neglizhentë, duke filluar për fëmijët nën 14 vjeç dhe nuk janë prindër që kanë vështirësi ekonomike, por nuk kanë në fokus edukimin e fëmijëve. Më ka ndodhur të kërkoj e komunikoj shpesh me prindërit për të ardhur në takimet e Grupit Teknik Ndërsektorial dhe ato nuk duken. Shpesh kam kërkuar edhe mbështetjen e perfaqësuesve të komisariatit...”*. Sa më sipër vihet re se ka një papërgjegjshmëri institucionale në zbatimin e përcimin e informacionit në mbështetje të interesit më të lartë të fëmijës e cila krijon raste precedente për abuzim me detyrën dhe rreth vicioz për të miturit për tu përfshirë në sjellje e veprimtari kriminale. E pyetur për këtë se cilat janë politikat apo kuadri ligjor që mund ta detyrojë prindin të marrë përgjegjësi ajo shprehet: *“Nuk kemi asnjë mundësi. Edhe për gjobitje të prindit pasi të ardhurat e tyre janë të fshehura dhe nuk janë të deklaruara, përveçse nuk ka pasur raste të tilla. Nuk bëhet fjalë për heqje kujdestarie të fëmijës sepse edhe institucione ptitëse nuk ka”*- Nga kjo bisedë del shumë e qartë se cila është korniza ligjore në mbështetje të fëmijëve për ti ruajtur nga kriminalitetit: ajo ose mungon ose është konfuze apo nuk ofron mjetet kryesore për implementimin e saj

nëpërmjet strukturave të tjera mbështetëse. Punonjësja e sektorit të çështjeve sociale në Institutin e Re-integrimit të të Miturve në konflikt me ligjin shprehet: *“Parandalimi është një fazë që vihet re se mungon tek të miturit në konflikt me ligjin. Kjo do të thotë se këta të mitur përfundojnë në një institucion penitenciar si ky në momentin që nuk kanë pasur ata nga familja ose familja mbështetjen e duhur nga instancat...”* Kjo frazë shpreh qartë se si të miturit në konflikt me ligjin bëhen pjesë e statusit si i dënuar e i nënhtrohen rehabilitimit kur familja nuk ka qenë vigjilente ose i ka munguar mbështetja e politikave sociale gjatë prindërimit.

Punonjësja e Qendrës së Parandalimit të Krimeve përgjigjet: *“Sot shumë të mitur në rrethe, përveç Tiranës nuk kanë mundësi të arsimohen e të kualifikohen në kurse profesionale, mbështetje strukturash apo OJF-sh si në Tiranë...”*. Kjo deklaratë në fakt sjell në kujtesë një fakt të rëndësishëm që lidhet me zbehjen e mundësisë për parandalimin e kriminalitetit tek të miturit që lidhet me mungesën e shërbimeve sociale në rrethe apo mundësitë e strukturave për të ofruar ndërhyrje konkrete për minimizimin e sjelljeve antisociale tek të miturit ende pa qenë në konflikt me ligjin. Mungesa e bashkëpunimit ndër-institucional, mungesa e mbështetjes së familjeve me politika sociale konkrete në mbështetje të tyre për të shmangur neglizhimin e fëmijëve, përfshirjen e tyre në kriminalitet mbetet një sfidë me qëllim që ndihmat sociale të mos mbeten vetëm në letër si pjesë e makropolitikave.

Përfundime e rekomandime

Të miturit që përfshihen në sjellje devijante kanë një rrezikshmëri shumë më të lartë për të qenë të rritur në konflikt me ligjin, ndaj edhe parandalimi i këtyre sjelljeve është mjaft i rëndësishëm. Mungesa e politikave konkrete për të shmangur lëvizjet nga detyra të stafëve të mirëtrajnuara ndër vite nuk sjell rediment tek parandalimi E rëndësishme do të ishte që ndërgjegjëdimi në lidhje me veprat penale tek prindërit, por edhe vetë fëmijët të fillojë në cdo shkollë të vëndit që në ciklin e lartë të arsimit 9-vjecar⁸. Ndërgjegjësimi i komunitetit apo specialistëve të fushave të tjera mbi rëndësinë e investimit në parandalimin e fenomenit. Evidentohet një mungesë informacioni specifik për të kuptuar punën një standard të kuptuari për të funksionuar si ekip multidisiplinar. Konsiderimi i mendimit të ekspertëve në planet e veprimit në mbështetje të strategjive ku përfshihen të miturit në konflikt me ligjin.

Përfshirja e fëmijëve në veprimtari të ligjshme, pjesëmarrja në aktivitete rekreative, kalimi efektiv i kohës së lirë do të zbuste pasojat e përfshirjes së fëmijëve në sjellje antisociale e kjo do të ndihmonte në parandalimin e kriminalitetit në shoqëri. Janë shumë të rëndësishme edhe praktikatat e disiplinimit pozitiv sipas profesionistëve e ekspertëve të intervistuar, pasi vihet re se qëndrimi indiferent i prindërve në sjelljet e papërgjegjshme të grupmoshës 14-18 vjeç rrit mundësinë për përfshirjen e tyre në vepra penale. Trinomi i bashkëpunimit shkollë-familje-komunitet kërkohet të ketë një bashkëpunim të vazhdueshëm e mbi të gjitha të zbatojnë programe të cilat ndërhyrjnë në parandalimin e kriminalitetit përmes motivimit e përforsimit të sjelljeve pozitive e minimizimit të atyre asociale.

---

⁸ Musai, Bardhyl., (2014). Metodologji e mësimdhënies. Tiranë: Toena, f.93

Bashkëpunim të ngushtë ndërdisiplinor ndërmjet qeverisjeve kombëtare, shtetërore, rajonale, vendore me përfshirjen e përfaqësimit qytetar të sektorit privat për ti shërbyer bashkësisë dhe agjencive të punës, përkujdesjes për fëmijët, edukimit shëndetsor, shoqëror dhe agjencive të zbatimit të ligjit dhe gjyqësorit duke ndërmarrë veprime konkrete për parandalimin e kriminalitetit tek të miturit dhe të rinjtë.

Shoqëria nuk ka një informacion mbi kriminalitetin tek të miturit gjë që është e domosdoshme për të parashikuar dhe ngritur shërbime në mbështetje të kriminalitetit të hershëm për të parandaluar përfshirjen e tyre në vepra penale. Brenda ose jashtë kornizave kurrikulare, Ministria e Arsimit duhet të parashikojë kurse informimi dhe trajnimi për përvetësimin e modeleve miqësore dhe demokratike të komunikimit qytetar. Kjo do të kërkojë edhe trajnimin e mësueve për të transmetuar qëndrime dhe vlera të reja në marrëdhëniet me nxënësit.

Bibliografia

Sufaj, F., Sota, M., Gjoka, R., (2012). Manual trajnimi për profesionistët që punojnë me fëmijët në sistemin penitenciar, Save the Children.

Musai, Bardhyl., (2014). Metodologji e mësimdhënies. Tiranë: Toena.

KSHH, (2009). Drejtimi Human i Burgjeve. Manual për drejtimin e lartë në burgje.

CRCA, (2010) Kriminaliteti i të miturve në Shqipëri- Analizë e shkaqeve dhe faktorëve të kriminalitetit tek të miturit në Shqipëri, Komisioni Europian.

Asambleja e Përgjithshme e Kombeve të Bashkuara. (1989) Konventa së të Drejtave të Fëmijëve.

Qeverisja dhe lehtësira e të bërit biznes, si një nga sfidat në rajonin tonë

Ph.D.c. Mirsad Sadriu

Universiteti i Prishtinës, Prishtinë

Email: mirsadsadriu@hotmail.com

Dr.Sc. Basri Sadriu

Kolegji AAB, Prishtinë

Email: b_sadriu@hotmail.com

Abstrakt

Qëllimi i këtij hulumtimi është që të analizojë nëse qeverisja dhe lehtësira e të bërit biznes paraqesin sfidë të veçantë për rajonin tonë. Për këtë qëllim, në këtë hulumtim, qeverisja si nocion është e përfaqësuar nga indikatorët e qeverisjes, ndërsa lehtësira e të bërit biznes përfaqësohet nga indikatorët e të bërit biznes, të cilat burimin e kanë në databazën e Bankës Botërore. Të dhënat e përdorura në këtë studim janë të dhëna sekondare kuantitative, të analizuar përmes metodave kuantitative, duke aplikuar qasje deduktive, ku fillohet me ngritjen e pyetjeve hulumtuese, dhe pastaj përmes të dhënave të mbledhura janë nxjerrë konkluzionet përfundimtare, me theks të veçantë tek analiza krahasuese përmes grafeve. Rezultatet kanë treguar, së për të dy grupet e indikatorëve, vendet e rajonit stagnojnë krahasuar me vendet e tjera Evropiane, kështu duke demonstruar një ambient më pak të sigurtë në aspektin ekonomik.

Fjalë kyç: *qeverisje, biznes, ekonomike, lehtësira.*

Hyrje

Edhe pse deri para disa vitesh pjesa e qeverisjes dhe mjedisi i të bërit biznes mund të shiheshin vetëm si produkt i politikave të brendshme dhe regulatorëve qeveritar, në vitet e fundit kjo ndryshoi, dhe fatëkeqësisht, për të keq. Dëshmia më e saktë e fjalisë pararendëse sot është situata në Ukrainë, ku ndërhyrja Ruse e cila filloi në vitin 2011 me invazionin në Krime, e pastaj në Shkurt të vitit 2022, në tërë kufirin me Ukrainën, tregon se sot përkeqësimi i mjedisit të të bërit biznes dhe qeverisjes mund të vijë edhe nga faktorë të jashtëm, përveq rregullimit të brendshëm. Pikërisht, në këtë studim dy koncepte bazë do të paraqiten dhe analizohen, të bërit biznes dhe qeverisja, e cila ende paraqitet si sfidë në rajonin tonë, e thënë për hirë të vërtetës burimin e ka nga brenda dhe jo nga faktorë të jashtëm, të cilët edhe pse jo me impakt sa në vatrat e luftërave, mund të shfaqen si ndikues në këtë sfidë aktuale. Për këtë të fundit, shumica e studiuesve dhe politikëbërësve e pranojnë se qeverisja e mirë është një përbërës themelor i zhvillimit ekonomik të qëndrueshëm, andaj shumica e përkufizimeve lidhur me qeverisjen theksojnë në mënyrë të veçantë rëndësinë e një shteti të aftë që është përgjegjës ndaj qytetarëve dhe që vepron nën sundimin e ligjit (Kaufmann and

Kraay 2007). Më poshtë janë paraqitur indikatorët e qeverisjes sipas databazës së Bankës Botërore (WorldBank):

Indikator	Çfarë matë indikator
Kontrolli i korrupsionit	Përceptimet e masës në të cilën pushteti publik përdoret për përfitime private, duke përfshirë edhe ato të vogla dhe të mëdha format e korrupsionit, si dhe "kapja" e shtetit nga elitat dhe interesat private.
Efektiviteti i qeverisjes	Perceptimet për cilësinë e shërbimeve publike, cilësinë e shërbimit civil dhe shkallën e pavarësisë së saj nga presionet politike, cilësinë e formulimit dhe zbatimit të politikave, dhe besueshmërinë e angazhimit të qeverisë për politika të tilla.
Stabiliteti politik dhe mungesa e dhunës/terrorizmit	Përceptimet për mundësinë e paqëndrueshmërisë politike dhe/ose dhunës së motivuar politikisht, duke përfshirë terrorizmin.
Kualiteti i rregullatorit	Përceptimet e aftësisë së qeverisë për të formuluar dhe zbatuar politika dhe rregullore të shëndosha që lejojnë dhe nxisin zhvillimin e sektorit privat.
Sundimi i ligjit	Perceptimet e masës në të cilën agjentët kanë besim dhe respektojnë rregullat e shoqërisë, dhe në veçanti cilësia e zbatimit të kontratës, të drejtat pronësore, policia dhe gjykatat, si dhe gjasat për krim dhe dhunë.
Zëri dhe llogaridhënja	Përceptimet e masës në të cilën qytetarët e një vendi janë në gjendje të marrin pjesë në zgjedhjen e tyre të qeverisë, si dhe lirinë e shprehjes, lirinë e organizimit dhe të një media të lirë

Tabela 1: Tabela përbledhëse e indikatorëve të qeverisjes dhe asaj se çfarë matin.

Lidhur me nocionin e dytë që trajtohet në këtë hulumtim, e që është të bërit biznes, shtatë indikatorë janë përdorur më qëllim të nxjerrës së konkluzioneve duke u bazuar në pyetjet hulumtuese të ngritura, këtu duke përfshirë fillimin e një biznesi, trajtimin e lejeve të ndërtimit, marrjen e elektricitetit, regjistrimin e pronës, pagesën e taksave, zbatimin e kontratave, dhe zgjidhjen e paaftësisë paguese:

Indikator	Çfarë matë indikator
Fillimi i një biznesi	Procedurat, koha, kostoja dhe kapitali minimal i paguar për të filluar një kompani me përgjegjësi të kufizuar.
Trajtimi i lejeve të ndërtimit	Procedurat, koha dhe kostoja për të përfunduar të gjitha formalitetet për të ndërtuar një magazinë dhe mekanizmat e kontrollit të cilësisë dhe sigurisë në sistemin e lejimit të ndërtimit.

Marrja e elektricitetit	Procedurat, koha dhe kostoja për t'u lidhur me rrjetin elektrik, besueshmërinë e furnizimit me energji elektrike, dhe transparencën e tarifave.
Regjistrimi i pronës	Procedurat, koha dhe kostoja për të transferuar një pronë dhe cilësia e sistemit të administrimit të tokës.
Pagesa e taksave	Pagesat, koha dhe norma totale e taksave dhe kontributeve për një firmë që të përputhet me të gjitha rregullat e taksave si dhe proceset pas përmbushjes.
Zbatimi i kontratave	Koha dhe kostoja për të zgjidhur një mosmarrëveshje tregtare dhe cilësinë e proceseve gjyqësore.
Zgjidhja e paaftësisë paguese	Koha, kostoja, përfundimi dhe norma e rimëkëmbjes për një paaftësi paguese tregtare dhe forca e kuadrit ligjor për falimentim.

Tabela 2: Tabela përbledhëse e indikatorëve të të bërit biznes dhe asaj se çfarë matin.

Në tabelën e mësipërme janë të paraqitur indikatorët e të Bërit Biznes së bashku me komentin për secilin indikator lidhur me pyetjen se çka matë ai indikatorë. (Group 2020).

Qëllimi i këtij hulumtimi është që të analizojë ndikimin që treguesit e qeverisjes dhe të bërit biznes kanë në Produktin Bruto të Brendshëm për kokë banori për vendet e rajonit tonë. Andaj, trembëdhjetë shtete janë zgjedhur si rast studimi në këtë hulumtim, ku këto shtete janë: Shqipëria, Bosnje-Hercegovina, Bullgaria, Kroacia, Greqia, Kosova, Mali i Zi, Maqedonia e Veriut, Rumania, Serbia, Sllovakia, Sllovenia, si dhe Turqia. Mbështetur në nocionet e përdorura si ndikues në PBB për kokë banori, në këtë hulumtim, indikatorët që do të përdoren për të analizuar këtë ndikim janë: Kontrolli i korrupsionit, Efektiviteti i qeverisë, Stabiliteti politik dhe mungesa e dhunës/terrorizmit, Kualiteti i rregullatorit, Sundimi i ligjit, Zëri dhe llogaridhënja, Fillimi i një biznesi, Trajtimi i lejeve të ndërtimit, Marrja e elektricitetit, Regjistrimi i pronës, Pagesa e taksave, Zbatimi i kontratave si dhe Zgjidhja e paaftësisë paguese.

Ky hulumtim ka qëllim që ti përgjigjet pyetje hulumtuese si më poshtë:

PH1: Cila është pozita e vendeve të rajonit tonë krahasuar me vendet e tjera Europiane sa i përket qeverisjes dhe të bërit biznes.

PH2: Çfarë impakti kanë indikatorët e të bërit biznes në Produktin Bruto të Brendshëm për kokë banori, në vendet e rajonit që janë pjesë e studimit.

PH3: Çfarë impakti kanë indikatorët e qeverisjes në Produktin Bruto të Brendshëm për kokë banori, në vendet e rajonit që janë pjesë e studimit.

Struktura e këtij studimi, përveq hyrjes, përfshin paragrafin 2, ku shqyrtohet literatura përkatëse, e ndjekur nga paragrafi 3, ku është paraqitur analiza krahasuese e vendeve që janë pjesë e studimit me shtetet e tjera Europiane, pastaj paragrafi 4, ku analizohet metodologjia dhe të dhënat që janë përdorur për të kryer hulumtimin në fjalë, këtu duke përfshirë edhe tabelën e variablave, pastaj e ndjekur nga paragrafi 5 ku përshkruhen dhe

analizohen rezultatet e nxjerra, si dhe ne dy paragrafët e fundit, ku janë paraqitur diskutimet dhe konkluzionet e nxjerra nga analizat e bëra.

Rishikimi i literaturës

Ka një numër të madh të autorëve që hulumtimet e tyre i kanë zhvilluar lidhur me impaktin që indikatorët e qeverisjes dhe të të bërit biznes kanë në aspektin ekonomik, e me theks të veçantë tek rritja ekonomike së bashku me treguesit që lidhen me të (PBB, rritja e PBB, PBB/frymë, etj.).

Autorët (Avdulaj, Merko and Muço 2021) dhe (Niarachma, Effendi and Ervani 2021) duke aplikuar regresionin e efektit të fiksuar (Fixed Effect) me qëllim të hulumtimit të impaktit të qeverisjes në investimet e huaja direkte, duke konkluduar se qeverisja efikase trego ndikim pozitiv në vlerën e investimeve të huaja, ndërsa rritja e korrupsionit reduktoi fluksin e FDI-ve, e një reduktim i saj gjeneron rritje të BPP-së për frymë. Për (Absadykov 2020), rezultatet tregojnë se kontrolli i korrupsionit ka ndikimin më të fortë në PBB për kokë banori. Gjithashtu, në hulumtimet e tyre, autorët (Nikzad and Obrenovic 2021), (Al-Naser and Hamdan 2021) dhe (Poniatowicz, Dziemianowicz and Kargol-Wasiluk 2020) konstatuan se qeverisja ka një ndikim pozitiv statistikisht në rritjen ekonomike, ku tek hulumtimi dytë, përmirësimet në qeverisje bëhen më efektive në rritjen ekonomike përdërisa vendet kalojnë nëpër faza të ndryshme të zhvillimit ekonomik, ndërsa tek hulumtimi fundit, për 28 shtetet e Bashkimit Europian, mbështetur në analizën e korrelacionit, ku nga gjashtë indikatorët e qeverisjes, vetëm stabiliteti politik si indikatorë nuk tregoi korelacion në nivelin e PBB-së për frymë. Rezultate të ngjashme konkludoi edhe (Marino, et al. 2016) për shtetet e BRICS për periudhën 2005-2012, ku nga të gjithë indikatorët e qeverisjes, edhe këtu vetëm stabiliteti ekonomik dhe indikatorit i përgjegjshmërisë kanë treguar impakt negativ në rritjen ekonomike.

Një numër i konsiderueshëm i autorëve kanë hulumtuar mbi impaktin e indikatorëve të qeverisjes në investimet e huaja direkte, sikurse në rastin e (Bouchoucha 2022) dhe (Khan, Khan and Bibi 2023), të cilët duke përdorur modelin GMM, tek hulumtimi i parë, në bazë të gjetjeve është konstatuar se indikatorët e përgjithshëm të qeverisjes tërheqin hyrjet e investimeve të huaja direkte në Afrikë dhe nën-rajonet e saj, ndërsa tek i dyti, për vendet aziatike, të gjithë indikatorët përveq indikatorit të kualitetit të rrgullatorit, kanë ndikim negativ ose nuk kanë ndikim fare në nivelin e investimeve të huaja direkte.

Kontrolli i korrupsionit paraqitet si një nga indikatorët me ndikimin më të lartë në tërheqjen e investimeve të huaja direkte, ku tek shumë hulumtime ku disa ose shumica e indikatorëve kanë impakt signifikant tek investimet e huaja direkte, vërehet që kontrolli i korrupsionit është i përfshirë. Këto hulumtime janë (Ponce, Navarro and Grajeda 2019) ku studimi përfshin shtetin e Kinës, (Gupta, Yadav and Jain 2023) ku si rast studimi janë përdorur shtetet e BRICS për periudhën 1996–2019 duke shfrytëzuar metodën e shpërndarsjes autoregressive, si dhe tek (Gani 2007) ku si subjekt studimi janë disa shtete të Azisë dhe Amerikës Latine.

Në anën tjetër, një sërë autorësh në hulumtimet e tyre kanë përfshirë indikatorët e të bërit biznes duke analizuar impaktin e tyre në rritjen ekonomike apo edhe tek investimet e

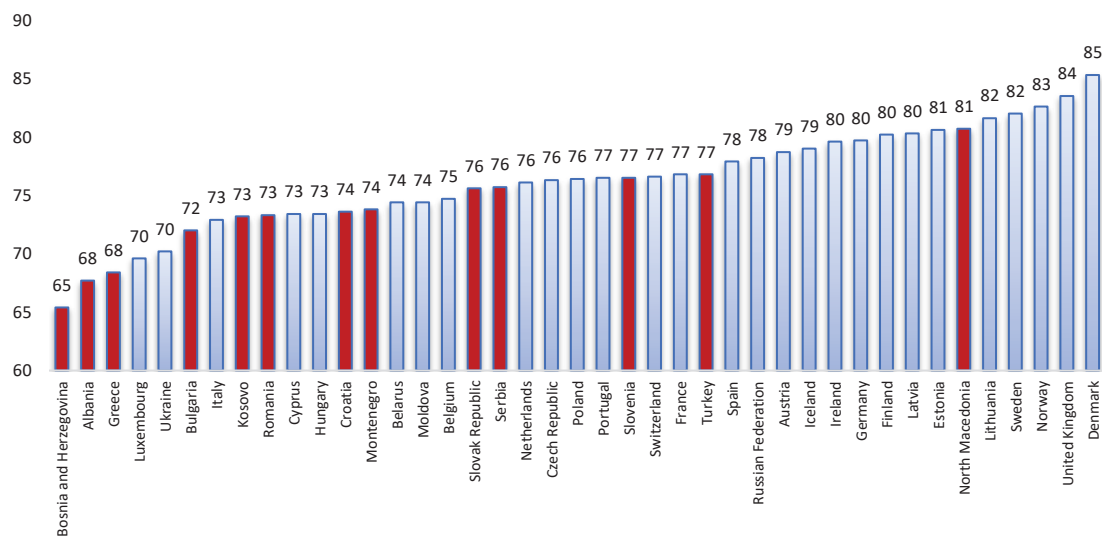
huaja direkte. Autorët (Febrina and Sebayang 2021) dhe (Nawawi, et al. 2021) kanë përdorur regresionin linear të shumëfishtë për të analizuar impaktin e indikatorëve të të bërit biznes në rritjen ekonomike, ku për të parën, në bazë të konkluzioneve, për shtetet e ASEAN, katër indikatorë të të bërit biznes treguan impakti signifikant në rritjen ekonomike, e ndërsa për Bashkimin Europian ky numër ishte pesë, kurse në hulumtimin e dytë, autorët konkluduan impakti pozitiv signifikant të indikatorëve të të bërit biznes në rritjen ekonomike. Rezultate të ndryshme për grupe të ndryshme të shteteve lidhur me impaktin e të bërit biznes paraqiten edhe nga (Adepoju 2017), ku autori për një hulumtim më të detajuar ka bërë ndarjen e 155 shteteve që ishin pjesë e studimit në katër kategori, mbi bazën e të hyrave, duke konkluduar që ky impakt është i ndryshëm për grupe të ndryshme të shteteve, por jo signifikant për të gjitha shtetet si mostër totale. Hulumtim për ndikimin e indikatorëve të të bërit biznes duke përdorur regresionin linear për shtete duke i ndarë në bazë të zhvillimit të tyre, përpiloi edhe (Femina, et al. 2022), ku konkludimi ishte se tek vendet në zhvillim e sipër impakti i këtyre faktorëve ishte më i madh në rritjen e investimeve të huaja direkte dhe në zhvillimin ekonomik, se sa në vendet e zhvilluara dhe ato në tranzicion. Rezultate të ndryshme mbi indikatorët e të bërit biznes veç e veç janë nxjerrë tek studimi i autores (Ani 2015), ku për 29 ekonomi të Azisë Lindore, studimi zbuloi se indikatorët e lejes së ndërtimit dhe marrja e kredisë kanë efekt negativ në Prodhimin e Brendshëm Bruto, kurse në anën tjetër, indikatorët e regjistrimit të pronës dhe tregtia përtej kufijve kanë treguar efekt pozitiv.

Po ashtu një numër i madh autorëve në hulumtimet e tyre kanë analizuar impaktin e indikatorëve të të bërit biznes në investimet e huaja direkte. Në hulumtimin e tyre, autorët (Haliti, et al. 2019) aplikuan metodologjinë dinamike të panelit, këtu duke përfshirë metodat POLS, FE, dhe GMM për gjashtëmbëdhjetë shtete Europiane në tranzicion, për periudhën 2009-2016. Mbështetur në konkluzionet e nxjerra, indikatorët të filluarit të biznesit, regjistrimi i pronës, marrja e energjisë elektrike dhe zgjidhja e insolvensës treguan impakti signifikant në tërheqjen e investimeve të huaja direkte, ndërsa variablat si marrja e lejes së ndërtimit, marrja e kredisë, pagesa e taksave dhe mbrojtja e investitorëve minoritarë kanë treguar një ndikim negativ në tërheqjen e investimeve të huaja direkte. Impakte të ndryshme nga indikatorët e të bërit biznes në tërheqjen e investimeve të huaja direkte duke aplikuar modelin e katrorëve të vegjël, arritën edhe autorët (Hossain, et al. 2018), ku në bazë të të dhënave nga 177 shtete, rezultatet treguan se indikatorët zbatimi i kontratave kishte ndikim pozitiv në IHD-të, kurse në anën tjetër indikatorët si marrja e kredisë dhe regjistrimi i pronës rezultuan me ndikim negativ të investimeve të huaja direkte. Ndërsa në aspektin e ndikimit të të bërit biznes në investimet e huaja direkte, si koeficient i tërësishëm, autorët (Opuala-Charles and Oshilike 2023) dhe (Aleksnaek, et al. 2023) konkluduan se indikatorët i të bërit biznes ka ndikim në investimet e huaja direkte, ku sipas të fundit, me rritjen prej një njësi në treguesin e lehtësisë së të bërit biznes, kjo do të ndikojnë që të rritë potencialisht interesin për investime me rreth 74.6%.

Qeverisja dhe të bërit biznes në vendet e rajonit krahasuar me vendet tjera Europiane

Në këtë pjesë, fokusi është tek paraqitja grafike e indikatorit të të bërit biznes dhe indikatorëve të qeverisjes për vendet Europiane, në mënyrë që të ketë një krahasueshmëri,

mbi të cilën do të vlerësohet se në qfarë pozite gjendet vendet e rajonit krahasuar me vendet tjera Europiane. Në grafikun e parë është bërë paraqitja e agreguar e nivelit të indikatorit të të bërit biznes:

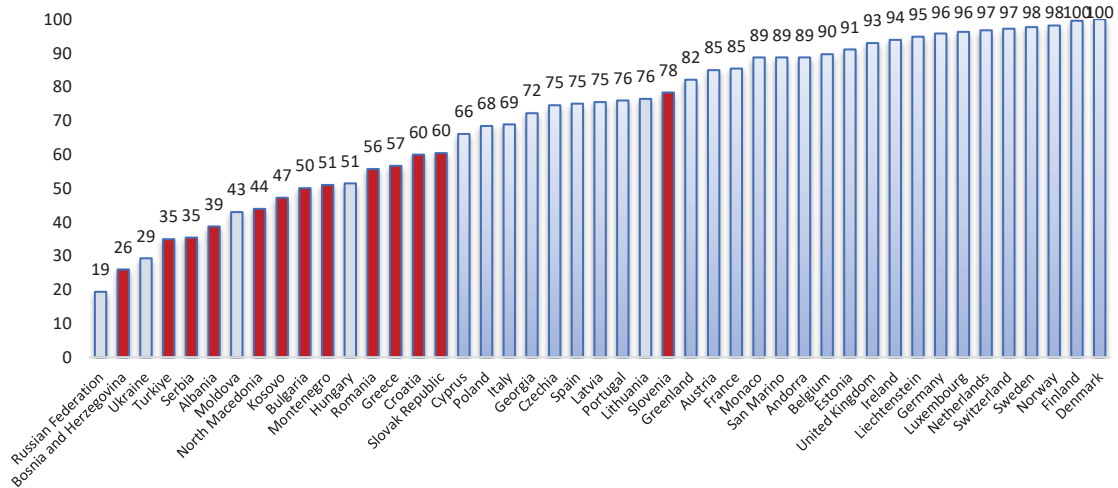
Grafiku 1: Renditja e shteteve Eurpiane sipas nivelit të indikatorit të të bërit biznes - 2020

Sipas grafikut 1, ku janë paraqitur të dhënat për indikatorin e agreguar të të bërit biznes për shtetet Europiane, dhe me ngjyrë të kuqe janë paraqitur shtetet e rajonit që janë pjesë e studimit, mund të vërejmë se nga trembëdhjetë shtetet e rajonit që janë pjesë e studimit, pjesa më e madhe e tyre, më saktësisht dhjetë shtete gjenden nën mesataren ose në anën e majtë të grafikut, duke nënkuptuar rezultat më të keq, kështu duke konfirmuar se tek këto vende niveli i lehtësisë për të bërë biznes është më i ultë se sa vendet tjera europiane, kështu duke u reflektuar edhe si problem i këtij rajoni.

Më poshtë janë paraqitur grafikët specifik për të gjashtë indikatorët përbërës të qeverisjes për vendet Europiane, për arsye se nuk ka një indikatorë të agreguar të qeverisjes ku i përfshinë të gjithë indikatorët e qeverisjes, ashtu sikurse tek grafiku 1.

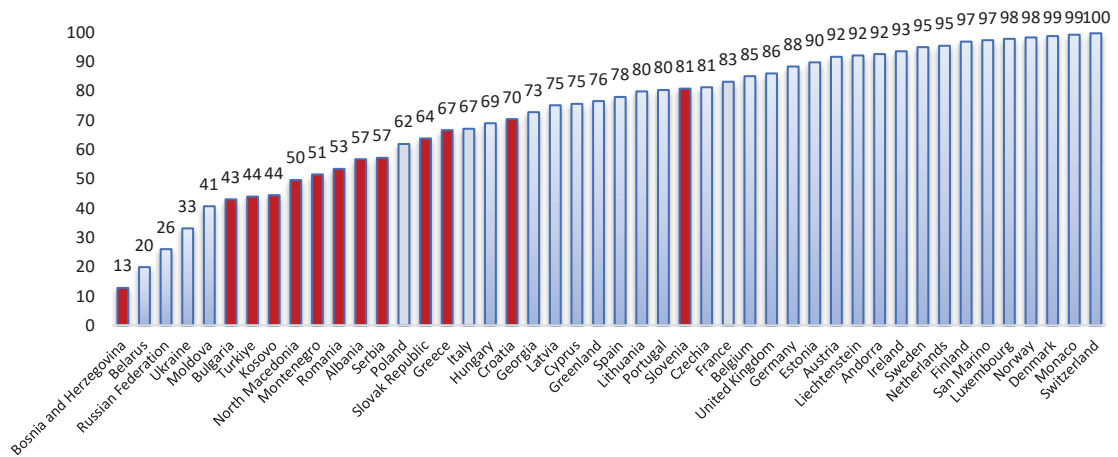
Në grafikun 2 është bërë paraqitja e indikatorit të kontrollit të korrupsionit për vendet Europiane:

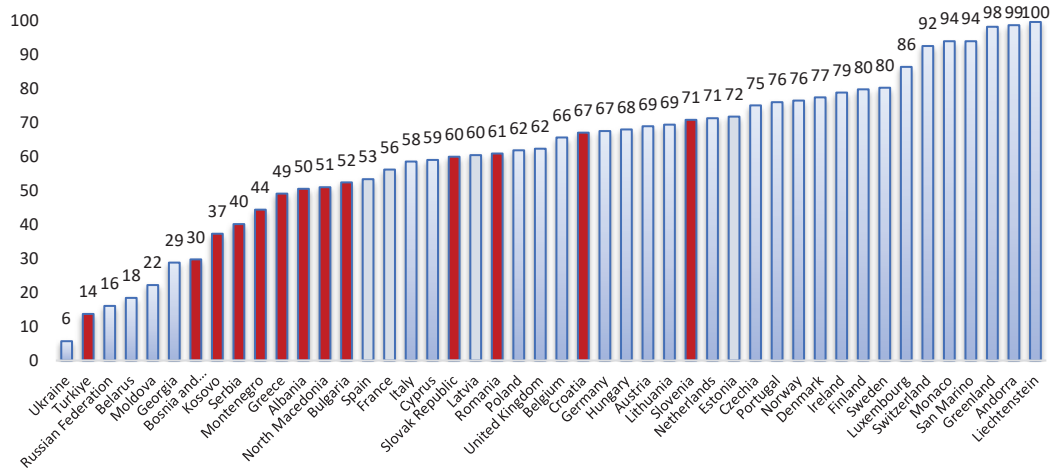
Grafiku 2: Renditja e shteteve Eurpiane sipas indikatorit të kontrollit të korrupsionit - 2022

Bazuar në grafikun 2, vendet që janë pjesë e studimit përbëjnë pjesë në grupin me rezultate negative, ku shtetet tjera që bëjnë pjesë në këtë grup janë edhe Russia e Ukraina, që për momentin po ballafaqohen me luftë. Kjo në përgjithësi nënkupton se korrupsioni paraqet një problem të madh tek keto vende.

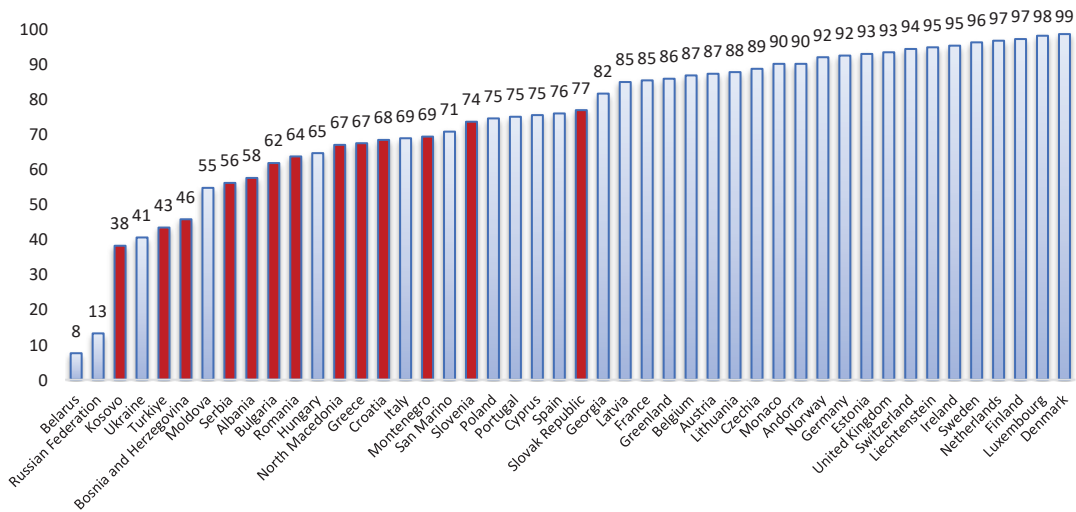
Grafiku 3: Renditja e shteteve Eurpiane sipas indikatorit të qeverisjes efektive – 2022

Po ashtu, edhe në grafikun 3 sikurse edhe tek grafikun 2, që paraqet renditjen e shteteve Europiane sipas nivelit të indikatorit të qeverisjes efektive, shtetet e rajonit që janë pjesë e këtij studimit gjenden në anën e majtë të grafikut, duke reflektuar kështu një nivel të ulët të qeverisjes efektive, në një grup me shtete si Bjellorusia, Ukraina, Rusia, etj., të cilat që të gjitha janë duke u ballafaquar më konflikte ndër shtetërore.

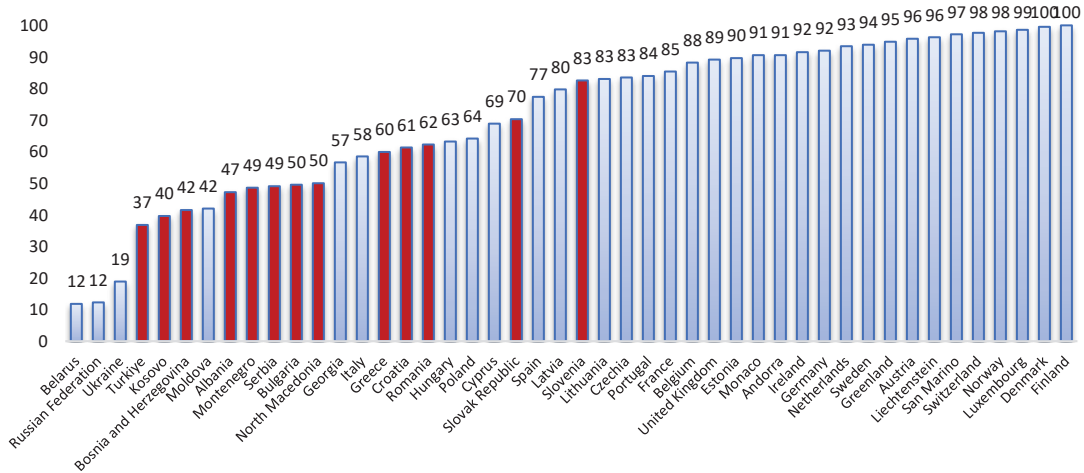

Grafiku 4: Renditja e shteteve Europiane sipas indikatorit të stabilitetit politik - 2022

Edhe tek niveli i stabilitetit politik në vendet Europiane, vërehet një pozitë e dobët e vendeve të rajonit, por këtu vlenë të ceket performanca më e mirë e dy vendeve që janë pjesë e studimit, Kroacisë dhe Sllovenisë, të cilat njëherazi janë edhe vende anëtare të Bashkimit Europian.

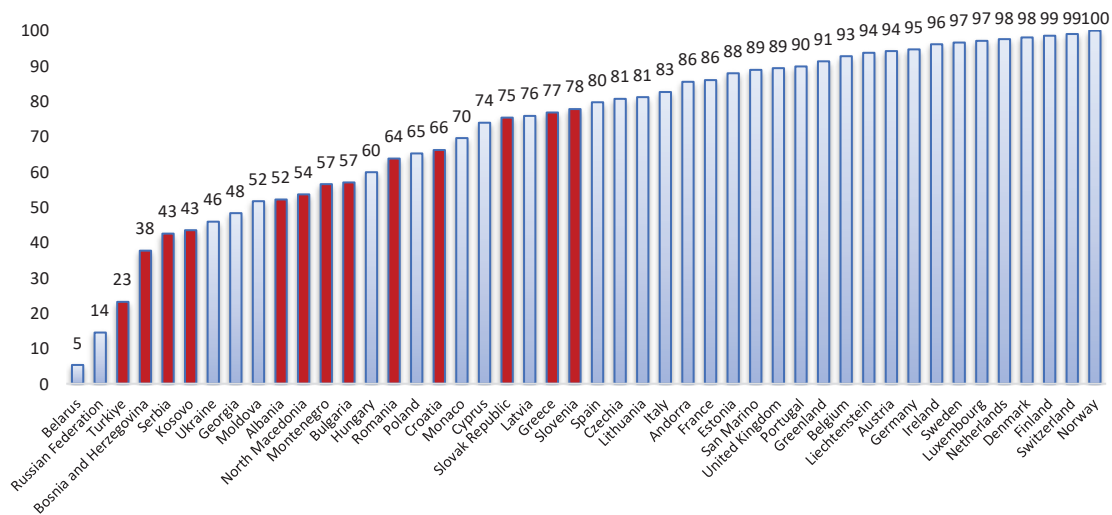

Grafiku 5: Renditja e shteteve Europiane sipas indikatorit të kualitetit të regullatorit - 2022

Grafiku 6: Renditja e shteteve Evropiane sipas indikatorit të sundimit të ligjit – 2022

Po ashtu, grafiku 5 dhe 6 që reflektojnë nivelin e kualitetit të rregullatorit dhe sundimit të ligjit tregojnë një pozitë të njëjtë të pothuajse tek të gjithë shtetet e rajonit.

Grafiku 7: Renditja e shteteve Evropiane sipas indikatorit të llogaridhënies – 2022

Duke përfshirë edhe grafikun 7, mund të konkludojmë së në të gjitha matjet e indikatorëve të qeverisjes nga ana e Bankës Botërore, del që vendet e rajonit, më saktësisht shumica e tyre gjenden në grupin e vendeve me rezultatin më të ulët, kështu duke treguar se qeverisja tek këto vende paraqet një sfidë, e cila gjithsesi duhet të tejkalohet duke punuar më shumë në të, me qëllim që të arrihen nivelet positive të qeverisjes sikurse tek vendet e tjera Evropiane, ku po ashtu që shumica janë pjesë e Bashkimit European.

Metedologjia dhe të dhënat

Në këtë studim, qasja e përdorur është deduktive, e cila është aplikuar është duke përdorur të dhëna vjetore kuantitative dhe sekondare, për trembëdhjetë vende të regjionit, për periudhën nga viti 2010 deri në vitin 2020⁹, kështu duke synuar të shpjegojë lidhjen që variablat e pavarur të përdorura në këtë punim kanë me mjedisin ekonomik në Kosovë, i shprehur në këtë hulumtim përmes Produktit Bruto të Brendshëm për kokë banori. Të dhënat e përdorura në këtë studim janë marrë nga Banka Botërore (Metadata), më konkretisht nga databaza e të dhënave të indikatorëve të zhvillimit të botës dhe databazës të indikatorëve të të Bërit Biznes. Për të analizuar impaktin e variablave të pavarura në PBB për kokë banori, autorët kanë përdorur modelin e regression linear me efekt të fiksuar (Fixed Effect), mbështetur në atë se të dhënat e përdorura janë të dhëna panel. Në tabelën 3, është paraqitur tabela përmbledhëse me listën e variablave të pavarura dhe asaj të varur, ID-në apo shkurtësën e cila do të përdoret më poshtë, llojin si dhe burimin e tyre.

Variabla	ID	Lloji	Burimi
PBB për kokë banori	PBB	Variabël e varur	Banka Botërore (Metadata)
Stabiliteti politik dhe mungesa e dhunës/terrorizmit	SPMT	Variabël e pavarur	
Sundimi i ligjit	SL	Variabël e pavarur	
Efektiviteti i qeverisjes	EQ	Variabël e pavarur	
Zëri dhe llogaridhënja	ZLL	Variabël e pavarur	
Kualiteti i rregullatorit	KR	Variabël e pavarur	
Kontrolli i korrupsionit	KK	Variabël e pavarur	
Fillimi i një biznesi	FB	Variabël e pavarur	
Regjistrimi i pronës	RP	Variabël e pavarur	
Marrja e elektricitetit	ME	Variabël e pavarur	
Trajtimi i lejeve të ndërtimit	TLN	Variabël e pavarur	
Pagesa e taksave	PT	Variabël e pavarur	
Zgjidhja e paaftësisë pagueuse	ZPP	Variabël e pavarur	
Zbatimi i kontratave	ZK	Variabël e pavarur	

Tabela 3: Tabela përmbledhëse e variablave, ID-ve, llojit, si dhe burimit të tyre

Bazuar në variablat e përdorura në këtë studim, ekuacioni i regresionit që do të përdoret në studimin tonë është:

$$PBB_{it-1} = \beta_0 + \beta_1 SPMT_{it} + \beta_2 SL_{it} + \beta_3 EQ_{it} + \beta_4 ZLL_{it} + \beta_5 KR_{it} + \beta_6 KK_{it} + \beta_7 FB_{it} + \beta_8 RP_{it} + \beta_9 ME_{it} + \beta_{10} TLN_{it} + \beta_{11} PT_{it} + \beta_{12} ZPP_{it} + \beta_{13} ZK_{it} + \mu_{it}$$

⁹ Edhe pse të dhënat për indikatorët e qeverisjes në databazën e World Bank janë të paraqitura deri në vitin 2022, duke marrë parasysh që të dhënat për indikatorët e të bërit biznes janë të paraqitura vetëm deri në vitin 2020, atëherë të dhënat e përdorura në regresion janë të periudhës 2010-2020.

Ku, μ_{it} përfaqëson gabimin gjatë periudhës së caktuar, si dhe PBB_{it-1} përfaqëson lag të parë të Produktit Bruto të Brendshëm (PBB) për kokë banori.

Rezultatet dhe gjetjet

Autorët në këtë studim kanë përdorur modelin e efektit të fiksuar (Fixed Effects) për të kryer analizën e regresionit të shumëfishtë, duke përfshirë variablat e përmendur në kapitullin e mëparshëm. Në tabelën e mëposhtme është paraqitur analiza përshkruese më të dhënat që përfshijnë: Mesataren, Medianën, Devijimin standard, Minimumin, Maksimumin, dhe Observimet e munguara, të cilat janë zero për secilëm variabël.

Variabla	Mes.	Med.	Dev.Std.	Min.	Max.	Obs. M.
PBB për kokë banori	10725.00	8381.90	6433.90	2981.20	26717.00	0
Stabiliteti Politik dhe Mungesa e Dhunës/Terrorizmit	49.07	49.53	20.28	4.76	89.10	0
Sundimi i Ligjit	54.32	53.85	12.26	32.23	84.29	0
Efektiviteti i Qeverisjes	56.86	55.98	13.62	26.07	83.81	0
Zëri dhe llogaridhënj a	56.65	56.34	13.52	24.16	81.99	0
Kualiteti i Rregullatorit	63.17	63.94	9.53	38.10	80.86	0
Kontrolli i Korrupsionit	50.78	50.72	12.06	24.17	80.86	0
Fillimi i një biznesi	84.17	86.63	9.95	50.36	96.00	0
Regjistrimi i pronës	82.68	86.12	13.65	0.00	98.33	0
Marrja e elektricitetit	63.27	69.13	23.25	0.00	93.04	0
Trajtimi i lejeve të ndërtimit	45.67	47.84	25.90	0.00	81.27	0
Pagesa e taksave	68.07	72.64	15.81	15.15	89.18	0
Zgjidhja e paaftësisë pague	57.97	59.78	13.50	18.31	84.40	0
Zbatimi i kontratave	55.35	61.07	21.37	0.00	82.79	0

Tabela 4: Statistikat përshkruese për variablat që janë pjesë e hulumtimit.

Bazuar në tabelën e mësipërme, duke marrë parasysh se variablat e pavarura që përfshijnë indikatorët e qeverisjes dhe të të bërit biznes janë të kalkuluara sipas nivelit të pikëve nga 0 deri në 100, atëherë edhe shpërndarja është e ndikuar dhe kufizuar nga ato

vlera, e ndërsa tek variabla e varur, PBB për kokë banori, duke marrë parasysh që vlera është marrë në dollarë dhe pa u transformuar në Log ose Ln, të dhënat e mësipërme tregojnë një shpërndarje më të madhe të vlerave përshkruese, këtu duke përfshirë devijimin standard, vlerën minimale si dhe atë maksimale.

Variabla	Coefficient	Std. Error	t-ratio	p-value	
PBB për kokë banori	10,746.200	2,634.840	-4.079	<0.0001	***
Stabiliteti Politik dhe Mungesa e Dhunës/Terrorizmit	-49.563	14.475	-3.424	0.0009	***
Sundimi i Ligjit	241.129	32.073	7.518	<0.0001	***
Efektiviteti i Qeverisjes	129.291	24.176	5.348	<0.0001	***
Zëri dhe llogaridhënja	102.441	30.904	3.315	0.0012	***
Kualiteti i Rregullatorit	56.811	28.801	1.972	0.0509	*
Kontrolli i Korrupsionit	-30.454	30.299	-1.005	0.3169	
Fillimi i një biznesi	-51.248	18.202	-2.816	0.0057	***
Regjistrimi i pronës	32.406	13.599	2.383	0.0188	**
Marrja e elektricitetit	39.105	8.765	4.462	<0.0001	***
Trajtimi i lejeve të ndërtimit	-11.333	7.340	-1.544	0.1253	
Pagesa e taksave	11.319	10.494	1.079	0.2830	
Zgjidhja e paaftësisë paguese	-28.102	12.525	-2.244	0.0267	**
Zbatimi i kontratave	-69.669	11.588	-6.012	<0.0001	***

Mean dependent var	10,725.260	S.D. dependent var	6,433.946
Sum squared resid	249,000,000	S.E. of regression	1,459.151
LSDV R-squared	0.958	Within R-squared	0.956
LSDV F(25, 117)	105.754	P-value(F)	0.000
Log-likelihood	-1,230.402	Akaike criterion	2,512.805
Schwarz criterion	2,589.839	Hannan-Quinn	2,544.108
rho	-0.013	Durbin-Watson	1.855

Joint test on named regressors - Test statistic: $F(13, 117) = 196.57$; with p-value = $P(F(13, 117) > 196.57) = 6.28694e-73$

Test for differing group intercepts - Null hypothesis: The groups have a common intercept

Test statistic: $F(12, 117) = 5.34812$; with p-value = $P(F(12, 117) > 5.34812) = 3.71741e-07$

Tabela 5: Tabela përmbledhëse e rezultateve të regresionit linear (Kalkulim i autorëve)

Në tabelën 5 janë paraqitur rezultatet e përmbledhura të analizës së regresionit, e cila u krye për të përcaktuar lidhjen midis variablës së varur të PBB për kokë banori dhe variablave të pavarura (SPMT, SL, EQ, ZLL, KR, KK, FB, RP, ME, TLN, PT, ZPP dhe ZK). Kjo u bë duke përdorur 143 vrojtime në total, me përfshirjen e 13 njësive (shtete) me një gjatësi të serive kohore prej 11 njësi (vitesh).

Bazuar në tabelën e mësipërme të rezultateve të regresionit, rezultati R^2 tregon se variablat e pavarura mund të shpjegojnë 95.76% e variacionit të PBB për kokë banori, ndërsa vlera e R, apo ndryshe edhe si koeficienti i korrelacionit, qëndron në nivelin 0.9786, duke treguar se marrëdhënia midis variablës së varur, dhe variablave të pavarura është një marrëdhënie positive dhe e fortë prej 97.86%, duke treguar se variabiliteti mund të shpjegohet nga regresioni i përdorur në këtë hulumtim. Lidhur me analizën e ANOVA-s, rezultatet tregojnë se variablat e pavarura (SPMT, SL, EQ, ZLL, KR, KK, FB, RP, ME, TLN, PT, ZPP dhe ZK) kanë një ndikim të rëndësishëm në Produktin Bruto të Brendshëm për kokë banori, me një vlerë të $F(12, 117) = 5.348$, dhe andaj, bazuar në nivelin e vlerës $p = 0.000 < 0.01$, mund të themi se modeli është i përshtatshëm për zhvillimin e marrëdhënies së përmendur në mes të variablave.

Diskutimet

Rezultatet tregojnë se nga trembëdhjetë variabla të pavarura, dhjetë kanë një ndikim signifikant në PBB, ku nga këto, gjashtë kanë ndikim signifikant pozitiv, dhe katër kanë rezultuar me ndikim signifikant negativ. Duke iu referuar rezultateve të regresionit, mund të shihet se në një nivel të signifikancës prej 99%, variablat si Sundimi i ligjit ($p < 0.0001$), Efektiviteti i qeverisjes ($p < 0.0001$), Zëri dhe llogaridhënja ($p = 0.0012 < 0.01$) si dhe indikator i Marrjes së elektricitetit ($p < 0.0001$) kanë treguar impact pozitiv signifikant reflektuar nga koeficientët pozitiv, dhe vlerat p më të ulta se 0.01. Mësuhtetur në këto statistika, rezultatet validojnë konkluzionin që me rritjen e koeficientit të Sundimit të ligjit për një njësi (1/100), PBB për kokë banori në vendet e regjionit do të rritet për 241.13 dollarë¹⁰, me rritjen e koeficientit të Efektivitetit të qeverisjes për një njësi, PBB për kokë banori në vendet e regjionit do të rritet për 129.29 dollarë, ndërsa me rritjen e koeficientit të Zërit dhe llogaridhënjes për një njësi, PBB për kokë banori do të rritet për 102.44 dollarë, si dhe me rritjen e me rritjen e indikatorit të Marrjes së elektricitetit për një njësi, PBB për kokë banori do të rritet për vetëm 39.10 dollarë. Në të njëjtin nivel të signifikancës prej 99%, tre nga variablat e pavarura kanë treguar impact negativ signifikant në PBB për kokë banori. Indikator i stabilitetit politik dhe mungesës së dhunës/terrorizmit me nivel të signifikancës ($p = 0.0009 < 0.01$) dhe me koeficient prej -49.56, tregon që me rritjen e këtij koeficienti prej një njësi, PBB për kokë banori do të zvogëlohet për 49.56 dollarë, ndjekur nga dy variablat tjera, Fillimi i një biznesi ($p = 0.0057 < 0.001$) dhe Zbatimi i kontratave ($p < 0.0001$), ku me rritjen e koeficientëve në fjalë për një njësi, PBB për kokë banori do të zvogëlohet për 51.25 dollarë,

¹⁰ Kalkulimi i Produktit Bruto të Brendshëm në databazën e Bankës Botërore bëhet në dollarë në bazë të çmimeve aktuale (\$, aktuale)

dhe respektivisht për 69.67 dollarë. Ndërsa, në nivel të signifkancës prej 95%, indiaktori i Regjistrimit të pronës tregoi një impakt signifkant pozitiv ($p=0.0188<0.05$) në PBB për kokë banori, me një koeficient prej 32.41, ndërsa në anën tjetër, Zgjdhja e paaftësisë paguese ($p=0.0267<0.05$) në nivel të signifkancës prej 95% rezultoi me impakt negativ në variablën e varur me një koeficient prej -69.67. Si dhe në fund, variabla e vetme me signifkancë në nivel të 90%, Kualiteti i rregullatorit ($p=0.0509<0.1$) tregon një impakt pozitiv, ku me rritjen e këtij koeficienti prej një njësi, PBB për kokë banori do të rritet prej 56.81 dollarë.

Ndërsa, tre variablat tjera të pavaruara, si Kontrolli i korrupsionit, Trajtimi i lejeve të ndërtimit, si dhe Pagesa e taksave, në bazë të të dhënave statistikore, nuk kanë treguar impakt signifkant në variablën e pavarur, duke u mbështetur në nivelin e vlerës p , e cila për këto variabla ka rezultuar në vlerat, 0.1253, 0.2830, dhe 0.3169, ku këto vlera janë më të larta se 0.1, andaj edhe nuk paraqesin impakt signifkant në Produktin Bruto të Brendshëm për kokë banori.

Konkluzionet

Bazuar në rezultatet e hulumtimit tonë, duke filluar që nga analizat krahasuese të shteteve që janë pjesë e studimit, e deri tek analiza e regresionit, si dhe po ashtu, duke u mbështetur në pytet hulumtuese të ngritura më lartë, mund të konkludojmë se duke u mbështetur në të dhënat e fundit të mundshme të publikuara në databazën e Bankës Botërore, për indikatorët e të bërit biznes dhe të qeverisjes, shumica e vendeve që janë pjesë e këtij studimi kanë qenë të renditura në anën e shteteve me rezultat të keq, aty ku bëjnë pjesë edhe shtete si Rusia, Bjellorusia, Ukraina, etj., kështu duke dëshmuar se ky vlerësim i dobët për vendet e rajonit paraqet edhe një sfidë në vete duke marrë parasysh së në literaturë, në shumicën e hulumtimeve shkencore, autorët shohin një impakt signifkant të këtyre indikatorëve në tërheqjen e investimeve, dhe në mënyrë indirekte duke kontribuar në rritjen ekonomike.

Shikuar në kontekstin e dy pyetjeve hulumtuese të ngritura për imapktin e dy grupeve të indikatorëve në Produktin e Brendshëm Bruto për kokë banori, në bazë të analizave statistikore, mund të konkludojmë se nga trembëdhjetë variablat e pavarura që kanë qenë pjesë e këtij studimi, dhjetë kanë treguar impakt signifkant në PBB për kokë banori, nga të cilat Sundimi i Ligjit, Efektiviteti i Qeverisjes, Zëri dhe llogaridhënja, Kualiteti i Rregullatorit, Regjistrimi i pronës, si dhe Marrja e elektricitetit kanë treguar impakt signifkant pozitiv në variablën e varur, ku me rritjen e këtyre indikatorëve, do të rritet edhe PBB për kokë banori, kurse Stabiliteti Politik dhe Mungesa

e Dhunës/Terrorizmit, Fillimi i një biznesi, Zgjdhja e paaftësisë paguese, si dhe Zbatimi i kontratave kanë treguar impakt signifkant negativ, ku rritja e këtyre indikatorëve, do të ndikojë në rënien e PBB për kokë banori. Ndërsa, në anën tjetër, tre indikatorët tjerë që përfshijnë Kontrollin e Korrupsionit, Trajtimin e lejeve të ndërtimit, si dhe Pagesën e taksave, në bazë të rezultateve statistikore nuk kanë ndikim signifkant në PBB për kokë banori.

Megjithatë, ky studim ka disa limitime, pasi që të dhënat për indikatorët e të bërit biznes nuk janë të publikuara edhe për vitet e fundit, por janë të kufizuara vetëm deri në

vitin 2020, kështu duke mos përfshirë edhe vitet ku mund të reflektohen edhe ndikimet nga ngjarjet që kanë trazuar botën Europiane më specifikisht.

Referencat

- Absadykov, Aikozha. 2020. «Does Good Governance Matter? Kazakhstan's Economic Growth and Worldwide Governance Indicators.» *Otoritas Jurnal Ilmu Pemerintahan* 10 (1): 1-13. doi:10.26618/ojip.v10i1.2776.
- Adepoju, Uthman K. 2017. «Ease of Doing Business and Economic Growth.» *Major paper presented to the Department of Economics of the University of Ottawa in partial fulfillment of the requirements for M.A. Degree.* 1-41.
- Aleknaek, Martua, Sayuti, Mulyana, dhe Irka Tia Ginting. 2023. «The Effect of Ease of Doing Business Indicators on Investment Interest: Empirical Evidence in DKI Jakarta Province.» *Jurnal Inovasi Aparatur* 5 (2): 108-121. doi:10.54849/monas.v5i2.172.
- Al-Naser, Maryam, dhe Allam Hamdan. 2021. «THE IMPACT OF PUBLIC GOVERNANCE ON ECONOMIC GROWTH: EVIDENCE FROM GULF COOPERATION COUNCIL COUNTRIES.» *INTERDISCIPLINARY APPROACH TO ECONOMICS AND SOCIOLOGY* 14 (2): 85-110. doi:10.14254/2071-789X.2021/14-2/5.
- Ani, Teodorica G. 2015. «Effect of Ease of Doing Business to Economic Growth among Selected Countries in Asia.» *Asia Pacific Journal of Multidisciplinary Research* 3 (5): 139-145.
- Avdulaj, Jonida, Flora Merko, dhe Klodian Muço. 2021. «The Role of Good Governance in Economic Development: Evidence from Eastern European Transition Countries.» *Journal Transition Studies Review* (28) 1: 67-76. doi:doi.org/10.14665/1614-4007-28-1-006.
- Bouchoucha, Najeh. 2022. «Governance and foreign direct investment: is the low and middle income Africa region different?» *Transnational Corporations Review* 1-13. doi:10.1080/19186444.2022.2028542.
- Febrina, Belinda, dhe Karuniana Dianta Arfiando Sebayang. 2021. «Are Business Regulations Improving Economic Growth? Case Study between ASEAN and European Union.» *Jurnal Pendidikan Ekonomi Dan Bisnis* 9 (1): 44-53. doi:10.21009/JPEB.009.1.5.
- Femina, Mary K S, Anand Patil, Maria John Joseph, dhe Jenova Mary T. 2022. «IMPACT OF EASE OF DOING BUSINESS ON FDI INFLOWS ACROSS DIFFERENT ECONOMIES.» *YMER* 21 (05): 194-216. doi:10.37896/YMER21.05/24.
- Gani, Azmat. 2007. «Governance and foreign direct investment links: Evidence from panel data estimations.» *Applied Economics Letters* 14 (10): 753-756. doi:10.1080/13504850600592598.

- Group, World Bank. 2020. «Doing Business 2020.» Washington, DC: World Bank, 3-19. doi:10.1596/978-1-4648-1440-2.
- Gupta, Surbhi, Surendra S. Yadav, dhe P.K. Jain. 2023. «Does institutional quality matter for foreign direct investment flows? Empirical evidence from BRICS economies.» *International Journal of Emerging Markets*. doi:10.1108/IJOEM-11-2021-1713.
- Haliti, Bersan, Safet Merovci, Alban Hetemi, dhe Sanjib Sherpa. 2019. «The Impact of the Ease Doing Business Indicators on Foreign Direct Investment in the European Transition Economies.» *Ekonomika* 98 (2): 19-32. doi:doi.org/10.15388/Ekon.2019.2.2.
- Hayes, R., Dassen, R., Schilder, A., Wallage, P. 2005. *Principles of auditing An Introduction to International, Standards on Auditing*. Edinburgh Gate Harlow Essex CM20 2JE England: Second Edition, Pearson Education Limited.
- Hossain, Mohamed Tareq, Zubair Hassan, Sumaiya Shafiq, dhe Abdul Basit. 2018. «Ease of Doing Business and Its Impact on Inward FDI.» *Indonesian Journal of Management and Business Economics* 1 (1): 52-65. doi:10.32455/ijmbe.v1i1.52.
- Instituti i Auditorëve të Brendshëm. 2016. *Standardet Ndërkombëtare për Praktikën Profesionale të Auditimit të Brendshëm (Standardet)*. © 2016 Instituti i Auditorëve të Brendshëm.
- INTOSAI, KLSH. 2016. *Standardet Ndërkombëtare të Auditimit INTOSAI*. Tiranë: INTOSAI e KLSH, Shtypur në Shtypshkronjën: ILAR.
- KAF, Instituti. 2021. *P1-Mjedisi për Auditimin e Brendshëm, Instituti KAF*. Prishtinë: IKAF 2021.
- . 2021. *P3-Praktika në Auditimin e Brendshëm, Instituti KAF*. Prishtinë: IKAF 2021.
- Kaufmann, Daniel, dhe Aart Kraay. 2007. «Governance Indicators: Where are We, Where Should We Be Going?» *The World Bank Research Observer*. doi:10.1093/wbro/lkm012.
- Khan, Itbar, Hayat Khan, dhe Robeena Bibi. 2023. «Institutional Quality and Foreign Direct Investment: Global Evidence.» *Journal of the Knowledge Economy*. doi:10.1007/s13132-023-01508-1.
- Kuvendi i Republikës së Kosovës. 2008. *Ligji nr. 03/L-048 për menaxhimin e financave publike dhe përgjegjësitë*. Prishtinë: Gazeta Zyrtare e Republikës së Kosovës / Prishtinë: Viti III / Nr. 27 / 03 Qershor 2008.
- . 2011. *Ligji Nr. 04/L-037 për arsimin e lartë në Republikën e Kosovës*. Prishtinë: Gazeta Zyrtare e Republikës së Kosovës / Nr. 14 / 9 Shtator 2011, Prishtinë.
- Kuvendi i Republikës së Kosovës. 2018. *Ligji Nr. 06/L-021 për Kontrollin e Brendshëm të Financave Publike*. Prishtinë: Gazeta Zyrtare e Republikës së Kosovës / Nr. 3 / 19 Prill 2018, Prishtinë.
- Marino, P.B.L.P., Romulo Soares, Marcia Martins Mendes De Luca, dhe Alessandra Carvalho de Vasconcelos. 2016. «Global Governance Indicators: how they relate to

the socioeconomic indicators of the Brics countries.» *Revista de Administração Pública* 50 (5): 721-743. doi:10.1590/0034-7612144359.

- MASHTI, Ministria e Arsimit. a.d. *Web faqja e Ministrisë së Arsimit*. <https://masht.rks-gov.net/organogrami/> dhe <https://masht.rks-gov.net>.
- Ministria e Arsimit - MASHTI. 2014. *Udhëzimi administrativ 17/2014 Aplikimi i pagesave të studentëve në Universitetet Publike në Kosovë*. Prishtinë: Ministria e Arsimit - MASHTI.
- Ministria e Financave dhe Transfereve, NjQH për auditimin e brendshëm. 2020. *Doracaku i Auditimit të brendshëm I&II*. Prishtinë: Ministria e Financave dhe Transfereve, NjQH për auditimin e brendshëm.
- Mouller, Robert R. 2009. *Brink's Modern Internal Auditing*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey, Seventh Edition.
- Nawawi, Choirul Hadi, Al Ridhillah Sari, Achmad Vikry Hanif, dhe Fefi Diniyati Sholihah. 2021. «The Effect of Human Development Index, Ease of Doing Business, Corruption, and Distribution of ZIS Funds on Indonesia's Economic Growth.» *Indonesian Economic Review* 2 (2): 70-80. doi:10.53787/iconv.v2i2.11.
- Niarachma, Ranynda, Nury Effendi, dhe Eva Ervani. 2021. «The Effect of Governance on FDI Inflows in ASEAN.» *Optimum Jurnal Ekonomi dan Pembangunan* (11) 1. doi:10.12928/optimum.v11i1.3620. .
- Nikzad, Rashid, dhe Bojan Obrenovic. 2021. «Governance, Institutions, and Economic Development.» *International Journal of Innovation and Economic Development* 7 (4). doi:10.18775/ijied.1849-7551-7020.2015.74.2001.
- Opuala-Charles, Silva, dhe Ijeoma Oshilike. 2023. «Impact of Ease of Doing Business on Foreign Direct Investment in Nigeria Open Access.» *Journal of Economics & Management Research* 1-9. doi:10.47363/JESMR/2023(4)174.
- Pickett, K.H. Spencer. 2010. *The internal auditing handbook*. The Atrium, Southern Gate, Chichester, West Sussex, PO19 8SQ, United Kingdom: Third Edition, A John Wiley and Sons, Ltd., Publication.
- Ponce, L. Arturo Bernal, Ricardo Perez Navarro, dhe Mauricio Ramirez Grajeda. 2019. «Causality between Chinese investment in Latin America and the governance indicators.» *Competition and Regulation in Network Industries* 21 (1). doi:10.1177/1783591719874774.
- Poniatowicz, Marzanna, Ryta Dziemianowicz, dhe Aneta Kargol-Wasiluk. 2020. «Good Governance and Institutional Quality of Public Sector: Theoretical and Empirical Implications.» *EUROPEAN RESEARCH STUDIES JOURNAL* 23 (2): 526-556. doi:10.35808/ersj/1608.
- The Institute of Internal Auditors. a.d. *The Definition of Internal Auditing* www.theiia.org. <https://www.theiia.org/en/standards/what-are-the-standards/definition-of-internal-audit/>.

- Universiteti "Isa Boletini" Mitrovicë. 2022. *Raporti i punës i UIBM për vitin 2021*. Mitrovicë: <https://www.umib.net/wp-content/uploads/2022/03/Raporti-vjetor-2021-i-KD-per-MASHTI.pdf>.
- Universiteti "Isa Boletini" Mitrovicë. 2022. *Raporti i të hyrave dhe shpenzimeve për vitin 2021 në UIBM*. Mitrovicë: <https://www.umib.net/buxheti/>.
- . 2020. *Statuti i UIBM*. Prishtinë: Kuvendi i Republikës së Kosovës, <https://www.umib.net/wp-content/uploads/2020/12/Statuti-UIBM.pdf>.
- . a.d. *Web faqja e UIBM*. <https://www.umib.net/wp-content/uploads/2020/05/organogrami-umib-2020-Shqipe-2.jpg>.
- Universiteti i Prishtinës. 2017. *Rregullorja 2/486 për të ardhura personale për personelin akademik në Universitetin e Prishtinës "Hasan Prishtina"*. Prishtinë: <https://dokumente.uni-pr.edu/>.
- Universiteti i Prishtinës, Zyra e auditimit të brendshëm. a.d. www.uni-pr.edu. www.uni-pr.edu.
- Vokshi, Nexhmie Berisha. 2015. *Kontrolli i Brendshëm dhe Auditimi*. Prishtinë: Biblioteka Kombëtare e Kosovës "Pjetër Bogdani".
- Zyra Kombëtare e Auditimit. 2019-2022. *ZKA, Raportet e Auditimit për Pasqyrat Financiare të MASHT-it*. Prishtinë: Zyra Kombëtare e Auditimit.
- Zyra Kombëtare e Auditimit. 2019-2020. *ZKA, Raportet e Auditimit për Pasqyrat Financiare të Universitetit të Prishtinës*. Prishtinë: ZKA, (2019-2020) Raportet e Auditimit për Pasqyrat Financiare të Universitetit të Prishtinës.
- Zyra Kombëtare e Auditimit. 2023. *ZKA, Raporti i auditimit për pasqyrat financiare vjetore të MASHTI-it për vitin 2022*. Prishtinë: Marrë nga raporti i auditimit për pasqyrat financiare vjetore të MASHTI-it për vitin 2022, shih https://zka-rks.org/cms/uploads/2023/06/RaportiAuditimit_MASHTI_2022_Shqip.pdf.
- Zyra Kombëtare e Auditimit. 2020. *ZKA, Raporti i auditimit për pasqyrat financiare vjetore të MASHT-it për vitin 2019*. Prishtinë: Marrë nga raporti i auditimit për pasqyrat financiare vjetore të MASHTI-it për vitin 2019, shih <https://zka-rks.org/cms/uploads/2020/07/Raporti-i-auditimit-MASHT-2019-Shqip.pdf>.
- Zyra Kombëtare e Auditimit. 2020. *ZKA, Raporti i auditimit për pasqyrat financiare vjetore të UP-së për vitin 2019*. Prishtinë: Marrë nga raporti i auditimit për pasqyrat financiare vjetore të UP-së për vitin 2019 <https://zka-rks.org/cms/uploads/2020/08/Raporti-auditimit-UP-2019-Shqip.pdf>.
- Zyra Kombëtare e Auditimit. 2021. *ZKA, Raporti i auditimit për pasqyrat financiare vjetore të UP-së për vitin 2020*. Prishtinë: Marrë nga raporti i auditimit për pasqyrat financiare vjetore të UP-së për vitin 2020 https://zka-rks.org/cms/uploads/2021/07/RaportiAuditimit_UP_2020_Shqip.pdf.

Katalogimi në botim – (CIP)

Biblioteka Kombëtare e Kosovës “Pjetër Bogdani”

34:305(062)

Book of Proceedings : security, Peace, and Sustainable Development in a Troubled World : international Conference / the organizing committee Hasan Saliu ... [etj.]. - Prishtinë : AAB, 2024. - 94 f. : ilustr. ; 25 cm.

1. Saliu, Hasan 2. Lecaj, Mentor 3. Buja, Vrullim 4. Hashani, Medain
5. Brestovci, Albulena 5. Kukaj, Qëndresa

ISBN 978-9951-832-29-8

ISBN 978-9951-832-29-8

9 789951 832298